TARTALOM

Fertő Imre: Szűk, de tartós: a Kopint intézményi lenyomata a Külgazdaság folyóiratban, 1972–2026 3

Nagy Péter: Racionalitás a szakadék szélén: van-e kiút Thuküdidész csapdájából? 50

ÚJ KÖNYVEK

Krajczár Gyula: Magyar szemmel, amerikai szemüvegen át – két könyv Kínáról 87

Gondolatok és megjegyzések Rush Doshi: A hosszú játszma. Kína átfogó stratégiája az amerikai világrend leváltására. Fordította Felcsuti Péter. Osiris Kiadó, Budapest, 2024, 648 oldal, valamint Elizabeth C. Economy: Kína szerint a világ. Fordította Bojtár Péter. MCC Press, Budapest, 2025, 332 oldal című könyvéről

A folyóirat példányonként megvásárolható

a szerkesztőségben.

A Magyar Közgazdasági Társaság,
valamint a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület tagjai számára
a szerkesztőség előfizetés esetén 33 százalék kedvezményt ad.

A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Margit körút 47–49. 5. em. 4.
1518 Budapest, Pf. 71

Telefon: 06-1-309-2695 • Fax: 06-1-309-2647

E-mail: kulgazdasag@kopint-tarki.hu

Munkatársak elérhetősége:

Főszerkesztő: **Losoncz Miklós (**e-mail: Losoncz.Miklos@uni-bge.hu)

Szerkesztők: **Fáber Ágoston** (e-mail: agostonfaber@gmail.com)
Farkas Zoltán (e-mail: zoltan.farkas@kopint-tarki.hu)

Olvasószerkesztő: Zsámboki Péter

Szerkesztőségi titkár: Rózsás Erika (e-mail: erika.rozsas@kopint-tarki.hu)

A KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány
Külgazdaság honlapja:

www.kulgazdasag.eu, illetve www.kopintalapitvany.hu

A szerkesztésért felel: Losoncz Miklós. A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Margit körút 47–49. 5. em. 4. Tel.: 06-1-309-2642, 06-1-309-2695. E-mail: kulgazdasag@kopint-tarki.hu. Kiadja a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, 1065 Budapest, Nagymező utca 37–39. A kiadásért felel: Palócz Éva, a Kuratórium elnöke.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront/), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.
Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront/), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu
Külföldön terjeszti még a Batthyány Kultúr-Press Kft. 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. Tel.: 201-8891, e-mail: batthyany@kultur-press.hu. Belföldi előfizetési díjak: 1 évre: 15 600 Ft, fél évre 7800 Ft, összevont számok ára 2600 Ft.

Megjelenik kéthavonta összevont számok formájában. HU ISSN 0324-4202

Tördelés: Király és Társai Kkt.
Cégvezető: Király Ildikó

Készült a Prime Rate Zrt. nyomdájában

Külgazdaság, LXX. évf., 2026. november–december (3–49. o.)

Szűk, de tartós: a Kopint intézményi lenyomata a Külgazdaság folyóiratban, 1972–2026

FERTŐ IMRE*

A tanulmány azt vizsgálja, hogyan jelent meg és élt tovább a Kopint kutatóintézet – és jogutódai, a Kopint-Datorg, majd a Kopint-Tárki – intézményi öröksége a Külgazdaság folyóiratban 1972 és 2026 között. Az elemzés 2946 érdemi tanulmány, 1272 azonosított szerző és a szerkesztőbizottság évenkénti összetétele alapján elkülöníti az aktuális és a korábbi Kopint-kötődést, majd korszakra és műfajra kontrollált regressziókkal és szerző–év eseményidős panellel elemzi a személyi folytonosság és a folyóirat tartalmi profiljának kapcsolatát. Az eredmények szerint a Kopint-kötődés legstabilabb pozitív tartalmi sajátossága a tágabb vállalati, beruházási és külföldi tőkebefektetési problémafókusz, amelyre a korábbi és az aktuális munkatársak egyaránt összpontosítanak. A kilépés utáni szerzői jelenlét a formális kapcsolat megszűnése után is kimutatható, alacsony, de tartós szinten; egyszerű szerkesztői önpublikáció vagy rövid távú kapuőri mechanizmus ezt nem magyarázza. A folyóirat tág, alkalmazott-szakpolitikai karaktere ugyanakkor önálló, folyóiratszintű vonás. Az elemzés az intézményi lenyomat szűk, de tartós, rétegzett fennmaradását támasztja alá.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: A14, B29, N14, P29.
Kulcsszavak: Külgazdaság folyóirat, Kopint, intézményi lenyomat, folyóirat-történet, hálózati folytonosság, közgazdaságtan-történet.

* *Fertő Imre* főigazgató, ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Fenntartható Fejlődés Intézet.
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3742-5964 E-mail: ferto.imre@krtk.elte.hu

A kézirat 2026. szeptember 17-én érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.
https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.9-10.3

Abstract

Narrow but Persistent: The Institutional Imprint of Kopint in Külgazdaság, 1972–2026

IMRE FERTŐ

This paper examines how the institutional legacy of the Kopint research institute – and its successors, Kopint-Datorg and Kopint-Tárki – appeared and persisted in the journal Külgazdaság between 1972 and 2026. Drawing on 2,946 substantive articles, 1,272 identified authors, and the editorial board's yearly composition, the author distinguishes current from former Kopint affiliation and combines period- and genre-controlled regressions with an author-year event-time panel to link personal continuity to the journal's content profile. The results show that Kopint affiliation is most consistently associated with a broader thematic orientation toward firms, investment, and foreign direct investment, carried by both former and current affiliates, with no statistically distinguishable difference between them. Authorial presence persists after formal exit, at a low but durable level; this pattern is not accounted for by editorial self-publication, and the analysis finds no evidence of a short-run editorial gatekeeping mechanism. The journal's broad applied-policy character, however, is an independent, journal-wide trait. The analysis supports a narrow but durable, layered institutional imprint.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: A14, B29, N14, P29.
Keywords: Külgazdaság journal, Kopint, institutional imprint, journal history, network persistence, history of economics.

Bevezetés

A szakfolyóiratok a közgazdasági tudás történetének különösen tartós intézményei. Politikai rendszerek, kutatóintézetek, gazdaságpolitikai prioritások és tudományos módszerek változhatnak meg körülöttük, miközben maguk a folyóiratok évtizedeken keresztül fennmaradhatnak. Ez a folytonosság sajátos történeti forrássá teszi őket: nemcsak azt lehet vizsgálni rajtuk keresztül, hogy miről írtak a közgazdászok, hanem azt is, hogy kik alkották a szerzői és szerkesztői közösségeket, milyen problémák váltak publikálhatóvá, és hogyan alkalmazkodott egy szakmai fórum a körülötte átalakuló gazdasági és intézményi környezethez (Coats, 1971; Potts et al., 2017).

A *Külgazdaság* különösen alkalmas egy ilyen vizsgálatra. A folyóirat 1972 és 2026 közötti története átfogja a késő szocializmust, a rendszerváltást, a piacgazdasági intézmények kialakulását, Magyarország európai integrációját, a globalizáció

kiteljesedését, majd a pénzügyi, geopolitikai és ellátási válságok időszakát. Ugyanezen több mint öt évtized alatt jelentősen átalakult a magyar közgazdaságtan intézményi szerkezete és nemzetközi beágyazottsága is. A lap hosszú fennmaradása ezért egyszerre kínál lehetőséget az intézményi folytonosság és a közgazdasági problémák történeti átalakulásának vizsgálatára.

A tanulmány központi kérdése az, hogy hogyan jelent meg és alakult át a Külgazdaságban a Kopint, illetve későbbi szervezeti formáinak intézményi öröksége, és ez miként kapcsolódott a folyóirat tartalmi profiljához. A kérdés azért nem merül ki a mindenkori kiadói vagy munkahelyi kapcsolat rekonstruálásában, mert a *Külgazdaság* és a Kopint kapcsolata olyan időszakon ível át, amelyben maga a Kopint is többször szervezetileg átalakult. Így elkülöníthetővé válik a formális intézményi kapcsolat és az a lehetséges hosszabb távú szakmai folytonosság, amely személyi pályákon, szerkesztői és szerzői hálózatokon, illetve kutatási orientációkon keresztül maradhatott fenn.

E lehetséges folytonosságot a tanulmány Kopint-lenyomatként vizsgálja. A kifejezés nem azt feltételezi, hogy a Kopint változatlanul meghatározta volna a *Külgazdaság* tartalmát, és nem azonosítja a lenyomatot egyetlen témakör – például a külkereskedelem – tartós jelenlétével sem. A kérdés az, hogy a formális szervezeti kapcsolatok átalakulása mellett kimutatható-e tartósabb személyi és szakmai kapcsolat, és az összefügg-e bizonyos alkalmazott problémaorientációk fennmaradásával. Az intézményi lenyomat, a hálózati továbbadás és a folyóirati kapuőrzés elméleti mechanizmusait a következő fejezet fejti ki részletesen.

A vizsgálat egyik kulcsa ezért az aktuális és a korábbi Kopint-kötődés megkülönböztetése. A publikáció időpontjában fennálló affiliáció önmagában nem mutatja meg, hogy egy szerző vagy szerkesztő korábban milyen intézményi közegben dolgozott. Ha azonban az intézményi szocializáció és a szakmai kapcsolatok túlélhetik a munkahelyváltást, akkor a korábbi Kopint-kötődés nem egyszerű életrajzi adat, hanem a személyi folytonosság vizsgálatának fontos dimenziója. A tanulmány ezért a szerzők és szerkesztők aktuális affiliációi mellett lehetőség szerint korábbi intézményi pályájukat is rekonstruálja.

A személyi dimenziót a folyóirat tartalmi átalakulásával kapcsoljuk össze. Nemcsak azt vizsgáljuk tehát, hogy a *Külgazdaság* szerzői és szerkesztői között milyen mértékben voltak jelen aktuális vagy korábbi Kopint-kötődésű szereplők, hanem azt is, hogy miként változott a lap tematikus, műfaji, módszertani és szakpolitikai profilja. Ezzel megkülönböztethető két lehetséges folytonosság: a konkrét témák fennmaradása és egy általánosabb szakmai problémaérzékenység továbbélése. Az utóbbi

esetben a történeti környezet változásával a vizsgált kérdések is átalakulhatnak, miközben bizonyos alkalmazott, külgazdasági, vállalati, szabályozási vagy szakpolitikai nézőpontok tartósabbak maradhatnak.

A tanulmány ennek megfelelően három egymással összefüggő kérdésre keres választ. Először, hogyan változott a Kopint közvetlen és közvetett személyi jelenléte a *Külgazdaság* szerzői és szerkesztői közösségében 1972 és 2026 között? Másodszor, kimutatható-e kapcsolat a Kopint-kötődés és a folyóirat tematikus, műfaji, módszertani, illetve szakpolitikai orientációja között? Harmadszor, miként alakult át ez a kapcsolat a késő szocializmus, a rendszerváltás, az európai integráció és az azt követő időszak során?

E kérdésekhez a tanulmány több, egymással összekapcsolt adatforrást használ. A *Külgazdaság* 1972–2026 közötti cikkanyagát szerzői affiliációkkal, a szerkesztőség és a szerkesztőbizottság időbeli összetételével, valamint a releváns szereplők intézményi életrajzaival kapcsoljuk össze. A tartalmi változásokat a címek, műfajok, rovatok és – ahol rendelkezésre állnak – a folyóirat honlapi besorolásai, absztraktjai és JEL-kódjai alapján rekonstruáljuk. Az absztraktok különösen a címalapú témabesorolás ellenőrzését és finomítását, valamint módszertani és szakpolitikai jelzések azonosítását teszik lehetővé. A mérési stratégiát és az adatforrások korlátait a módszertani fejezet részletesen ismerteti.

A tanulmány hozzáadott értéke három egymással összefüggő területen ragadható meg. A közgazdaságtan történetének újabb irodalma egyre határozottabban mozdul el attól, hogy a közgazdasági gondolatokat kizárólag önálló elméleti teljesítményekként vagy kanonikus szerzők műveiként vizsgálja. Ez a fordulat a diszciplína megújulásáról szóló tágabb vitához is kapcsolódik, amely a közgazdaságtörténet társadalmi és intézményi beágyazottságának vizsgálatát hangsúlyozza (Fontaine & Isaac, 2025). A társadalmi és intézményi megközelítések azt hangsúlyozzák, hogy a közgazdasági tudás konkrét intézményekben, szakmai közösségekben és az akadémiai, szakértői és politikai terek közötti kapcsolatokban jön létre és terjed (Brisset, 2026). Ezzel párhuzamosan a közgazdaságtan történetének módszertani irodalma egyre nagyobb szerepet tulajdonít a kvantitatív és kvalitatív történeti elemzés összekapcsolásának (Cherrier & Svorenčík, 2018; Claveau & Dion, 2018). Ehhez az irányhoz kapcsolódva a tanulmány **egyrészt** a folyóirat-történetet nemcsak a publikált tartalom, hanem a hozzá kapcsolódó személyi és intézményi hálózatok történeteként is vizsgálja. **Másrészt** az aktuális affiliációkon túl a korábbi intézményi kötődéseket is bevonja, ami lehetővé teszi a formális szervezeti tagság megszűnése utáni folytonosság elemzését. Harmadrészt a magyar közgazdasági gondolkodás kvalitatív tör-

téneti értelmezését több mint öt évtized cikk-, szerző- és szerkesztőszintű adataival kapcsolja össze. A Kopint-lenyomat ebben a keretben nem előre feltételezett történeti tény, hanem empirikusan vizsgálandó állítás a személyi-intézményi folytonosság és a tartalmi átalakulás kapcsolatáról.

A tanulmány következő fejezete az intézményi lenyomat, a hálózati továbbadás és a folyóirati tudástermelés elméleti keretét dolgozza ki. Ezt a *Külgazdaság* és a Kopint kapcsolatának rövid történeti kontextusa, majd az adatbázisok és a mérési stratégia ismertetése követi. Az empirikus elemzés először a szerkesztői és szerzői Kopint-kötődés időbeli alakulását, ezt követően a folyóirat tartalmi átalakulását, végül pedig a személyi-intézményi és tartalmi dimenzió kapcsolatát vizsgálja.

Elméleti háttér: intézményi lenyomat, hálózati továbbadás és folyóirati tudástermelés

Az intézményi lenyomattól a rétegzett örökségig

Az intézményi lenyomat elmélete azt a problémát vizsgálja, hogyan maradhatnak fenn egy korábbi szervezeti vagy intézményi környezet hatásai akkor is, amikor az őket létrehozó feltételek már megváltoztak. Stinchcombe (1965) klasszikus érvelése szerint a szervezetek létrejöttük vagy meghatározó fejlődési szakaszaik környezetének bizonyos vonásait későbbi működésükben is megőrizhetik. A lenyomat ezért nem egyszerűen a múlt általános hatását jelenti, hanem olyan történetileg kialakult struktúrát, rutint vagy orientációt, amely a létrehozó feltételek megszűnése után is tartóssá válik.

Marquis & Tilcsik (2013) ezt a megközelítést több elemzési szintre terjesztették ki. Az intézményi lenyomat nemcsak szervezetekben, hanem egyéni pályákban és szélesebb közösségekben is megjelenhet. Elméletükben három elem különösen fontos: egy olyan érzékeny időszak, amelyben a szereplő vagy szervezet különösen fogékony a környezeti hatásokra; az ebben az időszakban érvényesülő erőteljes intézményi hatás; valamint az így kialakuló mintázat későbbi fennmaradása. Ez különbözteti meg a lenyomatot az egyszerű történeti folytonosságtól: nem minden tartós jelenség tekinthető intézményi lenyomatnak.

A lenyomatnak ugyanakkor nem kell változatlanul fennmaradnia. Simsek et al. (2015) arra hívják fel a figyelmet, hogy a korábbi lenyomatok későbbi körülmények között módosulhatnak és új jelentést kaphatnak. De Cuyper et al. (2020) ezt

a folyamatot a **rétegződés** fogalmával ragadják meg: a szervezetek történetében új tapasztalatok és újabb lenyomatok rakódhatnak a korábbiakra, így a fennmaradó örökség nem egyszerű másolata az eredeti állapotnak. Sinha et al. (2020) ehhez hozzáteszik, hogy a szervezetek korábbi örökségüket aktívan is újraértelmezhetik, és annak egyes elemeit új stratégiai vagy intézményi környezetben más módon használhatják fel.

Ez a dinamikus megközelítés különösen fontos a *Külgazdaság* esetében. Egy több mint fél évszázados folyóiratnál nem volna észszerű változatlan témaszerkezet fennmaradását várni. A szocialista külkereskedelem, a rendszerváltás, az európai integráció, a globalizáció, a pénzügyi válságok vagy a geopolitikai átrendeződés eltérő történeti problémákat hoztak létre. Az intézményi lenyomat ezért ebben a tanulmányban nem az egyes konkrét témák tartósságát jelenti, hanem annak lehetőségét, hogy különböző történeti problémák megközelítésében bizonyos kérdésfeltevési módok és szakmai orientációk tartósabbak lehetnek.

A magyar közgazdasági gondolkodás rendszerváltás utáni átalakulásáról szóló munkáiban Kovács János Mátyás ehhez történetileg közeli, bár eltérő elméleti nyelven megfogalmazott értelmezést kínál. Kovács (1996) az 1989 utáni változásokat az örökség, utánzás és felfedezés együttes problémájaként vizsgálja. A nyugati elméletek és módszerek gyorsabb átvétele mellett bizonyos korábban kialakult szakmai tudásformák és kompetenciák tovább élhettek. Kovács (2002) később arra is rámutatott, hogy a vállalatkutatás, a pénzügyi kutatás és a külgazdasági elemzés korábbi szakmai erősségei új problémákhoz – többek között a gazdasági transzformációhoz, az európai integrációhoz és a globalizációhoz – kapcsolódva folytatódtak.

Kovács értelmezése nem azonos az intézményi lenyomat elméletével, de fontos magyar történeti párhuzamot kínál hozzá. Arra mutat rá, hogy a rendszerváltás utáni nyugatosodás nem szükségképpen a korábbi tudásformák egyszerű eltűnését jelentette. Az örökölt szakmai kompetenciák, az újonnan átvett elméleti és módszertani minták, valamint az új gazdasági problémák egymással kombinálódhattak. A *Külgazdaság* esetében ezért az intézményi lenyomat egyik lehetséges formája éppen az lehet, hogy a konkrét témák változása mellett bizonyos alkalmazott kérdésfeltevési módok új problémákra helyeződtek át.

Az alkalmazott közgazdasági problémaérzékenység történeti eredete

Az intézményi lenyomat empirikus vizsgálatához azt is tisztázni kell, milyen szakmai orientáció kialakulását lehet történetileg feltételezni a Kopinthoz kapcsoló-

dó kutatói közegben. Ennek megértéséhez a magyar államszocialista közgazdasági tudástermelés intézményi szerkezete kínál fontos hátteret.

Péteri (1996, 1997, 2017) kutatásai szerint az államszocialista magyar közgazdaságtan nem írható le az ideológiai ellenőrzés egységes rendszerével. Az általa „osztott bürokráciának" nevezett intézményi rendben a közgazdasági tudás különböző területei eltérő politikai funkciókat tölthettek be. Miközben az ideológiai legitimációhoz közvetlenebbül kapcsolódó területek szorosabb ellenőrzés alatt álltak, bizonyos empirikus és alkalmazott kutatási programok nagyobb szakmai mozgástérhez juthattak. Ennek egyik feltétele az volt, hogy a gazdaságirányításnak megbízható statisztikai információkra és a gazdaság tényleges működéséről szóló szakértelemre is szüksége volt (Péteri, 1997).

A reformközgazdasági kutatásokban ezzel összefüggésben sajátos empirikus gyakorlat alakult ki. Gagyi (2015) a késő szocialista reformközgazdasági közeget vizsgálva mutatja be a szakpolitikai és kritikai elemzés intézményi feltételeit, míg Laki (2024) részletesen rekonstruálja a magyar vállalatkutatás módszertani hagyományát. Az esettanulmányok, interjúk és más empirikus megközelítések a formális szabályok mellett a vállalatok tényleges viselkedésére, alkalmazkodására és intézményi környezetére irányították a figyelmet.

Ebből a történeti közegből olyan alkalmazott problémaérzékenység alakulhatott ki, amely nem valamely konkrét elmélethez vagy egyetlen gazdaságpolitikai rendszerhez kötődött. Jellemzője inkább az empirikusan megfigyelhető gazdasági folyamatok, a vállalati magatartás, a külgazdasági alkalmazkodás, a szabályozási ösztönzők és a gazdaságpolitikai következmények iránti érdeklődés lehetett. A jelen tanulmány számára éppen ez az általánosabb orientáció fontos: ha intézményi lenyomatról beszélhetünk, annak nem szükségképpen ugyanazokban a témákban, hanem az új történeti problémákhoz alkalmazkodó kérdésfeltevési módokban kell megjelennie.

Kovács János Mátyás Lányi Kamilla munkásságáról készített elemzése ennek a lehetséges mechanizmusnak egy mikroszintű példáját kínálja. Kovács (2007) a Kopintot intenzív szakmai vitákhoz és a reformgondolkodáshoz kapcsolódó közegként mutatja be Lányi pályáján keresztül. Lányi kutatásaiban a vállalati viselkedés, a külgazdasági alkalmazkodás és a gazdaságpolitikai következmények vizsgálata több évtizeden keresztül jelen volt, miközben a konkrét problémák a reformgazdaságtól a dereguláción és az európai integráción át a globalizációig változtak. Saját visszaemlékezése ugyanakkor arra is utal, hogy az empirikus megfigyelés és a gazdasági problémák gyakorlati működése iránti érdeklődése jóval a Kopinthoz kerülése előtt

kialakult: már korai pályáján a statisztikai mérés, a tényleges gazdasági viselkedés és a gazdaságpolitikai intézkedések következményei foglalkoztatták (Réti, 1999).

Egyetlen életpálya természetesen nem bizonyít általános intézményi lenyomatot. Lányi esete inkább két, empirikusan nehezen elkülöníthető mechanizmust tesz láthatóvá. Az intézményi közeg erősítheti és továbbadhatja a már meglévő kutatói orientációkat, de maga az intézmény is olyan kutatókat vonzhat, akik eleve hasonló problémaérzékenységgel rendelkeznek. A jelen tanulmány ezért az intézményi lenyomat fennmaradását vizsgálja, nem pedig azt állítja, hogy a Kopint hozta létre a hozzá kötődő szerzők szakmai orientációját. A mikroszintű példa ugyanakkor megmutatja azt a lehetséges folyamatot, amelyet a tanulmány nagyobb mintán keres: bizonyos kérdésfeltevési módok a formális szervezeti kapcsolat megszűnése és a vizsgált gazdasági problémák átalakulása után is fennmaradhatnak.

Ez egyben szűkíti is a Kopint-lenyomat értelmezését. Önmagában az, hogy a *Külgazdaságban* külkereskedelmi vagy világgazdasági témájú cikkek jelennek meg, nem lehet a Kopint-hagyomány bizonyítéka, hiszen ezek a folyóirat deklarált tárgyköréből is következhetnek. Az intézményi lenyomat hipotézise akkor válik érdemileg vizsgálhatóvá, ha a személyi folytonosságot a problémák megközelítésének tágabb mintázataival kapcsoljuk össze.

Hálózati lenyomat és szerkesztői kapuőrzés

Az intézményi szocializáció fennmaradásának egyik lehetséges közvetítője a szakmai kapcsolatháló. Marquis (2003) hálózati lenyomat fogalma szerint egy korábbi intézményi környezetben létrejött kapcsolati struktúra a létrehozó feltételek változása után is tartóssá válhat. A kapcsolatokon keresztül információ, reputáció, szakmai normák és együttműködési minták közvetíthetők, így a formális szervezeti tagság megszűnése nem szükségképpen jelenti a korábbi intézményi közeg minden hatásának megszűnését.

A tudományos folyóiratok különösen alkalmasak egy ilyen mechanizmus vizsgálatára, mert működésükben szerkesztők, szerkesztőbizottsági tagok, szerzők és bírálók részben átfedő szakmai közösségei vesznek részt. Potts et al. (2017) „tudásklubként" értelmezik a folyóiratot: olyan közösségi intézményként, amely nemcsak közleményeket tesz közzé, hanem szakmai részvételt, szelekciót és közös normákat is szervez. A folyóirat ebben az értelemben nem pusztán publikációs csatorna, hanem intellektuális közösségek szerveződésének és fennmaradásának egyik infrastruktúrája is (Forget & Goodwin, 2011; Neylon, 2016).

A szerkesztőbizottsági összefonódások empirikus irodalma szintén azt mutatja, hogy a szerkesztők személyi kapcsolatai információt hordozhatnak a folyóiratok társadalmi beágyazottságáról. Baccini & Barabesi (2010) gazdasági folyóiratok szerkesztőbizottságainak átfedéséből rekonstruáltak hálózati struktúrát. Baccini et al. (2020) pedig a szerkesztői, szerzői és társhivatkozási hálózatok összevetésével hasonlóságokat mutattak ki a folyóiratok társadalmi és intellektuális kapcsolatrendszere között.

A szerkesztők ugyanakkor kapuőri pozíciót is betöltenek. Baccini & Re (2025) nagymintás elemzése a közgazdasági folyóiratok szerkesztőbizottságainak jelentős intézményi és földrajzi koncentrációját mutatja, Colussi (2018) pedig arra talál bizonyítékot, hogy korábbi szerző–szerkesztő szakmai kapcsolatok összefügghetnek publikációs eredményekkel. Ezek az eredmények indokolják, hogy a szerkesztői közösség összetételét ne pusztán adminisztratív háttéradatként kezeljük.

A kapuőrzésből azonban nem következik, hogy a szerkesztők mechanikusan meghatározzák a folyóirat tartalmát. *A szerkesztői munka a kéziratok egyedi kezelésén túl a bírálati gyakorlatok, a szakmai normák és a folyóirat intézményi működésének szervezését is magában foglalja (Kaltenbrunner et al., 2022).* A megjelent cikkek témái és módszerei a szerzői döntések, a tudományos mező normái, a történeti gazdasági problémák és a szerkesztői szelekció együttes eredményei. A szerkesztői hálózat ezért ebben a tanulmányban nem közvetlen oksági változó, hanem az intézményi és személyi folytonosság egyik lehetséges közvetítő struktúrája.

Ebből következik az aktuális és korábbi Kopint-kötődés megkülönböztetésének elméleti jelentősége. Ha kizárólag az adott év munkahelyi affiliációját figyelnénk, a szervezeti kapcsolat megszűnésével a korábbi intézményi kapcsolat is automatikusan eltűnne az elemzésből. A hálózati lenyomat hipotézise éppen azt teszi vizsgálhatóvá, hogy a korábbi intézményi szocializáció és szakmai kapcsolatok formális tagság nélkül is fennmaradhatnak-e.

A folyóirat mint az intézményi lenyomat megfigyelésének terepe

Az intézményi lenyomat közvetlenül nem megfigyelhető tulajdonság. Empirikus vizsgálata ezért több olyan indikátor összekapcsolását igényli, amelyek a feltételezett folytonosság eltérő dimenzióit ragadják meg. Egy hosszú időn keresztül megjelenő szakfolyóirat ebből a szempontból különösen alkalmas kutatási terep, mert egyazon publikációs keretben őriz információt a tudástermelés társadalmi és tartalmi oldaláról: rekonstruálható rajta keresztül a szerzői és szerkesztői közösség össze-

tétele és intézményi háttere, ugyanakkor vizsgálható a publikált problémák, műfajok és elemzési megközelítések időbeli változása is. Ez lehetővé teszi annak elemzését, hogy a személyi-intézményi folytonosság és a folyóirat szakmai profiljának átalakulása egymástól függetlenül vagy egymással összefüggésben zajlott-e.

Az intézethez kötődő alkalmazott közgazdasági folyóirat nem sajátosan magyar intézményi forma. Az *Australian Economic Review* például a Melbourne Institute kezdeményezéseként jött létre, és kezdetben az ausztrál gazdaság aktuális folyamatainak értékelését, előrejelzéseket és az intézet alkalmazott kutatási eredményeit kapcsolta össze. A folyóirat céljai, tartalma, szerkesztési gyakorlata és szerzői köre azonban a következő évtizedekben jelentősen átalakult (McDonald, 2006). Ez az eset azért fontos összehasonlítási pont, mert arra mutat rá, hogy az intézeti eredetből nem következik változatlan intézményi vagy tartalmi profil. Éppen az válik történetileg érdekes kérdéssé, hogy az eredeti kapcsolat mely elemei maradnak fenn akkor, amikor maga a folyóirat, a kutatóintézet és a körülöttük lévő szakmai mező is átalakul. McDonald történeti rekonstrukciója tehát nem a Kopint–*Külgazdaság* kapcsolat közvetlen analógiája, hanem annak példája, hogy az intézeti kötődés és a későbbi szerkesztési-tartalmi önállósodás egymással összeegyeztethető folyamatok lehetnek.

Az ilyen hosszú távú folyóirati folyamatok vizsgálata kapcsolódik a közgazdaságtan történetében az utóbbi évtizedekben erősödő adatvezérelt kutatási irányhoz. Bibliometriai, hálózatelemzési és szövegelemzési módszerek segítségével a diszciplína változásai nemcsak egyedi szerzők vagy kanonikus szövegek alapján, hanem nagyobb publikációs és intézményi mintázatokon keresztül is vizsgálhatók (Claveau, 2016; Cherrier & Svorenčík, 2018). Edwards et al. (2018) ezt a fejleményt a közgazdaságtan-történet „kvantitatív fordulatának" lehetőségeként értelmezik, ugyanakkor éppen azt hangsúlyozzák, hogy a számszerű módszerek legnagyobb értéke a hagyományos történeti elemzés kiegészítésében rejlik. A kvantitatív mintázatok önmagukban nem magyarázzák meg, hogy miért változott meg egy folyóirat témaszerkezete, szerzői köre vagy intézményi beágyazottsága; ehhez a gazdasági, politikai és intézményi környezet rekonstrukciójára is szükség van.

A folyóiratok hosszú távú tartalmi átalakulását az újabb irodalom különböző kvantitatív szövegelemzési módszerekkel is vizsgálja. Ambrosino et al. (2018) a közgazdasági szakirodalom tematikus szerkezetének változását topic modeling segítségével térképezték fel, Wehrheim (2019) pedig a *Journal of Economic History* több mint hét évtizedes korpuszán mutatta meg, hogyan rekonstruálhatók ilyen módszerekkel publikációs trendek és a diszciplína tartalmi átalakulásai. A jelen tanulmány

ettől eltérő stratégiát követ. Nem látens témák adatvezérelt feltárása a célja, hanem néhány előzetesen meghatározott, az intézményi lenyomat hipotéziséhez közvetlenül kapcsolódó problémaorientáció összehasonlítható mérése. A tartalmi kategóriák ezért elméletileg és történetileg motiváltak, operacionalizálásuk pedig előre rögzített, reprodukálható szabályokra épül. Ez a megoldás kevésbé alkalmas új, előre nem várt témák felfedezésére, viszont közvetlenebb kapcsolatot teremt az elméleti várakozások és az empirikus változók között.

A folyóirati adatok ebből következően nem önmagukban hordozzák a történeti magyarázatot. Egy téma gyakoriságának változása csak a gazdasági, intézményi és tudományos környezet ismeretében értelmezhető, ahogyan a szerzői vagy szerkesztői kapcsolatok fennmaradása sem bizonyít önmagában intézményi lenyomatot. A jelen vizsgálat ezért nem valamely egyetlen indikátort tekint döntőnek, hanem a személyi és tartalmi dimenziók összekapcsolódását vizsgálja. Az intézményi lenyomattal összeegyeztethető mintázat akkor válik erősebbé, ha a formális szervezeti kapcsolatok átalakulása mellett személyi vagy hálózati folytonosság mutatható ki, és ez történetileg értelmezhető módon együtt jár bizonyos problémaorientációk fennmaradásával vagy új történeti környezethez való alkalmazkodásával.

A *Külgazdaság* esetében ez két egymást kiegészítő empirikus dimenzió vizsgálatát jelenti. A személyi oldalon az aktuális és korábbi Kopint-kötődésű szerzők és szerkesztők jelenlétét, valamint e kapcsolatok időbeli fennmaradását követjük. A tartalmi oldalon a folyóirat tematikus, műfaji, módszertani és szakpolitikai profiljának változását vizsgáljuk. A két dimenzió együttes elemzése teszi lehetővé annak megkülönböztetését, hogy mi tekinthető a folyóirat általános, saját karakterének, és mi az, ami kifejezetten a Kopinthoz kötődő személyi hálózathoz kapcsolódik. E dimenziók operacionalizálását és az alkalmazott adatforrásokat a módszertani fejezet ismerteti.

Elméleti várakozások

Az előző alfejezetekből négy empEirikusan vizsgálható várakozás következik.

Először, ha a Kopinthoz kapcsolódó szakmai szocializáció tartós intézményi lenyomatot hagyott, akkor a személyi kapcsolatnak nem szükségképpen kell eltűnnie a közvetlen szervezeti affiliáció megszűnésével. Ennek megfelelően korábbi Kopint-kötődésű szerzők és szerkesztők jelenléte olyan időszakokban is fennmaradhat, amikor az aktuális Kopint-affiliáció már gyengébb.

Másodszor, a lenyomat fennmaradása nem igényli a konkrét témák változatlanságát. A rétegződés és alkalmazkodás logikája alapján a gazdaságtörténeti környezet

változásával a témaszerkezet is átalakulhat, miközben bizonyos alkalmazott, empirikus, külgazdasági vagy szakpolitikai kérdésfeltevési módok tartósabbak lehetnek. Ebben az értelemben a rendszerváltás, az európai integráció vagy a globalizáció új problémákat jelentett, de az elemzés módja részben korábban kialakult szakmai kompetenciákra épülhetett (Kovács, 1996, 2002).

Harmadszor, ha a szakmai hálózat az intézményi lenyomat egyik továbbadási mechanizmusa, akkor a személyi Kopint-kötődés és a folyóirat tartalmi profilja között történetileg strukturált együttjárás jelenhet meg. Az ilyen kapcsolat nem szükségképpen azonos minden korszakban, és nem jelent önmagában oksági hatást.

Negyedszer, a hosszú vizsgált időszak miatt nem egyetlen homogén Kopint-korszak, hanem egymásra rétegződő időszakok kialakulása várható. Egy korábbi szakmai örökség jelentősége, hordozói és tartalmi megjelenési formái az intézményi és gazdasági környezet változásával módosulhatnak.

A négy várakozás együttesen olyan értelmezési keretet ad, amelyben a Kopint-lenyomat nem változatlan tematikus dominanciát vagy közvetlen szerkesztői kontrollt jelent. Empirikusan akkor beszélhetünk az intézményi lenyomattal összeegyeztethető mintázatról, ha a formális szervezeti kapcsolatok változása mellett személyi-hálózati folytonosság mutatható ki, és ez történetileg értelmezhető kapcsolatban áll a folyóirat problémaorientációjának alakulásával. Az ilyen együttjárás önmagában nem bizonyít oksági hatást; azt mutathatja meg, hogy az intézményi és intellektuális folytonosság ugyanannak a hosszabb távú történeti folyamatnak összekapcsolódó dimenziói.

Történeti háttér: a Külgazdaság és a Kopint

A Külgazdaság helye a magyar közgazdasági nyilvánosságban

A *Külgazdaság* közvetlen elődje *Külkereskedelem* címmel jelent meg, majd 1972-től *Külgazdaság* néven folytatódott. A folyóirat kiadójának jelenlegi történeti önértelmezése a névváltozást Magyarország nemzetközi munkamegosztásba való fokozódó bekapcsolódásával kapcsolja össze (Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, é. n.-a). A címváltozás ennek megfelelően jól illeszkedett ahhoz a táguló problématérhez, amelyben a külkereskedelem szűkebb kérdései mellett a világgazdasági folyamatok és a magyar gazdaság nemzetközi alkalmazkodása is egyre hangsúlyosabbá válhatott.

A folyóirat profiljának fontos és tartós sajátossága a közgazdasági és gazdasági jogi megközelítések együttes jelenléte. A *Külgazdaság* jelenlegi küldetésnyilatkozata is közgazdasági és gazdasági jogi kutatások fórumaként határozza meg a lapot (Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, é. n.-a), a jogi-szabályozási dimenzió azonban jóval korábbra nyúlik vissza. A *Külkereskedelmi jog* már az 1960-as években a *Külkereskedelem* mellékleteként jelent meg, majd a *Külgazdaság* jogi mellékleteként folytatódott. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogi és szabályozási környezetének vizsgálata ezért nem újabb keletű kiegészítés, hanem a folyóirat történeti profiljának egyik tartós eleme.

A Külgazdaság intézményi története több ponton összekapcsolódott a Kopinttal és annak későbbi szervezeti formáival. Az 1980-as évek végének lapszámai a Külgazdaságot a Kopint-Datorg Konjunktúra-, Piackutató és Informatikai Intézet folyóirataként tüntették fel. A kapcsolatot egy korabeli szereplő későbbi visszaemlékezése is egyszerre írja le szoros intézeti kötődésként és nyitott folyóirati kapcsolatként. Köves András Rába Andrásra emlékezve a Külgazdaságot a Kopint szakmai folyóiratának nevezte, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a lap a Kopint munkatársainak írásai mellett más hazai kutatók számára is jelentős publikációs teret biztosított (Köves, 2014). Ez azért fontos a jelen tanulmány szempontjából, mert történeti forrásból is arra utal, hogy az intézeti kötődés nem jelentett szükségképpen zárt szerzői közösséget vagy kizárólagos tartalmi kontrollt. Később a Kopint-Datorg Konjunktúra Kutatási Alapítvány vált a lap kiadójává, napjainkban pedig a Külgazdaság kiadása a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány tevékenységei közé tartozik (Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, é. n.-b). A folyóirat és a Kopint közötti kapcsolat tehát több szervezeti korszakon ível át, miközben konkrét jogi és intézményi formája jelentősen változott.

A Kopint intézményi átalakulásai

A Konjunktúra- és Piackutató Intézet 1964-ben jött létre. Korai profilját a nemzetközi konjunktúra, a külpiacok és a világkereskedelem rendszeres vizsgálata határozta meg. Köves András visszaemlékezése szerint a Kopint egy ideig sajátos helyzetet foglalt el a magyar kutatási rendszerben, mert gyakorlatilag egyedüli intézményként rendelkezett lehetőséggel és felhatalmazással a nyugati konjunktúra rendszeres kutatására. E tevékenység nem pusztán akadémiai megismerést szolgált: célja az is volt, hogy a világgazdasági folyamatokról előállított információ segítse a magyar gazdaság alkalmazkodását, miközben az intézet elemzései a gazdaságpolitikai döntéshozatalban is közvetlenül megjelentek (Köves, 2014). A későbbi intéz-

ménytörténeti összefoglalások hasonlóan a magyar külgazdasági, piac- és konjunktúrakutatás fontos intézményi szereplőjeként mutatják be a Kopintot. Mihályi (2025) a későbbi Kopint-Datorgot elsősorban makrogazdasági kutatásai, konjunktúrajelentései és a külkereskedelmi adatok feldolgozása révén ismert intézményként jellemzi. A Kopint szervezeti keretei a következő évtizedekben többször átalakultak. Az 1964-ben alapított Konjunktúra- és Piackutató Intézet 1987-ben egyesült az 1968-ban létrehozott Datorg Külkereskedelmi Adatfeldolgozó és Szervező Vállalattal, majd 1991-től Kopint-Datorg Rt. néven működött tovább (Mihályi, 2025). A szervezeti átalakulások azért fontosak a jelen tanulmány szempontjából, mert megmutatják, hogy a „Kopint" megnevezés nem egyetlen, jogilag változatlan intézményt takar a teljes vizsgált időszakban.

1991 áprilisában létrejött a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány. Az alapítvány deklarált célja a magyar és nemzetközi gazdaságra vonatkozó alkalmazott közgazdasági kutatások támogatása. Tevékenységi területei között a külkereskedelmi folyamatok, a beruházások, a monetáris és regionális politika, az európai integráció és a magyar gazdaságpolitika aktuális kérdései egyaránt szerepelnek. Az alapítvány egyúttal a *Külgazdaság* kiadója (Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, é. n.-b).

Újabb szervezeti fordulópontot jelentett 2007. március 1., amikor a Kopint-Datorgból kiváló kutatócsoport, a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, a Tárki Zrt. és magánszemélyek részvételével létrejött a Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet. Az intézet saját történeti önértelmezése az 1964-ben alapított Konjunktúra- és Piackutató Intézethez vezeti vissza szakmai előzményeit. Kutatási területei között a makrogazdasági és konjunktúraelemzés, a világgazdaság és a nemzetközi kereskedelem, a versenyképesség, az európai integráció, az ágazati elemzések és a vállalati felmérések egyaránt megjelennek (Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet, é. n.).

A szervezeti átalakulásokkal párhuzamosan a kutatási problémák is jelentősen változtak, miközben az alkalmazott gazdaságpolitikai orientáció felismerhető maradt. A Kopint-Datorg negyvenéves jubileumi konferenciája 2004-ben már a gazdasági reformoktól az európai uniós csatlakozásig ívelő intézményi történetként tekintett vissza a műhelyre. A konferencia előadásai a versenyképesség, a beruházásvezérelt növekedés, a makrogazdasági stabilizáció, a reálgazdasági felzárkózás, az európai integráció és a gazdasági szabályozás kérdéseit egyaránt tárgyalták (Becsky, 2004). Ez jól érzékelteti, hogy egy alkalmazott kutatói profil történeti folytonossága nem az eredeti kutatási tárgyak változatlan fennmaradását jelenti: a problémák átalakulhatnak, miközben a nemzetközi gazdasági környezethez való alkalmazkodás és a gazdaságpolitikai relevancia iránti érdeklődés tovább élhet.

A tanulmány ezért a „Kopint” megjelölést nem egyetlen változatlan jogi szervezet neveként használja. A fogalom az egymást követő szervezeti formákhoz – Kopint, Kopint-Datorg, majd bizonyos összefüggésekben Kopint-Tárki – kapcsolódó intézményi és személyi előzményeket fogja össze. Ez a szervezeti változékonyság egyben megindokolja, hogy az empirikus elemzésben az aktuális affiliáció mellett a korábbi Kopint-kötődéseket is rekonstruáljuk. A következő fejezet ennek adatbázisait, megfigyelési egységeit és mérési stratégiáját mutatja be.

Adatok és módszerek

A tanulmány empirikus elemzése több, egymással összekapcsolt adatbázisra épül. Az adatgyűjtés célja nem pusztán a *Külgazdaság* tartalmának bibliográfiai rekonstrukciója volt, hanem olyan adatmodell létrehozása, amelyben a folyóirat tematikus és műfaji változásai összekapcsolhatók a szerzők és szerkesztők intézményi hátterével. Ez teszi lehetővé annak vizsgálatát, hogy a Kopinthoz kötődő személyi hálózat és a folyóirat tartalmi profiljának változása között kimutathatók-e hosszabb távú együttjárások.

Adatforrások és adatbázisok

Az elemzés alapját a *Külgazdaság* 1972–2026 közötti tartalomjegyzék-adatbázisa képezi. A cikk-szintű adatállomány a folyóirat egyes közleményeit külön rekordként kezeli, és lehetőség szerint tartalmazza a megjelenés évét, évfolyamát és lapszámát, a szerző vagy szerzők nevét, a közlemény címét, műfaji és rovatinformációit, valamint az elérhető időszakokban a folyóirat honlapján alkalmazott tartalmi besorolást is. Az adatbázis hosszú időtávja lehetővé teszi a folyóirat szerkezetének és témáinak több intézményi és gazdaságtörténeti korszakon átívelő összehasonlítását.

A cikkadatbázist szerzői affiliációs információkkal egészítettük ki. Az affiliációk célja annak rögzítése, hogy egy adott szerző az adott közlemény megjelenésekor mely intézményhez kötődött. Mivel azonban az intézményi lenyomat elmélete szempontjából a korábbi szervezeti tagság is releváns lehet, az aktuális affiliáció önmagában nem elegendő a Kopinthoz kapcsolódó személyi folytonosság méréséhez.

Ezért külön intézményi életrajzi adatbázis készült a folyóirat szerkesztőiről, szerkesztőbizottsági tagjairól és az elemzés szempontjából releváns szerzőkről. Az adatbázis nem kizárólag az adott évi munkahelyet rögzíti, hanem lehetőség szerint a főbb korábbi és későbbi intézményi kötődéseket is. Külön figyelmet kapott a Kopint, Kopint-Datorg és Kopint-Tárki valamely szervezeti formájához kapcsolódó munka-

viszony vagy kutatói kötődés, valamint annak hozzávetőleges kezdő- és záróéve. Ez teszi lehetővé az aktuális és a korábbi Kopint-kötődés elkülönítését.

Önálló adatbázis tartalmazza a *Külgazdaság* szerkesztőségének és szerkesztőbizottságának időbeli összetételét. Ennek megfigyelési alapja az egyes években feltüntetett szerkesztők és szerkesztőbizottsági tagok személye és szerepe. A szerkesztői adatokat az intézményi életrajzi adatbázissal összekapcsolva évszinten rekonstruálható, hogy a folyóirat szerkesztői közösségében milyen arányban voltak jelen aktuális vagy korábbi Kopint-kötődésű személyek.

Az újabb időszak cikkeihez részben absztraktok és JEL-kódok is rendelkezésre állnak. Ezek különösen fontosak a címalapú tematikus besorolások ellenőrzéséhez, illetve olyan tartalmi tulajdonságok – például módszertani jelzések vagy szakpolitikai orientáció – azonosításához, amelyek a címekből csak korlátozottan következtethetők ki. Az absztrakt- és JEL-lefedettség ugyanakkor időben nem egyenletes, ezért az ezekre épülő eredményeket a teljes 1972–2026-os cikkállomány elemzésétől elkülönítve kezeljük.

Az elemzés végső adatmodellje tehát nem egyetlen táblázatból áll, hanem egymáshoz kapcsolható cikk–, szerző–, szerkesztő–év és intézményi életrajzi adatokból. A kapcsolás alapját egységesített személynevek, évek és intézményi azonosítók adják.

Megfigyelési egységek

A kutatási kérdések több elemzési szint egyidejű használatát igénylik.

A cikkszintű megfigyelési egység egy önálló folyóiratrekord. Ezen a szinten vizsgáljuk a témát, műfajt, rovatot, módszertani jellemzőket, szakpolitikai orientációt, valamint azt, hogy szerepel-e a szerzők között aktuális vagy korábbi Kopint-kötődésű személy.

A szerző–cikk-szintű adatállományban minden szerző külön megfigyelést alkot egy adott közleményen belül. Ez azért szükséges, mert egy többszerzős cikk szerzői eltérő intézményi háttérrel rendelkezhetnek. Ezen a szinten azonosítható pontosan, hogy az adott publikációhoz mely szerző milyen Kopint-státusszal kapcsolódik.

A szerkesztő–év-szint azt rögzíti, hogy egy személy egy adott évben milyen szerkesztői vagy szerkesztőbizottsági szerepet töltött be, és ebben az évben milyen aktuális vagy korábbi Kopint-kötődéssel rendelkezett. Ez képezi az éves szerkesztői Kopint-jelenlét mutatóinak alapját.

Végül az évszintű összesítések a folyóirat egészének hosszú távú változásait írják le. Itt vizsgálható többek között a témák és műfajok megoszlása, a Kopint-kötődésű közlemények aránya és a szerkesztői közösség intézményi összetétele.

A több elemzési szint elkülönítése azért fontos, mert ugyanaz a jelenség eltérően jelenhet meg a szerzők, a közlemények és a szerkesztői közösség szintjén. Egyetlen cikk például Kopint-kötődésűnek minősülhet már egyetlen ilyen szerző alapján, miközben a szerző–cikk-adatállomány megőrzi a társszerzők eltérő intézményi státuszát.

A Kopint-kötődés operacionalizálása

Az intézményi lenyomat empirikus vizsgálatának kulcsa az aktuális és a korábbi Kopint-kötődés elkülönítése.

Az aktuális Kopint-kötődés azt jelzi, hogy a személy az adott évben a Kopint valamely, a vizsgálatban relevánsnak tekintett szervezeti formájához kapcsolódott. A cikkszintű aktuális_kopint_szerző változó értéke akkor pozitív, ha a publikáció legalább egyik szerzője az adott időpontban aktuális Kopint-kötődéssel rendelkezett.

A korábbi Kopint-kötődés olyan személyt jelöl, aki korábban a Kopinthoz kapcsolódott, de a vizsgált cikk megjelenésekor vagy szerkesztői évben már nem rendelkezett aktuális Kopint-affiliációval. A cikkszintű korábbi_kopint_szerző változó azt mutatja, hogy van-e ilyen szerző az adott közleményben.

A korábbi státusz nem hiányos vagy bizonytalan affiliációként értelmezendő, hanem az elméleti modell szándékosan elkülönített változójaként. Az intézményi lenyomat és különösen a hálózati lenyomat hipotézise ugyanis éppen azt teszi vizsgálhatóvá, hogy a formális szervezeti kapcsolat megszűnése után fennmarad-e a személy publikációs vagy szerkesztői jelenléte.

A szerkesztői hálózat esetében évszinten képezzük az szerkesztői_kopint_örökség_arány mutatót, amely az adott év szerkesztői és szerkesztőbizottsági közösségében méri az aktuális vagy korábbi Kopint-kötődésű személyek arányát. A mutató nem tekinthető a Kopint szerkesztői „befolyása" közvetlen mérőszámának. Arra szolgál, hogy leírja a korábban vagy aktuálisan Kopinthoz kötődő személyek jelenlétének időbeli változását a folyóirat kapuőri struktúrájában.

A vizsgálatban aktuális Kopint-kötődésnek számít a Konjunktúra- és Piackutató Intézethez (1964–1987), a Kopint-Datorghoz (1987-től, később Kopint-Datorg Rt./Zrt.), a Kopint(-Datorg) Konjunktúra Kutatási Alapítványhoz (1991-től) és a Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézethez (2007-től) fűződő munkaviszony vagy dokumentált kutatói kötődés. A szervezeti jogfolytonosság és az intézményi örökség

megkülönböztetése miatt az elemzés nem egyetlen jogi entitást követ, hanem az egymást követő szervezeti formákhoz fűződő kötődéseket; a folyóirat kiadói jogát 1991 óta a Kopint Alapítvány gyakorolja.

Tematikus és tartalmi változók

A folyóirat hosszú távú tematikus szerkezetének rekonstruálása több információforrás kombinációjára épül.

A fő_téma változó elsősorban a cikk címéből, kiegészítő jelleggel pedig a műfaj, a rovat és – ahol van – a honlapi besorolás szövegéből azonosított fő témakategóriát tartalmazza, az alább ismertetett determinisztikus szabály szerint. A cím a teljes időszakban egységesen rendelkezésre álló alapszöveg, amelyet – ahol elérhető – a műfaj, a rovat és a honlapi besorolás egészít ki. A továbbiakban röviden „címalapú" besorolásként hivatkozunk erre az eljárásra, bár technikailag bibliográfiai szövegmezők kombinációjára épül.

Az absztrakttal rendelkező cikkeknél ezért külön absztrakt_téma_jelek változó rögzíti azokat a tematikus jelzéseket, amelyek az absztrakt szövegéből egyértelműen azonosíthatók. Egy közlemény egyszerre több ilyen jelzést is kaphat, ami lehetővé teszi a cikkek többtémájúságának megőrzését.

A fő_téma_felülvizsgált a címalapú besorolás konzervatívan felülvizsgált változata. Az absztrakt nem automatikusan írja felül a korábbi kategóriát. Revízióra elsősorban akkor kerül sor, ha az eredeti cikk „egyéb" vagy „nem besorolt" kategóriába került, és az absztrakt legalább egy erős, egyértelműen auditálható tematikus jelzést tartalmaz. A téma_felülvizsgálat_forrása külön rögzíti, hogy a végső besorolás milyen információforrás alapján alakult ki. Ez a megoldás csökkenti annak kockázatát, hogy az absztraktok részleges időbeli lefedettsége önmagában mesterséges törést hozzon létre a hosszú távú témaszerkezetben.

A hosszú folyóiratkorpuszok tematikus változásának rekonstruálására a közgazdaságtan és a gazdaságtörténet újabb irodalma gépi szövegelemzési és topic-model módszereket is alkalmaz. Ambrosino et al. (2018) a közgazdasági szakirodalom hosszabb távú tematikus szerkezetét, Wehrheim (2019) pedig a *Journal of Economic History* 1941 és 2016 közötti korpuszát vizsgálta ilyen eszközökkel. A jelen tanulmány eltérő stratégiát követ. Nem látens témák adatvezérelt feltárása a célja, hanem néhány előzetesen meghatározott, az intézményi lenyomat hipotéziséhez közvetlenül kapcsolódó problémaorientáció időben összehasonlítható és reprodukálható mérése. Ezért az elsődleges besorolás előre rögzített, auditálható szabályokra épül, az

absztraktokat pedig elsősorban a címalapú kategóriák konzervatív ellenőrzésére és finomítására használjuk.

A címalapú besorolás determinisztikus szabály, nem kézi kódolás: tizenhárom egymást kizáró témakategória (és egy „egyéb/nem besorolt" maradékkategória) mindegyikéhez a végső elemzési futtatás előtt rögzített, ékezetfüggetlen kulcsszó-reguláris kifejezés tartozik, amelyet a cím, a műfaj, a rovat és – ahol van – a honlapi besorolás összevont szövegére alkalmazunk; több találat esetén rögzített kategória-sorrend dönt, egyértelmű jel hiányában a rekord az „egyéb" kategóriába kerül. A teljes kódkönyv – kategóriánként a kulcsszavakkal – a Függelékben szerepel. Mivel a legfontosabb tartalmi eredmény a vállalati/FDI kategóriára épül, a mérési bizonytalanságot nem kézi utánkódolással, hanem a szabályalapú besorolás alternatív specifikációival vizsgáljuk. A fő kódolás mellett ezért külön érzékenységi ellenőrzések tesztelik a vállalati/FDI és a makropénzügyi kategória kulcsszóátfedését, a kategóriák prioritási sorrendjét, valamint egy szűkebb, nem kizárólagos FDI-kulcsszójelzőt: ha a „tőke" és „működő tőke" kulcsszavakat kivesszük a makropénzügyi kategóriából, illetve ha a vállalati/FDI kategória prioritását a makropénzügyi elé helyezzük, a vállalati/FDI esélyhányados robusztus marad (OR ≈ 2,6, illetve OR ≈ 2,4, mindkettő $p < 0{,}01$, szemben a fő specifikáció OR ≈ 3,0 értékével); egy szigorúbb, a kategóriabesorolástól független, nem kizárólagos FDI-kulcsszójelzőre épülő specifikációban ugyanakkor az együttható gyengül (OR ≈ 1,5, $p \approx 0{,}06$). Az érzékenységi vizsgálatok alapján a kapcsolat stabil a tág vállalati–beruházási–FDI témakör különböző kategorikus operacionalizációiban, de gyengébb, ha kizárólag szűk FDI-kulcsszavakkal mérjük. A továbbiakban ezért a fő eredményt nem szűken vett FDI-hatásként, hanem tágabb vállalati–beruházási–FDI problémaorientációként értelmezzük.

A tartalmi elemzés további dimenziói a műfaj, a rovat és – ahol rendelkezésre áll – a folyóirat honlapján alkalmazott besorolás. A `műfaj`, `rovat` és `honlapi_besorolás` változók együttesen teszik lehetővé annak elkülönítését, hogy a közlemény hagyományos szakcikk, vita, szemle, könyvismertetés, gazdasági jogi anyag vagy más folyóirati műfaj volt-e.

Módszertani és szakpolitikai jelzések

Az absztrakttal rendelkező cikkek esetében az absztrakt_módszer_jelek változó olyan szöveges jelzéseket rögzít, amelyek a tanulmány alkalmazott módszereire vagy elemzési módjára utalnak. Ide tartozhat például az ország-, ágazati vagy vállalati esettanulmány, a leíró vagy kvantitatív elemzés, az ökonometriai vagy modelle-

ző megközelítés, az irodalmi vagy elméleti áttekintés, illetve a jogi-normatív vagy szakpolitikai elemzés. A változó célja nem a módszertan teljes körű rekonstruálása: az absztraktok gyakran csak részlegesen ismertetik az alkalmazott módszereket. Emiatt ezek a változók módszertani jelzésekként, nem pedig a teljes tanulmány biztos módszertani osztályozásaként értelmezendők.

Hasonló logikát követ az absztrakt_szakpolitikai_jel. Ez azt jelzi, hogy az absztrakt explicit módon gazdaságpolitikai, szabályozási vagy más szakpolitikai problémát, következményt vagy ajánlást fogalmaz-e meg. A változó használatának előnye, hogy a szakpolitikai orientáció gyakran akkor is jelen lehet a cikkben, ha annak címe ezt közvetlenül nem jelzi.

Korszakolás

A hosszú időtávú összehasonlításhoz az elemzés négy nagyobb történeti periódust különít el:

1972–1989: a szocialista külkereskedelmi, KGST- és reformgazdasági közeg;

1990–2004: a rendszerváltás, a piacgazdasági átmenet és az európai uniós csatlakozás előkészítésének időszaka;

2005–2015: az EU-tagság, a globalizáció elmélyülése és a 2008 utáni válság időszaka;

2016–2026: a több egymást követő válsággal, geopolitikai átrendeződéssel, az ellátási láncok és a globalizáció újraértékelésével, valamint új ipar- és gazdaságpolitikai kérdésekkel jellemezhető időszak. A 2026-os évfolyam a kézirat lezárásakor részleges (26 érdemi tanulmány); a leíró korszakos arányok 2025-ig zárt változata érdemben azonos (a 2016–2026-os EU-arány 11,4%, 2025-ig 11,7%; makro 10,4, illetve 10,0%; válság 6,8, illetve 7,0%), és a cikk-szintű modelleket sem érinti.

A korszakolás nem azt feltételezi, hogy az egyes periódusokon belül a folyóirat vagy a gazdasági környezet homogén volna. Analitikus eszközként szolgál a több mint öt évtizedes idősor összehasonlítható blokkokra bontásához. Az éves trendeket ezért a korszakos aggregátumok mellett külön is vizsgáljuk, hogy a periódushatárok ne fedjék el a fokozatos vagy rövidebb távú változásokat.

Elemzési stratégia és korlátok

Az elemzés első lépése leíró: éves és korszakos megoszlások segítségével rekonstruáljuk a szerkesztői és szerzői Kopint-kötődés, valamint a témák, műfajok

és tartalmi jelzések változását. Ezt követően a Kopint-kötődésű és nem Kopint-kötődésű cikkek tartalmi profilját hasonlítjuk össze.

A korábbi Kopint-státusz jelentőségét külön vizsgáljuk a formális affiliáció megszűnése utáni publikációs jelenlét alapján. Az úgynevezett eseményidős elemzésben a Kopint-kapcsolat végét tekintjük referenciapontnak, és azt követjük nyomon, hogyan változik az érintett személyek *Külgazdaságban* való publikációs jelenléte a kilépést követő években. A szerkesztői és szerzői szerepek közötti közvetlen átfedés lehetséges torzító hatását külön robusztussági vizsgálat kezeli.

A becsült modellek

A leíró elemzést két, egymást kiegészítő modellcsalád követi: egy cikkszintű logisztikus regressziós modellcsalád és egy szerző–év panel (logisztikus és Poisson-specifikációval). Egyik sem oksági hatás becslésére irányul; céljuk annak vizsgálata, hogy a Kopint-kötődés és a folyóirat tartalmi, illetve a volt munkatársak publikációs mintázatai közötti együttjárás fennmarad-e a legfontosabb összetételbeli különbségek – a történeti korszak és a folyóirati műfaj – kiszűrése után. Mindkét modellcsalád az érdemi korpuszra épül (a beválasztási szabály ugyanaz, mint fent: 2946 tanulmány). Fontos hatókörkorlát, hogy az intézményi lenyomat elméletének három eleme közül – érzékeny időszak, erős formáló hatás, fennmaradás – az elemzés közvetlenül csak a harmadikat vizsgálja; az első kettőt a történeti szakirodalomból valószínűsítjük.

Az első modellcsalád cikkszintű. Minden vizsgált tartalmi tulajdonságra – a címalapú főtéma, módszer és szakpolitikai kategóriák bináris jelzőire, valamint az absztraktos almintán az absztraktalapú jelekre – külön logisztikus regressziót becslünk, az alapspecifikáció szerint:

$$logit[Pr(Y_i = 1)] = \alpha + \beta \cdot Kopint_i + \Sigma_k \gamma_k \cdot Korszak_{ik} + \delta \cdot Műfaj_i$$

ahol i a cikket indexeli; Y_i az adott tartalmi jelző (például a vállalati/FDI téma) megléte; $Kopint_i$ a cikk Kopint-kötöttsége (értéke 1, ha legalább egy szerzőre teljesül az aktuális_kopint_szerző = 1 vagy a korábbi_kopint_szerző = 1 feltétel); $Korszak_{ik}$ a négy történeti korszak (k = 2, 3, 4) rögzített hatása; $Műfaj_i$ pedig a műfaj (szakcikk, illetve vita/hozzászólás) dummyja. A standard hibákat a megjelenés éve szerint klaszterezzük. Négy változatot futtatunk: (a) ez az alapmodell; (b) egy bővített modell, amely az absztrakt elérhetőségét, a szerzőszámot és a terjedelem logaritmusát is kontrollálja; (c) egy modell, amelyben $Kopint_i$ helyett $Aktuális_i$ (a cikkszintűre

összesített aktuális_kopint_szerző) és Korábbi_i (a cikkszintűre összesített korábbi_kopint_szerző) szerepel külön jelzőváltozóként,

$$logit[Pr(Y_i = 1)] = \alpha + \beta_1 \cdot Aktuális_i + \beta_2 \cdot Korábbi_i + \Sigma_k \gamma_k \cdot Korszak_{ik} + \delta \cdot Műfaj_i,$$

a kettő különbségét formális Wald-teszttel vizsgálva; és (d) a legfontosabb kimenetre egy $\text{Kopint}_i \times \text{Korszak}_{ik}$ interakciós tag hozzáadása az alapmodellhez. A sok tartalmi kimenet miatt a címalapú modellcsaládon Benjamini–Hochberg-féle FDR-korrekciót is közlünk. Az absztraktalapú jelzőket a magyar és angol absztrakt szövegéből, előzetes fogalmi kódkönyvön alapuló, ékezetfüggetlen kulcsszó-mintázatokkal, rögzített kulcsszólistákkal számoljuk. Mivel automatikus kulcsszavas kódolásról van szó, ezeket az eredményeket a címekre épülő eredményeknél nagyobb mérési bizonytalansággal, kiegészítő bizonyítékként kezeljük. Az eredményeket esélyhányadosként (exp(β)) és 95%-os konfidenciaintervallumként közöljük.

E modellek két kérdést választanak szét. Egyrészt elkülönítik a Kopint-kötődés önálló tartalmi együttjárását attól, ami pusztán abból ered, hogy a Kopint-kötődésű cikkek más korszakokban vagy műfajokban sűrűsödnek. Másrészt az aktuális és a korábbi kötődés szétbontása a személyi-intézményi folytonosság próbája: ha a tartalmi együttjárás a korábbi kötődésűeknél is fennáll, az a formális intézményi tagságtól független, tartós szakmai orientáció mellett szól. A „korábbi" affiliáció fennmaradása azonban személyi folytonosságot mér, nem dokumentált hálózati kapcsolatokat; a hálózati lenyomat csak elméleti értelmezésként kapcsolódik hozzá.

A második modellcsalád szerző–év panel. A megfigyelési egység egy személy p egy adott évben t; a vizsgált kör minden valaha Kopint-kötődésű, szerzőként azonosított személy, a megfigyelési ablak pedig a Kopint-kötődés (feltételezett) záróévét követő évtől 2026-ig tart. Két kimenetet modellezünk a kilépés óta eltelt idő öt sávjának (referencia: 1–2 év; majd 3–5, 6–10, 11–20, illetve 21 évnél több) és a történeti korszak (Korszak_{tk}) függvényében. A publikálás valószínűségére – $\text{Publikál}_{pt} = 1$, ha p az adott évben érdemi tanulmányt közölt a *Külgazdaságban* – logisztikus modellt illesztünk:

$$logit[Pr(Publikál_{pt} = 1)] = \alpha + \beta_1 \cdot Sáv(3–5) + \beta_2 \cdot Sáv(6–10) + \beta_3 \cdot Sáv(11–20) + \beta_4 \cdot Sáv(21+) + \Sigma_k \gamma_k \cdot Korszak_{tk},$$

a szerzőségek számára (Szerzőségek_{pt}) pedig Poisson-regressziót:

$$E[Szerzőségek_{pt}] = exp(\alpha + \beta_1 \cdot Sáv(3–5) + \beta_2 \cdot Sáv(6–10) + \beta_3 \cdot Sáv(11–20) + \beta_4 \cdot Sáv(21+) + \Sigma_k \gamma_k \cdot Korszak_{tk}),$$

a standard hibákat mindkét esetben személy szerint klaszterezve. A specifikációkat a *7. táblázat* hét sora foglalja össze: a fő (életrajzi forrásból datált kilépésű

alminta) és a kiegészítő (teljes) minta logit és Poisson-változata, majd három további robusztussági változat – a szerkesztő–évek kizárása; a kockázati ablak legfeljebb 20 évre korlátozása naptáriév-trenddel kontrollálva; és ugyanez a független dátumú almintán megismételve. Személyszintű rögzített hatásokat nem alkalmazunk, mert a vizsgált személyek jelentős részének egyetlen kilépés utáni *Külgazdaság*-közleménye sincs, így a személyfix becslés ezeket kiejtené; a személy szerinti klaszterezés a megfigyelések személyen belüli összefüggésének visszafogottabb kezelése.

Ez a panel a kilépés óta eltelt idő szerinti leíró profilt alakítja modellalapú becsléssé. A becslési hierarchia a jobban mért oldalra dől: a fő specifikáció az életrajzi (nem publikációs) forrásból datált kilépésű alminta, a részben publikációalapú kilépésdátumot is tartalmazó teljes minta pedig kiegészítő – ez utóbbiban a kilépés éve maga is publikációs adat, ami az eseményidő origóját a publikációs folyamathoz köti, és ezért mechanikusan torzíthatja a kilépés utáni profil alakját. A leíró nevező nem kontrollálja az életkort, a halálozást és a pályaelhagyást, amelyek a 21 évnél hosszabb sávban szisztematikusan gyakoribbak, ezért egy kockázatiablak-korlátozott (legfeljebb 20 éves) változatot is közlünk. Az absztraktalapú összehasonlításokat óvatosan kell értelmezni, mert – mint az eredményszakasz mutatja – az absztrakt megléte maga is összefügg a Kopint-kötődéssel.

Az eredmények értelmezését ugyanakkor több adatkorlát is behatárolja. Az absztraktok és JEL-kódok lefedettsége időben egyenetlen, ezért az absztraktalapú módszertani és szakpolitikai változók nem használhatók a teljes 1972–2026-os periódus azonos megbízhatóságú összehasonlítására. A címekből a módszertani orientáció csak korlátozottan következtethető ki. Az intézményi életrajzok sem minden személy esetében teszik lehetővé a munkahelyváltások pontos évének meghatározását, ezért egyes aktuális–korábbi státuszváltások időzítése bizonytalanságot tartalmazhat.

További korlát, hogy a személyi és tartalmi mintázatok együttjárása nem azonos oksági hatással. A Kopint-kötődésű szerzők témaválasztása, a szerkesztői közösség összetétele és a folyóirat tartalmi változásai egyaránt reagálhatnak ugyanazokra a külső gazdasági és tudományos folyamatokra. A tanulmány ezért nem azt kívánja bizonyítani, hogy a Kopint-kötődés okozta a *Külgazdaság* egyes tartalmi sajátosságait. Célja annak feltárása, hogy a személyi-intézményi folytonosság és a folyóirat tematikus, módszertani és szakpolitikai profilja között kimutathatók-e olyan hosszú távú, történetileg értelmezhető mintázatok, amelyek összhangban állnak az intézményi és hálózati lenyomat elméleti keretével.

Eredmények

A korpusz és az információs lefedettség

A teljes bibliográfiai adatbázis 5026, 1972 és 2026 között megjelent rekordot tartalmaz. Az empirikus elemzés azonban azokra az érdemi, szerzőhöz köthető tanulmányokra összpontosít, amelyek egységes feltételek alapján összehasonlíthatók. A műfaji, szerzőségi, oldaltartomány- és terjedelmi szűrés után 2946 tanulmány alkotja a főmintát, 3530 szerző–cikk kapcsolattal és 1272 azonosított szerzővel. A szűrés részletes eredményét és a kiegészítő információk időbeli lefedettségét az *1. táblázat* foglalja össze.

A korpusz hosszú időtávja ugyanakkor azzal jár, hogy nem minden információ áll rendelkezésre azonos mértékben minden korszakban. Absztrakt 1858 tanulmányhoz, vagyis a főminta 63,1 százalékához tartozik, JEL-kód viszont mindössze 412 cikkhez. Az absztraktlefedettség az első korszak 51,1 százalékáról 2016–2026-ra 77,1 százalékra nőtt, a JEL-kódok pedig lényegében csak 2005 után válnak használhatóvá *(1. táblázat).* Ezért a címekre épülő elemzések adják a teljes időszak összehasonlítható gerincét, az absztraktalapú eredmények pedig ezt részletesebb, de szelektívebb információval egészítik ki.

1. táblázat

A korpusz és a kiegészítő információk lefedettsége

Időszak	Cikk	Absztrakttal	Absztrakt (%)	JEL-kóddal	Szerkesztő–év
1972–1989	1318	673	51,1	0	437
1990–2004	872	608	69,7	3	337
2005–2015	389	294	75,6	253	269
2016–2026	367	283	77,1	156	266
Összesen	2946	1858	63,1	412	1309

Megjegyzés: az absztraktos kategóriához magyar vagy angol absztrakt megléte elegendő. A szerkesztő–év nevező nem a korpuszszűrés függvénye.

A folyóirat tematikus átalakulása

A *Külgazdaság* több mint fél évszázados történetében nem egy változatlan témaszerkezet rajzolódik ki, hanem egymást követő gazdaságtörténeti problémák váltják

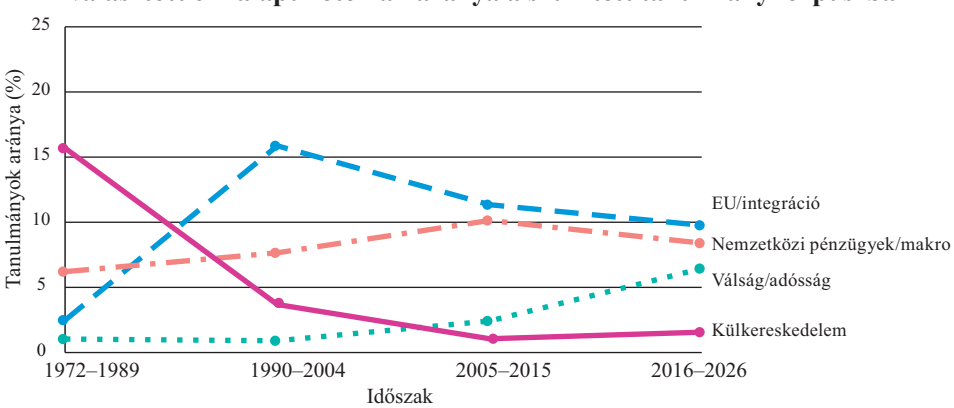
egymást. Az *1. ábra* ezt négy különösen jól azonosítható címtéma változásán keresztül mutatja.

A késő szocialista időszakban a külkereskedelem volt a folyóirat egyik meghatározó tárgya: 1972–1989 között a tanulmányok 21,9 százaléka ebbe a főtémába tartozott. A rendszerváltással azonban ez a kategória gyorsan háttérbe szorult, és 2005 után már csak a cikkek 1–2 százalékát adta. Nem egyszerű tematikus visszaesésről van szó, hanem a magyar gazdaság nemzetközi alkalmazkodásának problémája alakult át. A kilencvenes évektől az európai integráció került előtérbe: az EU-integráció témakör súlya 2,2 százalékról 18,6 százalékra emelkedett, majd az uniós csatlakozás után is jelentős maradt *(1. ábra).*

Ezzel párhuzamosan a makropénzügyi problémák fokozatosan nagyobb helyet kaptak, a válság- és adósságtematika pedig különösen a legutóbbi korszakban erősödött meg. Az *1. ábra* ezért nem egyetlen hagyomány fennmaradását, hanem a folyóirat problématérképének történeti átrendeződését mutatja: a szocialista külkereskedelem helyét előbb az integráció, majd egyre inkább a makropénzügyi és válságproblémák foglalták el.

1. ábra

Kiválasztott címalapú főtémák aránya a szűkített tanulmánykorpuszban

Forrás: Saját számítás.

A címek ugyanakkor szükségképpen leegyszerűsítik a tanulmányok tartalmát. Az absztrakttal rendelkező 1858 cikkben jóval szélesebb tematikus átfedések láthatók: a külkereskedelmi jel a cikkek 41,6, a vállalat/FDI/beruházás 37,7, a makropénzügyi 36,1, az ágazati-ipari 35,3 százalékában jelenik meg. Ez arra utal,

hogy a *Külgazdaság* tanulmányai gyakran egyszerre több problémakörben mozognak; az elsődleges címtéma ezért elsősorban a hosszú távú struktúra összehasonlítására szolgál.

Szakpolitikai és módszertani karakter

Az absztraktok vizsgálata a tematikus változás mellett egy tartósabb folyóirati sajátosságot is jelez. Az absztrakttal rendelkező tanulmányok 62,6 százalékában azonosítható explicit szakpolitikai, szabályozási, kormányzati vagy ajánlási jel. Ez az arány egyik korszakban sem alacsony: 56,8 és 67,6 százalék között mozog. A folyóirat alkalmazott gazdaságpolitikai karaktere tehát nem egyetlen történeti periódushoz kötődik, hanem az absztraktos minta alapján végig jelen van.

A módszertani jelek hasonló képet rajzolnak. Az absztrakttal rendelkező tanulmányok több mint háromnegyedében található ország-, ágazati vagy vállalati esetelemzésre utaló jel, miközben az ökonometriai vagy modellező megközelítés jóval ritkább. A *Külgazdaság* empirikus karaktere ezért nem elsősorban a formalizált módszerek dominanciájában, hanem a konkrét országokhoz, vállalatokhoz, ágazatokhoz és szakpolitikai problémákhoz kötődő elemzések magas arányában ragadható meg. Mivel azonban az absztraktok lefedettsége időben és intézményi kötődés szerint sem egyenletes, ezeket az eredményeket a folyóirat profilját alátámasztó, nem pedig teljes populációra kiterjedő bizonyítékként kezeljük.

A Kopint személyi jelenlétének történeti ritmusa

A Kopint-kötődésű tanulmányok a teljes korpusz kisebb részét adják, jelenlétük ugyanakkor az egész vizsgált időszakban kimutatható. A 2946 tanulmányból 282-ben, vagyis 9,6 százalékban szerepel legalább egy aktuális vagy korábbi Kopint-kötődésű szerző. A jelenlét nem folyamatos leépülést mutat: az 1972–1989 közötti 6,1 százalékos arány 1990–2004-re 12,7 százalékra emelkedik, majd 10,5 százalékra mérséklődik, a legutóbbi korszakban pedig ismét 13,6 százalékra nő *(2. táblázat).*

A szerkesztői közösségben a Kopint személyi öröksége még erősebben jelen van. Az aktuális vagy korábbi Kopint-kötődésű szerkesztők aránya az első korszak 29,1 százalékáról 1990–2004-re közel felére nő, majd lassan mérséklődik, de 2016–2026-ban is csaknem 40 százalék marad *(2. táblázat).* A szerzői és szerkesztői oldal időbeli alakulását a *2. ábra* részletesebben mutatja.

2. táblázat

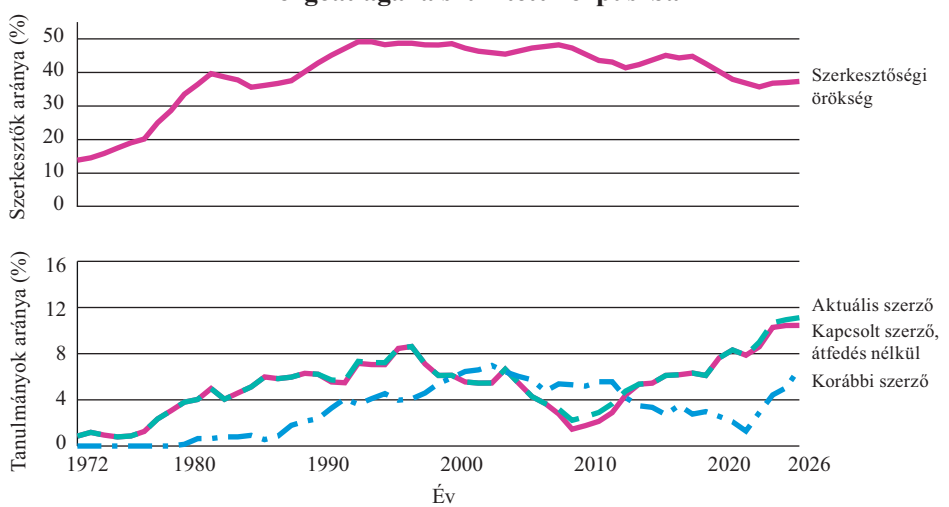
A Kopint-személyi örökség korszakos mutatói

Időszak	Szerk. örökség (%)	Linkelt cikk (%)	Aktuális (%)	Korábbi (%)	Átfedés nélkül (%)	Megmarad (%)
1972–1989	29,1	6,1	5,5	0,6	4,0	66,2
1990–2004	47,5	12,7	7,6	5,3	8,4	65,8
2005–2015	44,6	10,5	5,7	5,4	7,7	73,2
2016–2026	39,8	13,6	10,1	3,8	8,2	60,0

Megjegyzés: a „Megmarad" oszlop az azonos évben szerkesztőként is szereplő szerzők kizárása után megmaradó Kopint-linkelt cikkek arányát mutatja az összes Kopint-linkelt cikken belül. Az aktuális és korábbi kategória cikken belül átfedhet.

2. ábra

A szerkesztőségi és szerzői Kopint-kötődés ötéves középre igazított mozgóátlagai a szűkített korpuszban

Forrás: Saját számítás.

A két idősor első látásra együtt mozog: azokban az időszakokban, amikor magasabb a Kopint-kötődésű szerkesztők aránya, általában több Kopint-kötődésű cikk is jelenik meg. A *2. ábra* azonban ennél fontosabb különbséget is megmutat. A szerkesztőségi örökség viszonylag lassan változó, tartós szerkezeti jellemző, míg

a szerzői jelenlét sokkal ingadozóbb. Ráadásul a korábbi Kopint-munkatársak külön idősora azt mutatja, hogy a formális munkaviszony megszűnése után is fennmarad a publikációs kapcsolat.

Az éves szintű korrelációk ugyanezt a képet erősítik. A szerkesztőségi és szerzői Kopint-jelenlét hosszabb távon együtt mozog, de amikor a történeti korszakok közös trendjét eltávolítjuk, a kapcsolat erősen gyengül; az egyik évről a másikra bekövetkező változások között pedig lényegében nincs együttjárás. Ez azt jelenti, hogy a *2. ábrán* látható kapcsolat inkább közös történeti pályát jelez, mint olyan rövid távú mechanizmust, amelyben több Kopint-kötődésű szerkesztő közvetlenül több Kopint-kötődésű cikk megjelenéséhez vezetne.

Az önpublikációs magyarázat és a kilépés utáni jelenlét

A szerzői és szerkesztői szerepek részben átfedik egymást, ezért külön kérdés, hogy a Kopint-jelenlét mennyiben vezethető vissza arra, hogy szerkesztők saját maguk is publikáltak a folyóiratban. A *2. táblázat* erre közvetlen ellenőrzést ad. Az azonos évben szerkesztőként is szereplő szerzők kizárása után a Kopint-linkelt tanulmányok 60–73 százaléka továbbra is megmarad. A személyi folytonosság tehát nem magyarázható egyszerűen szerkesztői önpublikációval.

A formális munkaviszonyon túli folytonosságot még közvetlenebbül mutatja a kilépés utáni publikációs pálya. A legmegbízhatóbban, életrajzi forrásból datálható 32 személy esetében a *Külgazdaságban* való szerzői jelenlét a kilépés utáni első években visszaesik, de nem tűnik el. A kilépést követő első két évben 100 személyévre 18,8 szerzőség jut, 6–10 év után ez körülbelül 7-re csökken, majd nagyjából ezen a szinten marad még két évtizedes távlatban is.

A 96 személyt tartalmazó teljes mintában ennél jóval meredekebb lecsengés jelenik meg *(3. táblázat)*. Ez azonban részben mérési eredmény: 64 személynél a kilépés időpontját maga az utolsó Kopint-affiliációval megjelent publikáció határozza meg, vagyis a vizsgált kimenet részt vesz az eseményidő origójának kijelölésében. A teljes minta ezért hasznos kiegészítő leírás, de a tartós fennmaradás megítélésében nagyobb súlyt kap a publikációktól függetlenül datált alminta.

A két eredmény együtt fontosabb, mint bármelyik önmagában: a formális Kopint-tagság megszűnése után a publikációs intenzitás leíróan csökken, de a megbízhatóbban mérhető életpályák alapján a publikációs kapcsolat nem szakad meg.

A személyi örökség tehát nem változatlan intenzitású továbbélés, hanem egy gyengülő, majd alacsony szinten stabilizálódó kapcsolat.

3. táblázat

Publikációs jelenlét a Kopint-kapcsolat végét követően (kiegészítő teljes minta, 96 személy)

Kilépés óta	Személyév	Szerzői kapcsolat	Kapcsolat / 100 személyév	Publikáló személyév (%)
1–2 év	192	30	15,63	10,9
3–5 év	288	19	6,60	6,3
6–10 év	476	24	5,04	4,4
11–20 év	914	32	3,50	3,2
21+ év	1520	22	1,45	1,3

Megjegyzés: A teljes minta, 96 személy. A személyév nevező nem kontrollálja az életkort, a halálozást, a nyugdíjazást vagy a pályaelhagyást; ezek a 21 évnél hosszabb sávban szisztematikusan gyakoribbak, ezért a hosszú távú lecsengés egy része életciklushatás. Az eredmény nem klasszikus túléléselemzés, hanem a kilépés óta eltelt idő szerinti publikációs profil.

A Kopint-linkelt cikkek tartalmi profilja

Az absztrakttal rendelkező cikkek nyers összehasonlítása alapján több különbség is megjelenik a Kopint-linkelt és a többi tanulmány között *(4. táblázat)*. A Kopint-kötődésű cikkekben valamivel gyakoribb a vállalati/FDI-, a makropénzügyi és a válságtematika, miközben a jogi-szabályozási jel lényegesen ritkább. Az általános szakpolitikai orientációban viszont csak csekély eltérés látható.

A *4. táblázat* legfontosabb tanulsága éppen az, hogy a nyers különbségekből nem rajzolódik ki egy általános „Kopint-stílus". A Kopint-linkelt cikkek sem minden alkalmazott, sem minden szakpolitikai dimenzióban nem térnek el következetesen a folyóirat többi tanulmányától. Ráadásul a két csoport eltérő történeti korszakokban és műfajokban sűrűsödik, ezért a nyers arányok alapján még nem dönthető el, hogy mely különbségek kapcsolódnak önállóan a Kopint-kötődéshez. Ezt a következő modellek választják szét.

4. táblázat

Kiválasztott absztraktalapú jelek a Kopint-kötődés szerint

Absztraktjel	Kopint-linkelt (%)	Nem linkelt (%)	Különbség (százalékpont)
Vállalat/FDI/beruházás	44,4	39,5	+4,9
Makro/pénzügy/árfolyam	34,8	28,6	+6,2
Válság/adósság/sokk	22,2	19,6	+2,6
Eset-/ország-/ágazatelemzés (módszer)	83,1	81,8	+1,3
Szakpolitikai elemzés (módszer)	24,6	21,8	+2,8
Jog/szabályozás	17,9	27,7	−9,8
Bármely szakpolitikai jel	69,1	66,1	+2,9

Megjegyzés: n = 1858 absztraktos tanulmány, ebből 207 Kopint-linkelt. A jelek egymást nem kizáró kategóriák, dokumentált, ékezetfüggetlen kulcsszavas kódolásból; az összevetés a lefedettség időbeli és Kopint-státusz szerinti szelektivitása miatt leíró. A korszakra és műfajra kontrollált esélyhányadosokat a következő szakasz közli.

A tartalmi lenyomat kontrollált vizsgálata

A korszak és a műfaj figyelembevétele jelentősen leszűkíti a nyers összehasonlításokból kirajzolódó képet. A fő eredményeket a *5. táblázat* és az *3. ábra* foglalja össze.

A legmarkánsabb és a tág vállalati–beruházási–FDI témakör különböző kategorikus operacionalizációiban stabil eredmény ehhez a problémafókuszhoz kapcsolódik. Az azonos korszakban és hasonló műfajú cikkeket összevetve a Kopint-kötődésű tanulmányokban közel háromszoros a vállalati/FDI főtéma esélye. Az eredmény akkor is lényegében változatlan marad, ha további cikkjellemzőket is figyelembe veszünk *(5. táblázat; 3. ábra).* A kapcsolat gyengébb, ha a témát kizárólag szűk FDI-kulcsszavakkal mérjük, ezért az eredményt nem kizárólag működőtőke-orientációként, hanem szélesebb vállalati és beruházási problémafókuszként értelmezzük. A Kopint-lenyomat tartalmi oldala tehát nem általában az „alkalmazott" közgazdaságtanban, hanem a vállalati működéshez, beruházásokhoz és – ezen belül – a külföldi tőkéhez kapcsolódó problémafókuszban jelenik meg.

Az alkalmazott eset-, ország- és ágazatelemző orientáció szintén gyakoribb a Kopint-kötődésű cikkek között, de ez az összefüggés kevésbé stabil a különböző specifikációkban. Ezzel szemben a makropénzügyi és az EU-integrációs címtémák ritkábbak a Kopint-linkelt tanulmányokban *(5. táblázat; 3. ábra).* Ez azért különösen

érdekes, mert mindkettő a folyóirat egészének fontos rendszerváltás utáni témájává vált. A negatív kapcsolat így azt sugallja, hogy e területek térnyerése inkább a *Külgazdaság* általános történeti alkalmazkodásához, mint a Kopint személyi örökségéhez kapcsolódott.

A szakpolitikai orientáció ezzel szemben nem különíti el a két csoportot. Miután a korszak- és műfajösszetételt figyelembe vesszük, sem az explicit, sem a tágabban értelmezett policyrelevancia nem gyakoribb a Kopint-kötődésű cikkekben *(5. táblázat)*. Ez fontos negatív eredmény: a folyóirat erősen alkalmazott-szakpolitikai karaktere nem vezethető vissza a Kopint-vonalra, hanem a *Külgazdaság* szélesebb intézményi identitásának része.

A sok párhuzamos tartalmi összehasonlítás miatti statisztikai bizonytalanságot korrigáló ellenőrzés is ugyanezt az alapképet hagyja meg. A vállalati/FDI fókusz marad a legerősebb pozitív tematikus kapcsolat; mellette az alkalmazott eset-/ágazatelemzés pozitív, a makropénzügyi és EU/integrációs témák pedig negatív irányban különülnek el. A technikai részleteket a *5. táblázat* tartalmazza.

5. táblázat

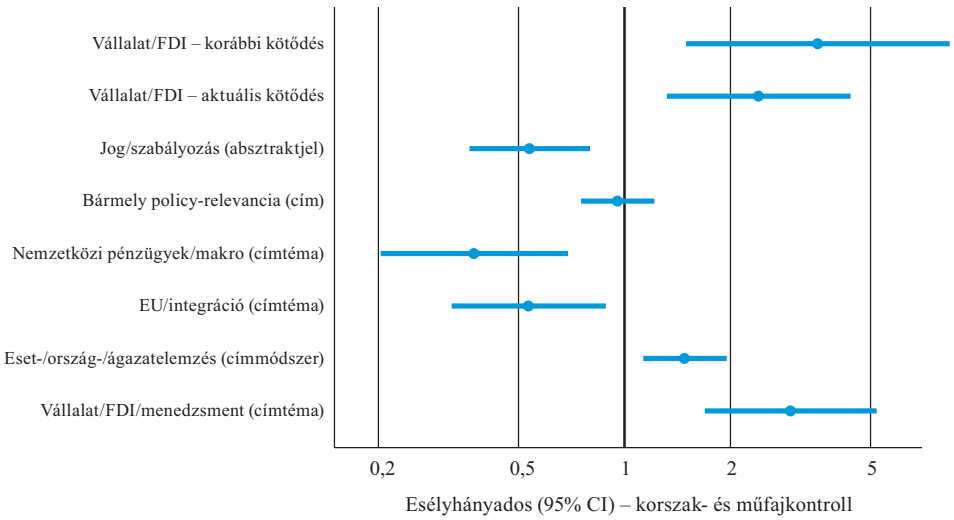
Cikkszintű logisztikus modellek: a Kopint-kötődés és a címalapú tartalmi profil (esélyhányados, 95% CI)

Kimenet	Linkelt %	Nem linkelt %	OR (korszak + műfaj)	OR (bővített)
Vállalat/FDI/menedzsment (címtéma)	7,4	2,9	2,97 (1,69–5,21)***	2,88 (1,62–5,09)***
Eset-/ország-/ágazatelemzés (címmódszer)	31,2	24,7	1,49 (1,13–1,95)**	1,34 (1,00–1,78)*
Külkereskedelem/export-import (címtéma)	8,9	11,9	1,04 (0,74–1,47)	0,98 (0,70–1,39)
EU/integráció (címtéma)	7,4	10,2	0,53 (0,32–0,89)*	0,53 (0,32–0,87)*
Nemzetközi pénzügyek/makro (címtéma)	4,3	10,2	0,37 (0,20–0,69)**	0,36 (0,20–0,65)***
Explicit szakpolitikai orientáció (cím)	20,9	19,0	1,07 (0,75–1,52)	1,05 (0,73–1,49)
Bármely policyrelevancia (cím)	37,6	34,6	0,96 (0,75–1,22)	0,91 (0,71–1,16)

Megjegyzés: n = 2946 érdemi tanulmány. Minden modell logisztikus regresszió, a megjelenés éve szerint klaszterrobusztus standard hibákkal, korszak- és műfajkontrollal. „Bővített" = az absztrakt elérhetősége, a szerzőszám és a log-terjedelem is kontrollálva. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

3. ábra

A Kopint-kötődés esélyhányadosai kiválasztott tartalmi jelzőkre, korszakra és műfajra kontrollálva

Forrás: Saját számítás.

Az absztraktalapú eredmények ezzel szemben jóval kevésbé stabilak. A nyersen látható vállalati, makropénzügyi és szakpolitikai különbségek jelentős része eltűnik, amikor figyelembe vesszük, hogy a Kopint-linkelt cikkek milyen korszakokban és műfajokban jelennek meg. Az egyetlen következetes eltérés a jog/szabályozás alacsonyabb gyakorisága. Ezt azonban óvatosan kell értelmezni, mert az absztraktok rendelkezésre állása maga is összefügg a Kopint-kötődéssel. A teljes időszakra vonatkozó következtetés ezért elsősorban a címalapú, teljes korpuszt lefedő eredményre támaszkodik.

Aktuális vagy korábbi kötődés?

A tartós intézményi örökség szempontjából nemcsak az fontos, hogy a Kopint-kötődés kapcsolatban áll-e a vállalati fókusszal, hanem az is, hogy ehhez szükséges-e az aktuális munkaviszony.

Az aktuális és a korábbi Kopint-kötődés különválasztása azt mutatja, hogy a vállalati/FDI-orientáció az aktuális és a korábbi Kopint-kötődés jelenléte mellett egyaránt erősebb, és a kettő közötti eltérés nem elég nagy ahhoz, hogy különböző

erősségű kapcsolatot állíthassunk. A pontbecslések ugyan a korábbi munkatársaknál magasabbak, de a különbség bizonytalansága nagy *(3. ábra).*

A tartalmi értelmezés ezért nem az, hogy a korábbi Kopint-munkatársak „erősebben" hordoznák a lenyomatot, hanem az, hogy a vállalati problémafókusz nem tűnik el az aktuális munkaviszony megszűnésével. Ez pontosan az a fajta személyi fennmaradás, amely miatt az aktuális és korábbi affiliáció megkülönböztetése szükséges.

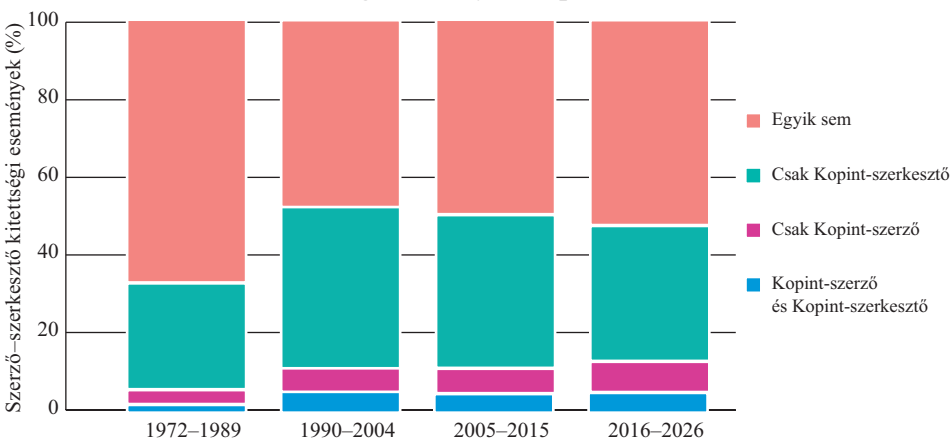
A korszakok szerinti bontás tovább finomítja ezt a képet. A vállalati/FDI-többlet a késő szocialista és a rendszerváltás körüli időszakban a legerősebb, míg 2005 után a becslések bizonytalanabbá válnak. A Kopint tartalmi lenyomata tehát nem egyszerűen állandó, hanem történetileg koncentrált: legerősebben azokban a korszakokban mutatható ki, amikor a vállalati alkalmazkodás, a piacgazdasági átmenet és a külföldi tőke szerepe a magyar gazdaság átalakulásának központi kérdései közé tartozott.

A szerző–szerkesztő kitettségi hálózat

A személyi folytonosság másik oldalát a szerzők és szerkesztők közös folyóirati tere mutatja. A *4. ábra* és a *6. táblázat* azt jelzi, hogy a Kopint-kötődés a hálózat mindkét oldalán tartósan jelen maradt.

4. ábra

A szerző–szerkesztő kitettségi események Kopint-státusz szerinti összetétele

Forrás: Saját számítás.

6. táblázat

A szerző–szerkesztő kitettségi hálózat korszakos mutatói

Időszak	Szerző	Szerkesztő	Egyedi él	Legalább egyik Kopint (%)	Mindkettő Kopint (%)	Top 5 szerk. (%)
1972–1989	615	62	17 992	32,9	2,0	20,3
1990–2004	429	27	9 943	53,7	5,6	22,2
2005–2015	269	44	7 284	50,5	4,8	20,3
2016–2026	240	34	6 118	47,7	5,1	20,7

Megjegyzés: Az egyedi él egy szerző–szerkesztő pár korszakon belüli előfordulása; a százalékos mutatók cikk–szerző–szerkesztő eseményekkel súlyozottak. A Top 5 a legnagyobb kitettségi súlyú öt szerkesztő részesedése.

Az első korszakban a szerző–szerkesztő kitettségi események mintegy harmadában volt Kopint-kötődés legalább az egyik oldalon; 1990–2004 között ez az arány meghaladta az 50 százalékot, és a későbbi periódusokban is ennek közelében maradt *(4. ábra; 6. táblázat).* Ez önmagában erős személyi jelenlétet mutat, de nem bizonyít zárt intézményi hálózatot.

Sőt, a kétoldali Kopint–Kopint találkozások vizsgálata éppen ezt a szűkebb értelmezést támasztja alá. A megfigyelt arány minden korszakban gyakorlatilag azonos azzal, amit a szerzői és szerkesztői oldal önálló Kopint-arányai alapján várnánk. Vagyis nem látunk külön Kopint–Kopint párosítási többletet. A Kopint-örökség mindkét oldalon jelen van, de nem alkot elkülönülő, preferenciálisan egymáshoz kapcsolódó alhálózatot.

A szerkesztői koncentráció sem növekszik: az öt legnagyobb kitettségi súlyú szerkesztő részesedése mind a négy korszakban nagyjából 20–22 százalék között marad *(6. táblázat).* Ez a mutató nem közvetlen kapuőri index, de összhangban áll azzal, hogy a személyi örökség fennmaradása nem néhány szerkesztő egyre erősebb dominanciáján keresztül történik.

Az *5. ábra* szemléltető módon mutatja, hogy a legerősebb szerző–szerkesztő kitettségi kapcsolatok minden korszakban szélesebb szakmai közösséget kapcsolnak össze, nem kizárólag Kopint-kötődésű szereplők között szerveződnek. A fentebb bemutatott nullmodell alapján – amely szerint a Kopint–Kopint találkozások aránya nem haladja meg a marginális arányok alapján várható értéket – nem azonosítható elkülönülő, a folyóirat belső szerkezetét domináló Kopint-klikk; az ábra elemzési szerepe ehhez képest kisebb, de jól illusztrálja a hálózat nyitott jellegét.

5. ábra

A négy korszak legerősebb szerző–szerkesztő kitettségi kapcsolatainak gerinchálózata

Forrás: Saját számítás.

Kilépés után: elhalás vagy tartós jelenlét?

A személyi lenyomat talán legközvetlenebb próbáját a szerző–év eseményidős elemzés adja. A fő és kiegészítő modellek eredményeit a *7. táblázat* és a *6. ábra* együtt mutatja.

A publikációktól függetlenül datálható 32 személy esetében a kilépést követően valóban látható kezdeti visszaesés, de nincs bizonyíték arra, hogy a *Külgazdaságban* való jelenlét ezt követően fokozatosan nullára csökkenne. A 6–10 éves sávban a publikációs aktivitás alacsonyabb az első két évhez képest, utána azonban nem folytatódik egyértelmű lefelé tartó pálya. A modell és a leíró adatok ugyanabba az irányba mutatnak: néhány év után egy alacsony, de tartós publikációs szint alakul ki *(6. ábra; 7. táblázat).*

7. táblázat

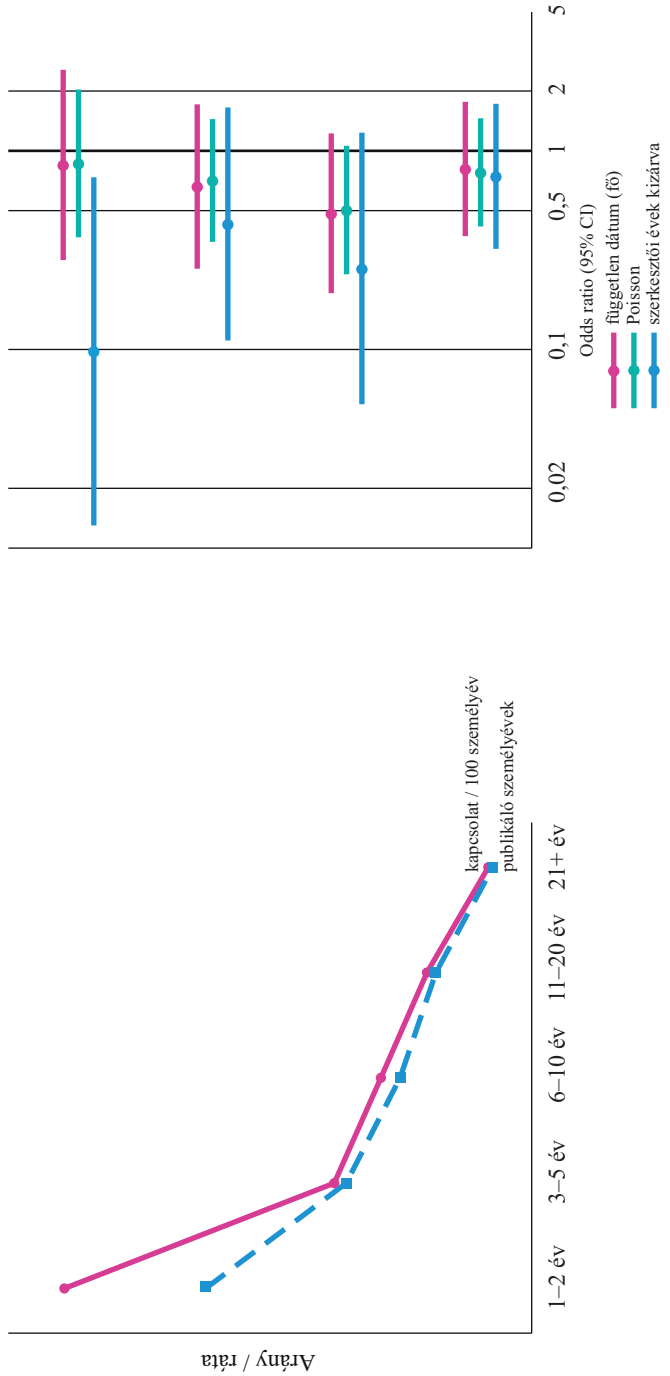
Szerző–év eseményidős panel: a kilépés utáni szerzőség sávos becslései (hatás az 1–2 éves sávhoz képest)

Modell	3–5 év	6–10 év	11–20 év	21+ év
Fő: független dátum – logit	0,81 (0,37–1,76)	0,48 (0,19–1,22)	0,66 (0,26–1,71)	0,85 (0,28–2,56)
Fő: független dátum – Poisson	0,78 (0,42–1,46)	0,50 (0,24–1,06)	0,71 (0,35–1,45)	0,86 (0,37–2,04)
Kiegészítő: teljes minta – logit	0,55 (0,30–0,99)	0,39 (0,19–0,78)	0,29 (0,12–0,68)	0,14 (0,04–0,54)
Kiegészítő: teljes minta – Poisson	0,42 (0,21–0,83)	0,32 (0,15–0,69)	0,23 (0,09–0,56)	0,12 (0,03–0,42)
Teljes, szerkesztő–év kizárva	0,54 (0,28–1,03)	0,30 (0,14–0,66)	0,20 (0,08–0,51)	0,03 (0,01–0,10)
Teljes, ablak ≤ 20 év	0,55 (0,31–0,97)	0,38 (0,20–0,73)	0,28 (0,12–0,66)	–
Független dátum, ablak ≤ 20 év	0,79 (0,36–1,71)	0,50 (0,20–1,28)	0,71 (0,27–1,89)	–

Megjegyzés: A fő specifikáció a függetlenül (életrajzi forrásból) datált kilépésű alminta, 889 személy–év (32 személy); a teljes minta (3390 személy–év, 96 személy) kiegészítő. OR a logit, incidenciahányados a Poisson-modellekben; zárójelben 95% CI. Minden modell korszak-fix hatással (a 20 éves ablakú változatban naptáriév-kontrollal), személy szerint klaszterezett standard hibákkal. A leíró nevező nem kontrollálja az életkort, a halálozást és a pályaelhagyást.

6. ábra

A kilépés utáni szerzőség: (a) leíró profil és (b) sávos modellbecslések három specifikációban

Forrás: Saját számítás.

A teljes, 96 fős mintában ezzel szemben jóval meredekebb lecsengés látható. Ennek azonban módszertani oka van: a személyek kétharmadánál a kilépés dátuma maga is publikációs információból származik. A kétféle görbe eltérése a *6. ábrán* jól látható. Ezért a teljes minta nem cáfolja a fennmaradást, hanem arra figyelmeztet, hogy a kilépési pont meghatározásának módja érdemben alakítja az eseményidős profilt.

A további robusztussági vizsgálatok azt is mutatják, hogy a teljes mintában látható lecsengés nem kizárólag szerkesztői önpublikáció vagy a nagyon hosszú, életciklus-hatásokkal terhelt megfigyelési ablak eredménye *(7. táblázat).* A két minta közötti eltérés fő tanulsága mégsem az, hogy pontosan milyen gyors a csökkenés, hanem az, hogy a függetlenül datált életpályák alapján a formális Kopint-kapcsolat végét nem követi a folyóirati jelenlét éles megszakadása.

Az empirikus várakozások mérlege

Az eredmények összességében a négy elméleti várakozás részleges, de egymással koherens támogatását adják.

Az első várakozással összhangban a Kopint-kötődés a formális munkaviszony megszűnése után is fennmarad: korábbi munkatársak szerzőként és szerkesztőként egyaránt jelen maradnak, és az életrajzi adatokon alapuló eseményidős elemzés szerint a kilépés utáni publikációs kapcsolat hosszabb távon sem tűnik el.

A második várakozást a folyóirat témaszerkezetének erős történeti változása támasztja alá. A külkereskedelmi fókuszt az integráció, majd a makropénzügyi és válságkérdések erősödése váltja fel. A lenyomat tehát nem konkrét témák változatlan fennmaradását jelenti.

A harmadik várakozás csak szűkebb formában teljesül. A személyi Kopint-kötődéshez nem társul általános alkalmazott vagy szakpolitikai többlet; a kontrollált eredmények egyetlen erős pozitív tematikus sajátosságra, a vállalati/FDI fókuszra szűkítik a kapcsolatot *(5. táblázat; 3. ábra).* Rövid távú szerkesztői kapuőrzésre vagy Kopint–Kopint párosítási preferenciára ugyanakkor nincs bizonyíték. A negyedik várakozással összhangban a Kopint-örökség hordozói és tartalmi megjelenési formái korszakonként változnak. A kapcsolat nem egy változatlan intézményi blokk fennmaradását mutatja, hanem olyan rétegzett folytonosságot, amelyben a formális affiliáció, a korábbi munkatársi státusz és a folyóirat tágabb szakmai közössége eltérő súllyal vesz részt az egyes történeti periódusokban.

A fő empirikus kép ezért szűkebb annál, mint amit egy általános „Kopint-hatás" feltételezne, de erősebb annál, mint amit puszta névegyezések vagy szerkesztői önpublikáció magyarázna. A következő fejezet azt vizsgálja, hogy ez a szűk, személyekhez kötődő és tartalmilag szelektív folytonosság miként értelmezhető az intézményi lenyomat elméletének és a magyar alkalmazott közgazdaságtan történetének keretében.

Diszkusszió

Az eredmények a Kopint-lenyomat szűk és rétegzett értelmezését támogatják. A legfontosabb eredmények elméleti és eszmetörténeti értelmezését négy kérdés köré rendezve adjuk: milyen alakot ölt a Kopint-lenyomat, milyen formában marad fenn, mit tesz hozzá a magyar alkalmazott közgazdaságtan történetéhez, és mit tanulhatunk a mérés törékenységéből.

A Kopint-lenyomat alakja: szűk, hordozóváltó, korszakfüggő

Az eredmények a rétegzett intézményi lenyomat értelmezésével egyeztethetők össze, de szűkebb formában, mint egy tág „alkalmazott, szakpolitikai problémaérzékenység". Ha a korszak- és műfajösszetételt rögzítjük, a Kopint-kötődéshez egyetlen következetesen pozitív tematikus többlet társul: a tág vállalati–beruházási problémafókusz, amelynek része a külföldi működő tőkéhez kapcsolódó tematika is. A kapcsolat a kategorikus témabesorolás alternatív specifikációiban fennmarad, ugyanakkor a kizárólag szűk FDI-kulcsszavakra épülő mérésben gyengébb. Ez arra utal, hogy a lenyomat tárgya nem önmagában az FDI, hanem szélesebb vállalati alkalmazkodási és beruházási orientáció. Az FDR-korrekció után ezenkívül még három kapcsolat marad szignifikáns – az alkalmazott eset-/ágazatelemző módszer pozitív, a makropénzügyi és az EU/integrációs címtéma pedig negatív irányban –, a többi absztraktszintű nyers különbség (válság, versenyképesség, policyelemzés) a kontrollok után nem marad fenn, és nagyrészt a korszak- és műfajösszetételt tükrözi. Ennek a lenyomat elnevezésére nézve is van tétje: nem általános beszédmódról, hanem egy konkrét alkalmazott vizsgálati tárgyról – vállalatok, beruházás, külgazdasági alkalmazkodás – van szó.

Marquis & Tilcsik (2013) elméletében a fennmaradás az érzékeny időszak és az erős formáló hatás után a harmadik elem. A *Külgazdaság* esete azt teszi hozzá, hogy a fennmaradás tematikailag szelektív lehet: az eredmények egy tartós kérdés-

feltevési mód fennmaradásával egyeztethetők össze, nem egy változatlan témalista öröklődésével, és maga a kérdésfeltevési mód is egyetlen tárgyhoz horgonyzott. Ez összhangban áll a rétegződés fogalmával (De Cuyper et al., 2020) és az örökség aktív újraértelmezésével (Sinha et al., 2020): a késő szocialista vállalatkutatásban felhalmozott, intézményesen védett kompetencia (Péteri, 1996, 1997; Laki, 2024) 1990 után új tárgyakhoz – a multinacionális vállalatokhoz, a működő tőkéhez, a versenyképességhez – kapcsolódva jelenik meg újra, miközben a szakpolitikai orientáció a teljes mintában inkább a folyóirat egészének tartós vonásaként jelenik meg, és nem különíti el következetesen a Kopint-kötődésű cikkeket. Hangsúlyozni kell, hogy az elemzés az intézményi lenyomat harmadik elemét, a fennmaradást vizsgálja közvetlenül; az érzékeny időszakot és az erős formáló környezetet a történeti szakirodalomból valószínűsíti, de nem méri. A „Kopint-lenyomat" ezért itt egy lenyomatelmélettel konzisztens későbbi fennmaradási mintázatot jelöl, nem a lenyomat keletkezésének bizonyítékát.

Az azonosítás szempontjából a legfontosabb, hogy a vállalati/FDI-együttjárás nem igényli az aktuális munkaviszonyt: az aktuális és a korábbi kötődés együtthatója egyaránt szignifikáns a kötődés nélküli cikkekhez képest, és a kettő különbsége nem szignifikáns (Wald-teszt: $p = 0{,}40$). Nem állítható tehát, hogy a korábbi kötődés „erősebb" volna; az viszont igen, hogy a jel a formális kilépés után is fennmarad. Ez összeegyeztethető a hálózati lenyomat mechanizmusával (Marquis, 2003), de – megfigyeléses adatokról lévén szó – nem zárja ki, hogy a Kopinthoz eleve a vállalati-külgazdasági kérdések iránt fogékony közgazdászok kerültek (szelekció), vagy hogy a Kopint és a folyóirat ugyanannak a szélesebb alkalmazott mezőnek volt része. A többszörös tesztelést Benjamini–Hochberg-korrekcióval kezelve a címalapú kimenetek közül négy marad szignifikáns: a vállalati/FDI ($q = 0{,}002$) és az eset-/ágazatelemző módszer ($q = 0{,}015$) pozitív, a makropénzügyi ($q = 0{,}009$) és az EU/integrációs ($q = 0{,}037$) címtéma pedig negatív irányban – a Kopint-kötődésű cikkek e két témában ritkábbak, ami arra utal, hogy ezek a rendszerváltás és az EU-csatlakozás nyomán a folyóirat egészében, nem a Kopint-csatornán terjedtek el.

Személyi folytonosság, nem rövid távú kapuőrzés

A folyóirat-irodalom a szerkesztőségi összefonódásokat (Baccini & Barabesi, 2010; Baccini & Re, 2025) és a kapuőrzést (Colussi, 2018) a társadalmi beágyazottság jeleként kezeli. A *Külgazdaság* kitettségi hálózatában a Kopint-kötődés a szerzői és a szerkesztői oldalon egyaránt tartósan jelen van, de ez nem jár együtt növekvő

szerkesztői koncentrációval, és az éves szintű együttjárások a korszakon belüli és első különbséges ellenőrzésekben szinte eltűnnek. Rövid távú kapuőri mechanizmusra tehát nincs bizonyíték.

Ebből egy módszertani és egy tartalmi következtetés adódik. Módszertanilag: az eredmények inkább a személyek által hordozott szakmai folytonossággal, mint rövid távú szerkesztői kapuőrzéssel egyeztethetők össze – a Kopint-kötődésű szerzőség és a szerkesztőségi Kopint-jelenlét éves változása között nincs meggyőző kapcsolat, a kétoldali Kopint-kitettség pedig nem gyakoribb a marginális arányok szorzatánál. A rendelkezésre álló adatok azonban nem különítik el az intézményi szocializációt az intézményi szelekciótól, sem a közös szakmai mezőhatástól; ezek szétválasztása a belépés előtti és utáni orientáció összevetését igényelné. Tartalmilag: a folyóirat hibrid jellege – tudományos, szakpolitikai és jogi-szabályozási anyagok együtt – nem a Kopint-vonal terméke. A jog/szabályozás absztraktjel a Kopint-kötődésű cikkekben inkább ritkább, és a jogi-szabályozási dimenziónak saját intézményi gyökere van (a *Külkereskedelmi jog* melléklete, lásd a történeti fejezetet). A hibriditás a folyóirat sajátja, nem a lenyomaté.

Az alkalmazott magyar közgazdaságtan folyóirati infrastruktúrája

A tanulmány a magyar közgazdasági gondolkodás történetét nem kanonikus szerzőkön vagy akadémiai intézményeken, hanem egy alkalmazott műhelyen és egy folyóirati infrastruktúrán keresztül vizsgálja. A vállalati/FDI-eredmény a Kovács (1996, 2002) által leírt örökség–utánzás–felfedezés dinamikával összeegyeztethető: a késő szocialista vállalatkutatásban felhalmozott kompetencia a rendszerváltás után nem eltűnt, hanem új problémákhoz – a külföldi tőke belépéséhez, a multinacionális vállalatokhoz, a versenyképességhez – kapcsolódva folytatódott. A korszak-interakció ezzel összhangban áll: a többlet a korai és az átmeneti időszakban a legerősebb és legpontosabban becsült, később elhalványul.

Ez a kutatási elrendezés a közgazdaságtan-történet „kvantitatív fordulatáról” szóló vitához (Cherrier & Svorenčík, 2018) is hozzászól. A kvantitatív modellek itt fegyelmezik a kvalitatív állítást: leszűkítik a tág „alkalmazott-szakpolitika lenyomat” tézist egyetlen, jól azonosított dimenzióra. A történeti értelmezés viszont kontextusba helyezi a kvantitatív mintázatot: érthetővé teszi, miért éppen a vállalati fókusz, és miért elsősorban a korai korszakokban jelenik meg. A két megközelítés egymást korlátozza és értelmezi, nem az egyik helyettesíti a másikat.

A mérés mint tartalmi tanulság

A kilépés utáni jelenlét alakja erősen függ a kilépésdátum mérésétől. A fő, életrajzi forrásból datált almintában a kezdeti csökkenést követően a publikációs jelenlét alacsony, tartós szinten marad (100 személyévre mintegy 7 szerzőség), és az eseményidő-sávok nem különböznek szignifikánsan az első két évtől. A részben publikációalapú kilépésdátumot használó teljes mintában ezzel szemben meredek, monoton lecsengés jelenik meg, amely a szerkesztői önpublikáció kizárására és a kockázati ablak 20 évre vágására is robusztus. Mivel ez utóbbi almintában a kilépés éve maga is publikációs adat, a meredek profil részben mechanikus; a megbízhatóbban datált alminta alapján a helyes leírás a kezdeti csökkenés utáni tartós, alacsony szintű jelenlét.

Ez nem pusztán adatkorlát. Arra mutat rá, hogy amikor egy intézmény és a hozzá kötődő személyek részben a publikációkon keresztül állítják elő magát az affiliációt, a „korábbi" státusz kezdete rosszul definiált. A lenyomatkutatás sokat foglalkozik az érzékeny időszak kezdetének datálásával; a *Külgazdaság* esete azt jelzi, hogy az érzékeny időszak végének – a formális kötődés megszűnésének – datálása legalább ennyire fontos, és önmagában befolyásolja, hogy éles elhalást vagy tartós, halvány jelenlétet látunk-e.

Következtetések

A *Külgazdaság* 1972 óta ugyanabban a folyóirati keretben élte túl a késő szocializmust, a rendszerváltást, az európai integrációt és az azt követő válságévtizedet, miközben a Kopinthoz kapcsolódó kutatói szervezet és intézményi környezet többször – 1987-ben, 1991-ben és 2007-ben – átalakult; a folyóirat kiadói jogát 1991 óta a Kopint Alapítvány gyakorolja, és a Kopint-Tárki 2007-es megalakulása ezt nem érintette. Ez a tartósság tette lehetővé, hogy a folyóiratot ne csak közlemények sorozataként, hanem intézményi emlékezet hordozójaként vizsgáljuk. Az 1972 és 2026 közötti 2946 érdemi tanulmányt, 1272 azonosított szerzőt és a szerkesztőség évenkénti összetételét összekapcsoltuk a szereplők intézményi életrajzával, elkülönítve az aktuális és a korábbi Kopint-kötődést, majd mindezt a cikkek tematikus, műfaji, módszertani és szakpolitikai profiljához illesztettük.

A kirajzolódó kép egy szűk, de tartós intézményi lenyomaté. Korszakra és műfajra kontrollálva a Kopint-kötődéshez egyetlen következetesen pozitív tematikus többlet kapcsolódik: a tág vállalati–beruházási problémafókusz, amelybe a külföldi

működő tőkéhez kapcsolódó tematika is beletartozik, amelyet a korábbi és az aktuális munkatársak egyaránt hordoznak, és amely a rendszerváltás körüli időszakban a legerősebb. A folyóirat tág, alkalmazott-szakpolitikai és jogi-szabályozási karaktere ettől független, folyóiratszintű vonás. A megbízhatóbban, életrajzi forrásból datált kilépésű almintában a kilépés utáni szerzői jelenlét nem mutat statisztikailag igazolható monoton lecsengést; a leíró profil kezdeti visszaesés után alacsony, tartós jelenlétre utal. A teljes mintában látszó meredek elhalás részben a kilépésdátum publikációalapú képzéséből ered. Rövid távú kapuőri mechanizmusra nincs bizonyíték; a mintázat a személyek által hordozott szakmai folytonossággal egyeztethető össze, de a rendelkezésre álló adatok a szocializációt és a szelekciót nem különítik el.

Az elemzés hatóköre korlátozott. Egyetlen folyóiratra, egyetlen intézményi vonalra és egyetlen nemzeti mezőre vonatkozik, megfigyeléses adatokból, ezért az együttjárásokat nem oksági hatásként értelmezzük, és a vizsgálat az intézményi lenyomat fennmaradási elemét méri, nem a keletkezését. A tartalmi jeleket címekből és absztraktokból mérjük, nem a teljes szövegekből; az absztraktlefedettség időben egyenetlen, és maga is összefügg a Kopint-kötődéssel; egyes intézményi életrajzokban a munkahelyváltás éve bizonytalan. A tartalmi eredmények értelmezésében ezért a reprodukálható szabályalapú kódolás és az alternatív operacionalizációk érzékenységi vizsgálatai jelentik a mérési bizonytalanság fő kontrollját. A fő következtetés a tág vállalati–beruházási–FDI kategória különböző kategorikus specifikációiban fennmarad, de a szűken vett FDI-jelző esetében gyengébb.

Az eredményeknek két gyakorlati tanulsága van. A kutatóintézetek és folyóirataik számára: a jogi átszervezéseket túlélő szakmai folytonosság elsősorban személyekhez kötődve figyelhető meg, nem rövid távú szerkesztőségi koncentráció vagy kapuőrzés formájában – a fúziók és kiválások (Kopint-Datorg, majd Kopint-Tárki) nem vágják el a szellemi folytonosságot, de nem is garantálnak kapuőri befolyást. Hogy e személyi folytonosság mennyiben intézményi szocializáció és mennyiben szelekció eredménye, a jelen adatokból nem dönthető el. A közgazdaságtan-történet és a tudománykutatás számára: a személyszintű intézményi életrajzok és a cikkszintű tartalmi kódolás összekapcsolása működőképes minta, amelyben az aktuális és a korábbi affiliáció megkülönböztetése nem utólagos finomítás, hanem az elemzés tengelye. A lenyomat egyúttal kvantitatívan behatárolt: a tanulmányoknak mindösszesze 9,6 százaléka Kopint-kötődésű, tehát a lenyomat egy vonulatot formált, nem a folyóiratot.

A megközelítés több irányban folytatható. Egyrészt más magyar alkalmazott közgazdasági műhelyek vizsgálata teheti összehasonlíthatóvá, hogy az intézményi

örökség milyen eltérő szervezeti és szakmai környezetekben marad fenn. E szempontból különösen fontos referencia a Pénzügykutatási Intézet, amelynek késő szocialista reformközgazdasági szerepét Gagyi (2015) már részletesen elemezte, ugyanakkor nem rendelkezett a *Külgazdasághoz* hasonló saját folyóirati fórummal. Ez lehetőséget ad annak vizsgálatára, hogy a szakmai hálózat és az intézményi örökség fennmaradásában milyen szerepe van egy tartós publikációs fórumnak. Más típusú összehasonlítást kínál a Gazdaságkutató Intézet és a *Gazdaság és Statisztika* kapcsolata, amely közelebb áll a jelen tanulmányban vizsgált intézmény–folyóirat viszonyhoz. A *Közgazdasági Szemle* történetét vizsgáló párhuzamos kutatás (Fertő, 2026) ezzel szemben más kérdést tesz fel: azt elemzi, hogyan változtak a magyar közgazdaságtan folyóirati, akadémiai és nemzetközi láthatósági rezsimjei. A két kutatás így egymást kiegészítve mutathatja meg, miként alakítják az intézmények, a folyóiratok és az értékelési rendszerek a magyar közgazdasági tudástermelés hosszú távú szerkezetét. További lehetőséget kínál a datálható szervezeti fordulópontok – 1987, 1991 és 2007 – oksági azonosítás szempontjából szigorúbb kihasználása. Nyitott kérdés továbbá, hogy a vállalati/FDI-lenyomatnak van-e még élő hordozója 2016 után, vagy inkább lezáruló történeti örökségről van szó. Végül általános módszertani tanulság, hogy az intézményi lenyomat vizsgálatában a formális kötődés megszűnését lehetőség szerint a publikációs adatoktól függetlenül kell datálni.

Hivatkozások

Ambrosino, A., Cedrini, M., Davis, J. B., Fiori, S., Guerzoni, M., & Nuccio, M. (2018). What topic modeling could reveal about the evolution of economics. *Journal of Economic Methodology, 25*(4), 329–348. https://doi.org/10.1080/1350178X.2018.1529215

Baccini, A., & Barabesi, L. (2010). Interlocking editorship: A network analysis of the links between economic journals. *Scientometrics, 82*(2), 365–389. https://doi.org/10.1007/s11192-009-0053-7

Baccini, A., Barabesi, L., & Khelfaoui, M. (2020). Intellectual and social similarity among scholarly journals: An exploratory comparison of the networks of editors, authors and co-citations. *Quantitative Science Studies, 1*(1), 277–289. https://doi.org/10.1162/qss_a_00006

Baccini, A., & Re, C. (2025). Who are the gatekeepers of economics? Geographic diversity, gender composition, and interlocking editorship of journal boards. *Review of Political Economy, 37*(2), 681–708. https://doi.org/10.1080/09538259.2024.2303654

Becsky, R. (2004). 40 éves a kutatás a KOPINT–DATORG Rt.-ben: A gazdasági reformoktól az EU-csatlakozásig – jubileumi konferencia. *Külgazdaság, 48,* 81–82. https://kulgazdasag.eu/api/uploads/06_becsky_robert_2ce85aee23.pdf

Brisset, N. (2026). Economics in contexts: Towards a social history of economic thought. *The European Journal of the History of Economic Thought*. Advance online publication. https://doi.org/10.1080/09672567.2026.2674638

Cherrier, B., & Svorenčík, A. (2018). The quantitative turn in the history of economics: Promises, perils and challenges. *Journal of Economic Methodology, 25*(4), 367–377. https://doi.org/10.1080/1350178X.2018.1529217

Claveau, F. (2016). Macrodynamics of economics: A bibliometric history. *History of Political Economy, 48*(4), 551–592. https://doi.org/10.1215/00182702-3687259

Claveau, F., & Dion, J. (2018). Quantifying central banks' scientization: Why and how to do a quantified organizational history of economics. *Journal of Economic Methodology, 25*(4), 349–366. https://doi.org/10.1080/1350178X.2018.1529216

Coats, A. W. (1971). The role of scholarly journals in the history of economics: An essay. *Journal of Economic Literature, 9*(1), 29–44. https://www.semanticscholar.org/paper/The-Role-of-Scholarly-Journals-in-the-History-of-An-Coats/9b35fc0fc41a43af327130b1d1d016e98b418b09

Colussi, T. (2018). Social ties in academia: A friend is a treasure. *Review of Economics and Statistics, 100*(1), 45–50. https://doi.org/10.1162/rest_a_00666

De Cuyper, L., Clarysse, B., & Phillips, N. (2020). Imprinting beyond the founding phase: How sedimented imprints develop over time. *Organization Science, 31*(6), 1579–1600. https://doi.org/10.1287/orsc.2020.1372

Edwards, J., Giraud, Y., & Schinckus, C. (2018). A quantitative turn in the historiography of economics? *Journal of Economic Methodology, 25*(4), 283–290. https://doi.org/10.1080/1350178X.2018.1529133

Fertő, I. (2026). *Láthatósági rezsimek a magyar közgazdaságtanban: folyóirati nyilvánosság, akadémiai elismerés és nemzetközi mércék 1945 után* [Kézirat]. ELTE Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest.

Fontaine, P., & Isaac, J. (2025). The history of economics: Decline or renewal? *History of Political Economy, 57*(Annual Suppl.), 1–41. https://doi.org/10.1215/00182702-12134454

Forget, E. L., & Goodwin, C. D. (2011). Intellectual communities in the history of economics. *History of Political Economy, 43*(1), 1–23. https://doi.org/10.1215/00182702-2010-042

Gagyi, Á. (2015). A moment of political critique by reform economists in late socialist Hungary: "Change and Reform" and the Financial Research Institute in context. *Intersections: East European Journal of Society and Politics, 1*(2), 59–79. https://www.researchgate.net/publication/288872595_Reform_economics_at_the_Financial_Research_Institute_in_late_socialist_Hungary_A_case_of_globally_embedded_knowledge_production

Kaltenbrunner, W., Birch, K., & Amuchastegui, M. (2022). Editorial work and the peer review economy of STS journals. *Science, Technology, & Human Values, 47*(4), 670–697. https://doi.org/10.1177/01622439211068798

Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány. (é. n.-a). *Külgazdaság.* https://kopintalapitvany.hu/kulgazdasag

Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány. (é. n.-b). *Az Alapítvány célja és feladata*. https://kopintalapitvany.hu/alapitvany

Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet. (é. n.). *A Kopint-Tárki története*. https://kopint-tarki.hu/kopint-tarki-tortenete/

Kovács, J. M. (1996). Örökség–utánzás–felfedezés. Közgazdasági gondolkodás Magyarországon 1989 után: Töprengés leltár közben. *Közgazdasági Szemle, 43*(4), 321–362. https://janosmatyaskovacs.com/publications/articles_and_book_chapters/%C3%96r%C3%B6ks%C3%A9g,%20ut%C3%A1nz%C3%A1s,%20felfedez%C3%A9s.pdf

Kovács, J. M. (2002). Vissza a fősodorba? A magyar közgazdasági gondolkodás nyugatosodásáról. In Kovács J. M. (szerk.), *Zárva-várt Nyugat: Kulturális globalizáció Magyarországon* (pp. 217–260). Sík Kiadó. https://janosmatyaskovacs.com/publications/articles_and_book_chapters/Vissza%20a%20f%C5%91sodorba.pdf

Kovács, J. M. (2007). A heterodoxia magánya. Lányi Kamilla írásairól. *Közgazdasági Szemle, 54*(7–8), 645–681. https://janosmatyaskovacs.com/publications/articles_and_book_chapters/A%20heterodoxia%20mag%C3%A1nya.pdf

Köves, A. (2014). Rába András, 1921–2013. *Külgazdaság, 58*(5–6), 3–4.

Laki, M. (2024). Vállalati magatartás – vállalati környezet: Kutatásmódszertani történet. *Közgazdasági Szemle, 71*(3), 275–324. https://doi.org/10.18414/KSZ.2024.3.275

Marquis, C. (2003). The pressure of the past: Network imprinting in intercorporate communities. *Administrative Science Quarterly, 48*(4), 655–689. https://ecommons.cornell.edu/entities/publication/3f127048-9526-4668-818d-7fc845ac3155

Marquis, C., & Tilcsik, A. (2013). Imprinting: Toward a multilevel theory. *Academy of Management Annals, 7*(1), 195–245. https://doi.org/10.5465/19416520.2013.766076

McDonald, D. (2006). 150 issues of the Australian Economic Review: The changing face of a journal over time. *The Australian Economic Review, 39*(2), 117–129. https://doi.org/10.1111/j.1467-8462.2006.00404.x

Mihályi, P. (2025). *Privatizáció és államosítás Magyarországon III.: Viták, megoldások, értékelések*. Akadémiai Kiadó. https://doi.org/10.1556/9789636641023

Neylon, C. (2016). Communities need journals. *Notes and Records: The Royal Society Journal of the History of Science, 70*(4), 383–385. https://doi.org/10.1098/rsnr.2016.0032

Péteri, Gy. (1996). Controlling the field of academic economics in Hungary, 1953–1976. *Minerva, 34*(4), 367–380.

Péteri, Gy. (1997). New course economics: The field of economic research in Hungary after Stalin, 1953–6. *Contemporary European History, 6*(3), 295–327. https://doi.org/10.1017/S096077730000463X

Péteri, Gy. (2017). External politics—internal rivalries: Social science scholarship and political change in communist Hungary. *East Central Europe, 44*(2–3), 309–339. https://doi.org/10.1163/18763308-04402002

Potts, J., Hartley, J., Montgomery, L., Neylon, C., & Rennie, E. (2017). A journal is a club: A new economic model for scholarly publishing. *Prometheus, 35*(1), 75–92. https://doi.org/10.1080/08109028.2017.1386949

Réti, P. (1999). „Nálam a gazdaságról és a társadalomról való gondolkodás nem válik szét". Beszélgetés Lányi Kamillával. In Laki, M., Pete, P., Vince, P. (szerk.), *Mindannyiunkban van valami közös* (pp. 9–33). Kopint-Datorg Alapítvány, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont.

Simsek, Z., Fox, B. C., & Heavey, C. (2015). "What's past is prologue": A framework, review, and future directions for organizational research on imprinting. *Journal of Management, 41*(1), 288–317. https://doi.org/10.1177/0149206314553276

Sinha, P. N., Jaskiewicz, P., Gibb, J., & Combs, J. G. (2020). Managing history: How New Zealand's Gallagher Group used rhetorical narratives to reprioritize and modify imprinted strategic guideposts. *Strategic Management Journal, 41*(3), 557–589. https://doi.org/10.1002/smj.3037

Stinchcombe, A. L. (1965). Social structure and organizations. In J. G. March (szerk.), *Handbook of organizations* (pp. 142–193). Rand McNally.

Wehrheim, L. (2019). Economic history goes digital: Topic modeling the *Journal of Economic History*. *Cliometrica, 13*, 83–125. https://doi.org/10.1007/s11698-018-0171-7

Függelék. A címalapú témakódolás kódkönyve

A tizenhárom egymást kizáró témakategória és a hozzájuk rendelt kulcsszavak (ékezetfüggetlen, kisbetűs illesztés a cím + műfaj + rovat + honlapi besorolás összevont szövegére). Több találat esetén a kategóriák sorrendje dönt; egyértelmű jel hiányában a rekord az „egyéb/nem besorolt” kategóriába kerül. A besorolás determinisztikus, kézi kódolás nélkül készült.

Kategória	**Kulcsszavak (kivonat)**
külkereskedelem/export-import	kulkeresk, export, import, kivitel, behozatal, kereskedelmi merleg, vilagpiac, piacra jutas
EU/integráció	eu, europai unio, europai kozosseg, ek, integracio, csatlakozas, kozos/egyseges piac, euroovezet
világgazdaság/globalizáció	vilaggazdas, nemzetkozi gazdas, globaliz, deglobaliz, geopolit, vilagkereskedelem, multilateral, centrum, periferia
KGST/szocialista integráció	kgst, szocialista, tervgazdas, kolcsonos gazdasagi segitseg, kelet-nyugat, tokes piac
reform/átmenet/privatizáció	reform, atmenet, rendszervalt, privatiz, piacgazdas, tulajdonreform, atalakulas, transzformacio
válság/adósság	valsag, krizis, adossag, eladosod, recesszio, inflacio, stagflacio, kiigazitas, megszoritas
nemzetközi pénzügyek/makro	arfolyam, fizetesi merleg, toke, mukodotoke, portfolio, penzugy, bank, kamat, monetaris, fiskalis, koltsegvetes, allamhaztartas
versenyképesség/termelékenység	versenykep, termelekeny, hatekonysag, felzarkoz, innovacio, k+f, kutatas-fejlesztes, digitaliz
ágazat/ipar/energia/mezőgazdaság	ipar, agazat, energia, olaj, gaz, villamos, mezogazdas, elelmiszer, autoipar, kozlekedes, turizmus
vállalat/FDI/menedzsment	vallalat, menedzsment, beruhazas, befektetes, fdi, multinacional, transznacional, kis- es kozep, kkv
munkaerő/társadalom	munkaero, foglalkoztatas, migracio, ber, jovedelem, egyenlotlen, szegenyseg, tarsadalom, demografia
ország/régió összehasonlítás	kina, japan, usa, nemetorszag, orosz, szovjet, lengyel, cseh, balkan, latin-amerika, kozep-/kelet-europa, visegrad
elmélet/eszmék/tudománytörténet	elmelet, gondolat, eszme, tudomany, kozgazdasagtan, modell, paradigma, iskola, tortenet

Külgazdaság, LXX. évf., 2026. szeptember–október (50–57. o.)

Racionalitás a szakadék szélén: van-e kiút Thuküdidész csapdájából?

NAGY PÉTER*

A tanulmány az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság közötti rivalizálást vizsgálja a Thuküdidész-csapda dinamikája mechanizmusainak kontextusában. A kortárs nemzetközi kapcsolatok legmeghatározóbb strukturális konfliktusát jellemző feszültséget a szakirodalom a Graham Allison által kidolgozott Thuküdidész-csapda fogalmával írja le, amely a regnáló hegemón (az USA) és a feltörekvő hatalom (Kína) közötti elkerülhetetlen összecsapást vetíti előre. A tanulmány elméleti alapon tárja fel a Thuküdidész-csapda dinamikájának belső működési mechanizmusait a gazdasági vámháborúban, a technológiai leválásban (decoupling) és a Tajvani-szorosban kialakult biztonsági válsághelyzet stratégiai logikájában. Módszertani megközelítésként a kutatás a deduktív logikát követve, kizárólag a külpolitikai döntéshozatal modelljeire és a nem kooperatív játékelmélet stratégiai mátrixaira támaszkodik. A stratégiai mátrixok elemzése azt bizonyítja, hogy a gazdasági vámháborúk és a technológiai leválás terén az amerikai és a kínai kormány egy klasszikus fogolydilemma logikáját követve a domináns, nem kooperatív stratégia felé mozdul el. Ezzel szemben a Tajvani-szoros körüli konfliktushelyzetet a gyáva nyúl típusú interakcióval modellezi. A Nash-egyensúlyi pontok rávilágítanak arra, hogy a Thuküdidész-csapda nem egy elkerülhetetlen történelmi sorsszerűség, hanem az amerikai és a kínai kormány stratégiai döntéseiből, a konfliktushelyzet struktúrájából logikusan következő egyensúlyi állapotok eredője. Az ismételt interakciók kontextusában bevezeti a jövő árnyéka fogalmát, feltárva, hogy a hosszú távú kormányzati racionalitás miként képes felülírni a rövid távú opportunizmust. Az írás következtetéseket von le a globális biztonságpolitika alakulásáról a fegyveres konf-

* *Nagy Péter* nyugalmazott rendkívüli követ. E-mail: nagypeter.bm@gmail.com.

A tanulmány nem mesterséges intelligencia alkalmazásával készült.

A kézirat 2026. május 26-án érkezett a *Külgazdaság* szerkesztőségébe.

https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.9-10.50

liktusok elkerülésének strukturális feltételeire vonatkozóan. A tanulmány tudományos relevanciaként megállapítja, hogy az alkalmazott formális elméleti modellek alkalmasak a komplex geopolitikai folyamatok magyarázatára.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F50, F51, F52, D70.
Kulcsszavak: Thuküdidész csapdája, racionalitás, külpolitikai döntési modellek, Nash-egyensúly, gyáva nyúl, fogolydilemma, globális értékláncok, kockázatcsökkentés, a jövő árnyéka, technológiai leválás, USA, Kína, Tajvan.

Abstract

Brinkmanship and Rationality: Is There an Escape of the Thucydides Trap?

PÉTER NAGY

In geopolitical context the burgeoning structural rivalry between the United States and the People's Republic of China constitutes the most defining systemic conflict of contemporary international relations. In mainstream literature, this tension is frequently conceptualized through Graham Allison's Thucydides Trap, which posits an almost inevitable military clash between a ruling hegemon and a rising challenger. While historical analogies are visually compelling, classical approaches often fail to provide a formal, sphere-specific explanation of the structural constraints and decision-making mechanisms driving both superpowers. This study aims to uncover the internal strategic mechanics of the Thucydides Trap through a purely theoretical and mathematical lens. Specifically, the paper models the strategic logic underlying the trade war, technological decoupling, and the security crisis in the Taiwan Strait in the American and Chinese context. Adhering to a deductive logic, the research relies exclusively on the formal modelling tools and payoff matrices of non-cooperative game theory. The parameters and construction of the models are derived not from current political data, but from the consensus premises established by leading international relations theorists. To model conflictual and cooperative strategies, the classic frameworks of the Prisoner's Dilemma and the Chicken game are deployed. The analysis of the strategic matrices demonstrates that in the economic and technological spheres, the mutual distrust drives both the USA and China toward a dominant, non-cooperative strategy, reflecting the logic of a classic Prisoner's Dilemma. Conversely, the security dilemma in the Taiwan Strait is best modelled as a Chicken game, where the asymmetric and catastrophic costs of military escalation compel rational political leaders to swerve before reaching the brink. By expanding the static models into iterated interactions, the report demonstrates that introducing the shadow of the future fundamentally alters the strategic calculus of both governments, as the long-term weight of future retributions and rewards overrides the immediate utility of unilateral defection. The derived Nash equilibria prove that the Thucydides Trap is not an inescapable historical destiny, but rather the outcome of rational equilibrium states generated by the actors' payoff structures, which can be reshaped through continuous iteration. The study concludes that direct military conflict can be avoided in future global security architectures, provided that the USA and China stabilize a fragile equilibrium of mutual deterrence and managed competition through repeated

interactions. The paper thus confirms the utility of formal theoretical models in providing parsimonious, multidimensional, and rigorously structured explanations of complex geopolitical processes.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F50, F51, F52, D70.
Keywords: Thucydides Trap, brinkmanship, foreign policy decision-making models, game theory, Nash-equilibrium, Chicken Game, Prisoner's Dilemma, de-risking, global value chains, de-coupling, audience costs, China, Taiwan, USA.

Bevezetés

Az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság közötti strukturális feszültség a 21. századi nemzetközi politika legmeghatározóbb törésvonalává vált. Ez a rendszerszintű rivalizálás nem csupán a két szuperhatalom kétoldalú kapcsolatait terheli meg, hanem alapjaiban formálja át a globális biztonsági architektúrát, a transznacionális ellátási láncokat és a technológiai fejlődés irányát. A nemzetközi kapcsolatok szakirodalmában és a külpolitikai diskurzusban egyaránt konszenzus mutatkozik abban, hogy a két állam viszonya egy aszimmetrikus és intenzív hatalmi átmenet *(power transition)* fázisával írható le. Ennek a hatalmi átmenetnek a jellege és végkimenetele döntő fontosságú a világrend globális stabilitása szempontjából, hiszen a tét nem kevesebb, mint a fegyveres konfliktusok és a nemzetközi rend katasztrofális összeomlásának az elkerülése.

A történelmi analógiákra épülő neorealista keretrendszer elméleti kiindulópontja azt tételezi, hogy egy feltörekvő kihívó és egy domináns hegemón hatalom közötti strukturális interakciók szinte elkerülhetetlenül háborúhoz vezetnek. A fősodorbeli elemzések gyakran beleesnek a történelmi determinizmus hibájába, és hajlamosak a csapdahelyzeteket egyetlen, homogén sorsszerűségként kezelni. Ezzel szemben a nemzetközi kapcsolatok interdiszciplináris jellege lehetővé teszi, hogy az államok közötti rivalizálást ne egyetlen elkerülhetetlen végzetként, hanem egymástól eltérő stratégiai szférák – a gazdaság, a technológia és a katonai biztonság – racionális döntési mechanizmusainak eredőjeként értelmezzük.

A determinisztikus narratívák feloldására tanulmányunk a külpolitikai döntéshozatali modelleket és a nem kooperatív játékelmélet deduktív modellezési eszköztárát alkalmazza, ami lehetővé teszi, hogy tiszta stratégiai mátrixok segítségével tárjuk fel az USA és Kína stratégiai kényszerpályáit. A modellezés során a gazdasági háború és a technológiai leválás *(decoupling)* folyamatait a fogolydilemma logiká-

jával, míg a Tajvani-szoros körüli közvetlen katonai válságot a gyáva nyúl (Chicken Game) konfliktushelyzettel modellezzük. Az amerikai–kínai rivalizálás különböző területei eltérő stratégiai egyensúlyi Nash-egyensúlyokat eredményeznek, ami árnyalja a totális háború elméletét.

Tanulmányunk újszerűségét az adja, hogy formálisan igazoljuk a Thuküdidész-csapda hatásmechanizmusainak megváltoztathatóságát a stratégiai interakciók időbeli kiterjesztésével *a jövő árnyéka* fogalmának bevezetésével. Arra törekszünk, hogy a formális elméleti eredményekből releváns következtetéseket vonjunk le a biztonságpolitikai döntésekhez, és felvázoljuk az USA és a Kína közötti egyensúlyi helyzet fenntartható feltételeit.

A világrend globális biztonsági és gazdasági architektúrájának egyik legmeghatározóbb kérdése az, hogy az USA és Kína között a strukturális rivalizálás elkerülhetetlenül katonai konfrontációhoz vezet-e, vagy a két szuperhatalom képes lesz fenntartani a stabilitását. Az antik görögországi *válság,* a modern amerikai–kínai geoökonómiai vámháború, a Tajvani-szorosban tapasztalható feszültség nem egyedi politikai hibáknak, hanem strukturális csapdahelyzetek következményeinek tekinthetők. A klasszikus Görögországban megszületett Thuküdidész-csapda 1.0 csupán előkészítette a terepet a sokkal veszélyesebb Thuküdidész-csapda 2.0 számára az USA és Kína viszonyában.

Melyek a Thuküdidész-csapda kialakulásának történelmi körülményei? A Kr. e. 5. századi klasszikus hellén világban kialakult a városállamoknak az Athén és Spárta által vezetett duális hegemón rendszere (Cooper et al., 2013: 3–4, 20). Ebben a rendszerben Spárta vezető szerepe a szárazföldi dominanciájára épült, és status quo-orientált, kockázatkerülő *(de-risking)* külpolitikát folytatott, szárazföldi hatalomként *(tellurokrácia)* szerzett magának dicsőséget. Athén, a felemelkedő, dinamikus, kihívó városállam tengeri kereskedelmi dominancián *(thalasszokrácia)* nyugodott. Ez az Athén és Spárta által vezetett duális hegemón rendszer, a korabeli kétpólusú világrend leginkább a hidegháború 1947 és 1991 közötti rendszerének feleltethető meg, amelyet az USA és a Szovjetunió közötti folyamatos gazdasági és ideológiai versengés jellemzett. Az ókori Görögország két katonai tömbje kísértetiesen hasonlított a NATO és az egykori Varsói Szerződés szembenállására. Spárta vezette a multilaterális peloponnészoszi szövetséget, Athén pedig a déloszi szövetséget. A duális hegemóniának ebben a rendszerében Athén és Spárta viszonyát állandóan biztonsági dilemmák terhelték (Gaddis, 2025: 40–41). A nemzetközi politikai viszonyok változásának a dinamikája, amikor egy felemelkedő hatalom félelmet kelt a vezető szerepet betöltő nagyhatalomban, és ez háborúhoz vezet közöttük, Thuküdidész

csapdájának a logikáját fejezi ki. „Az athéniak megnövekedett hatalma félelemmel töltötte el, majd háború megindítására késztette a lakedaimóniakat." (Thuküdidész, 2023: 31–32).

A Thuküdidész-csapda dinamikája és mechanizmusai vizsgálatának aktualitását indokolja, hogy a modern világpolitikában, a nemzetközi (globális) politikai gazdaságtanban, a geopolitikában és a geoökonómiában elméleti keretet kínál az amerikai–kínai rivalizálás megértéséhez. Tanulmányunkban a globális politikai gazdaságtant abban az értelemben használjuk, hogy azt az államok közötti versengés formálja, az államok a hatalmuk és biztonságuk maximalizálására törekszenek. A csapdahelyzet és a nemzetközi politikai gazdaságtan közötti legfőbb összekötő kapcsot az teremti meg, hogy az USA és a Kína közötti strukturális feszültség a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fegyverré válásában és a globális piacokért folytatott küzdelemben csúcsosodik ki. Az USA a regnáló, domináns szuperhatalom, Kína pedig gazdasági, technológiai és katonai téren is az amerikai hegemónia visszaszorítására, hegemónváltásra törekszik. A csapdahelyzet fogalma nem csupán elméleti absztrakció, hanem a különböző államok közötti legmagasabb szintű diplomáciai érintkezésekben maguk a politikai döntéshozók is ezen a szemüvegen keresztül (is) értékelik az amerikai–kínai viszonyt. A domináns hatalom gazdasági korlátozásokkal – vámokkal, szankciókkal, exporttilalmakkal – igyekszik lassítani a rivális hatalom növekedését. Az USA és Kína közötti kereskedelmi és technológiai háborúban a gazdasági hatékonyságot feláldozzák a nemzetbiztonság oltárán, ezért a csapdahelyzet eszkalációjának veszélye kézzelfogható. Legyen szó a dél-kínai-tengeri mesterséges szigetek építéséről vagy a Tajvan körüli katonai feszültségről, amely a fejlett félvezetők gyártása miatt globális gazdasági kulcskérdés. A szakértők szerint egy kisebb tengeri vagy légiközlekedési véletlen baleset, félreértés is súlyos következményekkel járó láncreakciókat indíthat el.

A téma továbbá azért is aktuális, mert segít azonosítani azokat a strukturális feszültségeket és diplomáciai törésvonalakat, amelyeket tudatosan kezelve a modern világ elkerülhetné a pusztító nagyhatalmi összeütközést. Egyedi aktualitásként említjük meg, hogy a modern helyzet és az ókori modell hasonlít ugyan egymásra, de gyökeres különbség az, hogy a két nagyhatalom gazdasági téren ezer szállal kötődik egymáshoz, beleértve a globális értékláncokat is. Amíg a Thuküdidész-csapda eredetileg egy katonai-biztonságpolitikai metaforaként létezett, addig a 21. században elsősorban a nemzetközi politikai gazdaságtanban jelentkezik. A háború ma már nem három evezősoros gályákkal *(triérészekkel)* vagy rakétákkal kezdődik, hanem a fejlett félvezetők, az azok előállításához elengedhetetlen berendezések és szoftverek,

illetve a kulcsfontosságú nyersanyagok (például a ritkaföldfémek) exporttilalmával, a kritikus infrastruktúrák felvásárlásával és a valutaalapú dominanciaharccal. Figyelembe véve ennek a csapdahelyzetnek a modernkori aktualitását, arra a kérdésre kívánunk választ találni, hogy a kölcsönös gazdasági egymásrautaltság képes-e felülírni a Thuküdidész-csapda dinamikájának mechanizmusait. Arra a kérdésre is választ kívánunk adni, hogy mi kapcsolja össze Periklész athéni államférfi, II. Arkhidamosz spártai király, Donald Trump amerikai elnök és Hszi Csin-ping kínai államfő világpolitikai-stratégiai döntéseit.

A tanulmány *kutatási kérdés* megválaszolása köré csoportosítható. Az amerikai–kínai rivalizálás kontextusában melyek a Thuküdidész-csapda dinamikájának hatásmechanizmusai, és hogyan hatnak a két kormány kétoldalú viszonyát érintő stratégiai döntéseikre. Milyen szerepet játszanak a külgazdasági és technológiai protekcionizmus eszkalációjában a politikai vezetők hazai győztes koalíciója (szövetségeseik, kulcsfontosságú támogatóik) megtartására irányuló racionális túlélési stratégiák? Feloldható-e a Thuküdidész csapdája által kiváltott strukturális konfliktus és visszafordíthatatlan, determinisztikus folyamat-e a technológiai leválás? Létezik-e olyan kooperatív Nash-egyensúlyi pont, ahol az USA-t és Kínát a kölcsönös gazdasági függőségük visszatarthatja a teljes szakítástól, egy katonai konfliktustól. Miként írja felül a politikai vezetők hazai túlélési logikája (a szelektorátuselmélet győztes koalíciója) a nemzetközi gazdasági racionalitást? Az USA protekcionista lépései mögött valóban elvont nemzeti érdek áll-e, avagy a döntéseket a hazai védelmi és technológiai elit (a szűk hatalmi bázis) nyomása kényszeríti ki a politikai túlélés érdekében?

Az általunk áttekintett nemzetközi és hazai szakirodalomban nem találtunk olyan publikációkat, amelyek a Thuküdidész-csapda dinamikája hatásmechanizmusainak modellezéséről számoltak volna be az amerikai–kínai rivalizálás vonatkozásában. Ebbe a tanulmányba Allison & Zelikow (1999) külpolitikai döntéshozatali modelljeit, Bueno de Mesquita (2006, 2014) szelektorátuselméletét (a politikai vezetők belpolitikai túlélési logikáját, a nem kooperatív játékelméletet) integráltuk a Thuküdidész-csapda feloldását célzó modellekbe. Figyelmet érdemel Bueno de Mesquita (2006, 2014) álláspontja, aki szerint az országok politikai vezetői egyetlen fő célt követnek, nevezetesen a hatalmon maradásukat. A klasszikus realista elmélettel szemben határozottan állítja, hogy a nemzeti érdek fogalma nem létezik. Az állam nem egy egységes, *fekete dobozként* fellépő racionális szereplő. Érdekeik csak egyéneknek vannak, a külpolitikai döntéseket pedig olyan önérdekű vezetők hozzák meg, akiknek a világpolitikai döntéseit, legyen az háború indítása vagy gazdasági

szankciók bevezetése, mindig a hazai politikai túlélésük és a saját támogatói koalíciójuk logikája vezérli. Bueno de Mesquita (2006, 2014) hidat képez a matematikai játékelmélet és a kőkemény reálpolitikai gyakorlat között megmutatva, hogy a politikai önérdek logikája mögött határozott érdekrendszerek és kiszámítható erőegyensúlyok rejtőznek. Snyder et al. (1977) jelentős világtörténelmi események okait és lefolyását (köztük az első világháborúét) leíró döntéshozatali és játékelméleti modelleket dolgoztak ki. Kutatásaik összekapcsolják az absztrakt játékelméletet és a nemzetközi politikai valóságit. A szerzők fogalmi rendszere és módszertana jelentősen járult hozzá tanulmányunkhoz. Ugyanakkor segített annak megértésében is, hogy a Stackelberg- és a Selten-modellek miért buknak el a geopolitikai válsághelyzetek, a Thuküdidész-csapda dinamikájának sodrában.

A *Külgazdaság* folyóirat szerkesztőségének publikálási elvei nagy hangsúlyt fektetnek az interdiszciplináris megközelítésmódokat alkalmazó kutatási eredmények megjelentetésére, itt csak Láng (2026) tanulmányát emeljük ki. A tudományterületek közötti módszertant alkalmazó írásunk szakmailag illeszkedik a *Külgazdaság* profiljába, szélesíti a folyóirat olvasóközönségét a nemzetközi politikai gazdaságtan, a nemzetközi kapcsolatok elmélete, a külpolitikai, a diplomáciatörténet, a politikatudomány és a nem kooperatív játékelmélet tudományterületein. Ezzel hozzájárul a *Külgazdaság* által képviselt progresszív, interdiszciplináris szakmai irányvonalhoz.

Módszertan

Allison (2023) könyvében adós maradt a Thuküdidész-csapda hatásmechanizmusainak feltárásával. Tanulmányunk interdiszciplináris módszertana a Thuküdidész-csapda mechanizmusainak vizsgálatában a strukturális realizmus deduktív logikájára, a külpolitikai döntéshozatal és a nem kooperatív játékelmélet modelljeire épül. A gazdasági háború és a technológiai leválás *(decoupling)* folyamatait a fogolydilemma, a Tajvani-szoros körüli válsághelyzetet pedig a gyáva nyúl típusú konfliktushelyzet logikájával modellezzük. A gyáva nyúl és a fogolydilemma meghatározó fogalmak. A klasszikus gyáva nyúl típusú interakcióban az amerikai és a kínai elnök igyekszik elkerülni a kölcsönös összeütközést (elrántani az autó kormányát), mert az a legrosszabb alternatívához, a kölcsönös pusztuláshoz vezet. A geoökonómiai látszólagos ellentmondás lényege az, hogy az USA és Kína katonailag elrettentik egymást (gyáva nyúl), miközben a vámháborúban és a technológiai leválásban gazdaságilag okoznak kárt a másiknak, ezt a struktúrát és folyamatot

a fogolydilemma fogalma írja le. A biztonságpolitikai konfliktust leíró struktúra egy aszimmetrikus gyáva nyúl típusú helyzet, amelynek hátterét a geoökonómiai kereskedelmi fogolydilemma alkotja. Tudatosan eltekintünk az empirikus külügyi, diplomáciai és katonai adatbázisok másodlagos elemzésétől, ehelyett a nemzetközi kapcsolatok elméleti szakirodalmának premisszáira építve, tisztán stratégiai mátrixok segítségével tárjuk fel az USA és Kína kényszerpályáit, a Thuküdidész-csapda dinamikájának mechanizmusait stratégiai interakciókként fogjuk fel. A csapdahelyzetet kétszereplős (n = 2), nem kooperatív interakcióként definiáljuk, ahol a politikai döntéshozó az USA és Kína kormánya.

A gazdasági háború és a technológiai leválás folyamatait modellező klasszikus fogolydilemma mátrixában a domináns stratégiák a kölcsönös bizalmatlanságból fakadó nem kooperatív magatartás irányába mutatnak. Ezzel szemben a Tajvani-szoros biztonságpolitikai krízisét a gyáva nyúl típusú konfliktushelyzet segítségével modellezzük, ahol az eszkaláció aszimmetrikus és katasztrofális költségei radikálisan átírják a stratégiai mátrixok adatait. Mindkét részterületen formális matematikai úton azonosítjuk a tiszta stratégiák mellett kialakuló Nash-egyensúlyi pontokat.

Bevezetjük az ismételt interakciók dinamikáját. A hosszú távú kormányzati stratégiák változását *a jövő árnyéka* fogalmát diszkonttényező alkalmazásával formalizáljuk. Ez a módszer lehetővé teszi annak deduktív igazolását, hogy a jövőbeli gazdasági-technológiai megtorlások és jutalmak jelenértéke miként képes felülírni a rövid távú, egyoldalú domináns stratégiákat, kimozdítva a rendszert a Thuküdidész-csapda determinisztikus egyensúlyából.

A nemzetközi politikai gazdaságtan interdiszciplináris paradigmája a gazdasági racionalitást és a politikai hatalmi struktúrákat szerves egységben kezeli. A globális piacok nem vákuumban működnek, az államok politikai célok (jólét, biztonság, hegemónia) elérésére használják a szankciókat, a technológiai blokádokat, miközben a gazdasági folyamatok (az ellátási láncok szakadása) visszahatnak a politikai stabilitásra. A nemzetközi és a belpolitikai szintek integrációja keretében a külgazdasági stratégiákat (vámok kivetése, egyezmények kötése) egyszerre alakítják a nemzetközi rendszerszintű kényszerek, a hazai választók és lobbik elvárásai. A *módszertani szintézist* a modellezés (a játékelmélet stratégiai hasznossági mátrixai) és a külpolitikai döntéshozatal modelljeinek történelmi elemzései (lényegében a politikai realizmus hatalmi logikája) képezi. A formális modellezésre és a stratégiai mátrixok logikájára ott van szükség, ahol a verbális elemzés kauzális hurokba keveredne: jelesül a stratégiai interdependencia, a technikai-technológiai automatizmusok okozta valószínűségi torzulások és a belpolitikai túlélési költségek hasznosság-módosító hatásainak

pontos demonstrálása során. Ezzel a megközelítéssel tanulmányunk megmarad a nemzetközi kapcsolatok és a külpolitika tárgykörében megírt anyagnak, de megkapja a szükséges matematikai szigort.

A Thuküdidész-csapda és a nemzetközi politikai gazdaságtan összekapcsolása rávilágít arra, hogy a feltörekvő és a domináns nagyhatalmak közötti strukturális feszültségek nemcsak katonai, hanem mélyen gazdasági természetűek. Amíg a thuküdidészi modell eredetileg a katonai hatalomváltásra és a félelemre összpontosított, addig a modern nemzetközi politikai gazdaságtanban ez a dinamika a globális piacokon a technológiai dominanciáért és az intézményi ellenőrzésért folytatott harcban nyilvánul meg.

A nemzetközi politikai gazdaságtan központi kérdése, hogy ki ellenőrzi a globális termelési hálózatokat. A Thuküdidész-csapda logikája szerint a domináns hatalom nem engedheti meg, hogy a kihívó ország stratégiai előnyre tegyen szert a korszerű technológiákban. A biztonsági félelmek miatt a gazdasági racionalitást, a globális értékláncokhoz való hozzáférést felülírja a politikai túlélés kényszere. A hegemonikus stabilitás elmélete kimondja, hogy a globális gazdasági rend nyitottságához és stabilitásához egyetlen domináns liberális hegemónra van szükség.

Módszerünkben a *matrjoska babák logikáját* alkalmazzuk: a legkülső, globális geopolitikai döntési szint (az I. külpolitikai döntési modell) mélyén ott lapulnak a kormányszervezetek merev, belső szervezeti rutineljárásai (a II. külpolitikai döntési modell), valamint az azok lényegét alkotó egyéni belpolitikai hatalmi harcok és választási kényszerek (a III. külpolitikai döntési modell). A merev szervezeti rutineljárások és katonai protokollok válsághelyzetekben önjáró automatizmusokká válhatnak, és felülírhatják a politikai vezetők egyéni racionalitását.

A beágyazott külpolitikai döntési modellek időbeli dimenzióját *a jövő árnyéka* fogalmával formalizáljuk. Ha ez az árnyék eléggé hosszú, akkor a politikai vezetők nagyra értékelik jövőbeli erőfeszítéseik megtérülését, amely előmozdítja együttműködési szándékukat a jelenben. A rövid távú belpolitikai választási ciklusok azonban a jövő árnyékának hosszát mesterségesen leértékelik. Ez adja a hajtóerejét azoknak a folyamatoknak, amelyek az USA-t és Kínát a status quo hosszú távú fenntartására, a konfliktus csökkentésére irányuló külpolitikai döntéseik felől a geoökonómiai vámháborúk és a technológiai leválás szuboptimális csapdái felé térítik el.

Az *integrált, kétszintű interakciós modell keretében* szintetizáljuk a kül- és külgazdaság-politikai döntéshozatali dimenziókat, formalizáljuk a véletlentől függő harci cselekmények kockázatát, és megvizsgáljuk a neoliberális institucionalizmus által kínált kooperatív kiutat Thuküdidész csapdájából a *nagy alku koncepciója* (Gla-

ser, 2010, 2015, 2025) alapján. A játékelméleti modellezésünkben a számok a preferenciák sorrendiségét tükrözik (T > R > P > S). A jelölések feloldása a következő: T – Temptation (a kísértés): a politikai nyelvén ez a szelektív revízió vagy hegemón dominancia. Az a végkimenetel, amikor az egyik kormány egyoldalúan büntet (például vámokat vet ki vagy félvezető-embargót vezet be), és ezzel relatív strukturális előnyre tesz szert a másikkal szemben. R – Reward (a kölcsönös együttműködés jutalma, a liberális status quo): a szabadkereskedelem és a technológiai transzfer olyan állapota, amely abszolút nyereséget hoz mindkét államnak, de növeli a kölcsönös függőséget és a sérülékenységet. P – Punishment (a kölcsönös büntetés): ez a technológiai hidegháború, a technológiai leválás. A fogolydilemma Nash-egyensúlya, gazdaságilag szuboptimális (költséges), de biztonságpolitikai szempontból stabil, mert megszünteti a másik kormánynak való kiszolgáltatottságot. S – Sucker's payoff (a stratégiai kiszolgáltatottság, a függőségben maradás): amikor az egyik kormány jóhiszeműen kooperálna, de a másik kihasználja (például egyoldalúan lekapcsolja az ellátási láncokat).

Tanulmányunk első részében definiáljuk Thuküdidész csapdáját mint külpolitikai/geopolitikai fogalmat és retorikai metaforát. A második részben meghatározzuk a rendszerszintű spártai–athéni szembenállás lényegét, a Thuküdidész-csapda logikáját *(1. mátrix)*. A harmadik részben áttérünk a Peloponnészosz-félszigetről a Csendes-óceán térségére, az amerikai-kínai geoökonómiai vámháborúkat és a technológiai leválást modellezzük *(2. mátrix)*. A Kínai A2/AD katonai rutineljárások *versus* amerikai FONOP (Freedom of Navigation Operation, azaz a hajózás szabadságát biztosító művelet) rutineljárásokat a negyedik részben elemezzük *(3. mátrix)*. Az ötödik részben a belpolitikai túlélési kényszereket és a politikai legitimáció árát modellezzük *(4. mátrix)*. A hatodik részben a feszültségfokozó kétszintű összetett-csapdahelyzet: az interakciók integrált modelljét dolgoztuk ki *(5. mátrix)*. A hetedik részben a hosszú távú, önmegvalósító stabilizációt, a nagy alku elméletét alkalmazzuk a Thuküdidész-csapda feloldására *(6. mátrix)*.

Thuküdidész csapdája: külpolitikai/geopolitikai fogalom és retorikai metafora

A nemzetközi kapcsolatok elméletének strukturális neorealista irányzatában az erőegyensúly határozza meg az anarchikus államközi rendszer rendszerszintű stabilitását (Brown & Ainlex, 2009: 40–59). Thuküdidész csapdája eredeti, ősi meg-

nyilvánulása annak az ismétlődő strukturális feszültségnek, amelynek első formális leírására a klasszikus Görögországban került sor (Graham , 2017: 51–65). Ez olyan rendszerszintű feszültségi állapot és szerkezeti kényszerpálya, amely akkor jön létre a nemzetközi politikai viszonyokban, amikor egy feltörekvő hatalom relatív súlyának és képességeinek növekedése fenyegeti a regnáló hegemón vezető pozícióját és az általa fenntartott nemzetközi rendet. Külpolitikai és geopolitikai struktúráját, mechanizmusát illetően ennek a csapdahelyzetnek fontos eleme a hegemón állam strukturális szorongása és félelme a relatív hanyatlástól, ami paranoid biztonsági dilemmához és megelőző korlátozó politikához (szankciókhoz, vámháborúkhoz, elszigeteléshez, technológiai leváláshoz, geoökonómiai csaláshoz) vezet. A status quo revíziója keretében a feltörekvő hatalom a súlyának megfelelő befolyást és területi/működési szférát követel magának. A csapdahelyzetről mint metaforáról és a fogalom eredetéről Thuküdidész ókori történetíró kölcsönözte a kifejezés erős képi és történetfilozófiai jellegét (Thuküdidész, 2023). Metaforaként a kifejezést heurisztikus eszközként és retorikus keretezésként értelmezzük. A metafora lényege a csapda szóban rejlik, azt sugallja, hogy a háborúhoz nem feltétlenül szükséges az egyik államférfi gonoszsága vagy nyílt háborús szándéka. Az államok – saját racionális biztonsági érdekeiket követve, lépésről lépésre – önmagukat zárják be egy olyan, a katonai erő fokozatos növelését szolgáló csapdába, ahonnan a kivezető út bezárul. Pozitív olvasatában, normatív figyelmeztetésében Allison (2023) nem a háború elkerülhetetlenségét igazolta, hanem éppen annak megelőzésére használta ezt a fogalmat, fel akarta rázni a politikai döntéshozókat, hogy ne sétáljanak bele a csapdahelyzetbe. Retorikus és diplomáciai funkcióként a metafora stratégiai jelzésként és felelősségáthárításként szolgál. Hszi Csin-ping kínai elnök többször kijelentette: „A Thuküdidész-csapda nem létezik a világban; de ha a nagyhatalmak stratégiai hibákat vétenek, maguk hozzák létre azt.” (Sands, 2026; Spegele, 2026) Ezzel Peking az USA-ra hárította a felelősséget, azt sugallva, hogy a csapdát Washington építi a Kína elszigetelésére törekvő politikája révén. A csapdahelyzet kifejezést ebben a kettős – külpolitikai/geopolitikai fogalomként és elemző-metaforikus – értelemben alkalmazzuk. Külpolitikai és geopolitikai fogalomként a kifejezéssel a nemzetközi rendszer olyan endogén feszültségi állapotát jelöljük, amelyben a regnáló hegemón és a feltörekvő kihívó közötti relatív hatalomeltolódás paranoid biztonsági dilemmát és megelőző célú korlátozó stratégiákat szül. A modern kontextusban e fogalom a puszta katonai kapacitásokon túlmutatva integrálja a geoökonómiai kritikus függőségeket és a belpolitikai elköteleződés költségeit. Analitikus metaforaként funkciója elemzésünkben nem a fatalista determinizmus igazolását szolgálja, hanem azon

strukturális és belpolitikai kényszerpályák azonosítását, amelyekben az államok politikai vezetőinek diplomáciai cselekvőképessége rendre elsorvad.

A tanulmányunk címében álló racionalitás a szakadék szélén lényegében az ellenőrzött káoszt jelenti. A közhiedelemmel ellentétben a szakadék szélére sodródás ugyanis nem azt jelenti, hogy egy őrült állami vezető fejest akar ugrani a háborúba. Éppen ellenkezőleg, a szakadék logikája abban áll, hogy a kormányok tudatosan elindulnak feléje, és végül belesodródnak egy olyan helyzetbe, ahol a politikai folyamatok feletti ellenőrzésük részben már meg is szűnik. A szakadék szélén a racionalitás abban áll, hogy az állam politikai vezetője nem nyomja meg a háborút kiváltó gombot, hanem lépésről lépésre növeli annak kockázatát. Egy elfáradt radarkezelő, egy elhibázott manőver a Tajvani-szorosban, egy félreértett parancs önmagától is kiválthatja a háborút. A racionalitás a szakadék szélén nem a pusztítás szándékát jelzi, hanem azt, hogy a pusztítás növekvő valószínűsége tranzakcionalista árucikké válik.

Témánkhoz szorosan kapcsolódik a Thuküdidész-csapda *saját dinamikájának* a fogalma. Ezen nem egy statikus strukturális állapot értendő, hanem egy fokozatosan szűkülő, öngerjesztő döntési spirál. Ebben a spirálban a rendszerszintű feszültségek átterjednek a belpolitikára és a döntéshozók pszichológiájára, ennek nyomán végül az irányítás kikerül maguknak a politikai vezetőknek a kezéből. E dinamika lényege, hogy a rivalizálás kezdeti elrettentési lépései a hazai elköteleződési költségek megemelésén keresztül endogén módon transzformálják az interakciók stratégiai hasznossági struktúráját. A diplomáciai meghátrálás belpolitikai ára idővel meghaladja a katonai konfliktus kockázatát, amely a döntéshozók időhorizontjának radikális beszűküléséhez és a konfrontatív Nash-egyensúly elkerülhetetlenségéhez vezet. A csapdahelyzet belső logikájának hatására az államok diplomáciai mozgástere teljesen elsorvad: a szuperhatalmak a saját belpolitikai és elrettentési stratégiáik túszaivá válva önmaguktól sodródnak bele. Ennek a sajátos dinamikának a végkimenetele a politikai immunitás paradoxona, amikor a taktikai sztochasztikus incidensek strukturális szintű, megállíthatatlan feszültségnövelő automatizmusokat indítanak be.

A rendszerszintű spártai–athéni szembenállás

Az *1. stratégiai mátrixban* a konfliktus rendszerszintű eszkalációját modellezzük Athén (a kihívó) és Spárta (a hegemón hatalom) között. Ebben a struktúrában az egyik stratégiai lehetőség a status quo békés fenntartása, a másik pedig a meg-

előző háború megindítása. A kialakult egyensúly a strukturális bizalmatlanságból fakadó elkerülhetetlen háború forgatókönyvét adja ki. Athén és Spárta kimerítették diplomáciai lehetőségeiket, már nem egyedi eseményekről döntöttek, hanem államuk és rendszerük rendszerszintű fennmaradásáról. Interakcióik rendszerszinten átbillentek, s kölcsönös félelmük következtében domináns stratégiájuk a megelőző háború lett, ezért mindketten elutasították a diplomáciai kompromisszumokon alapuló megoldásokat. Thuküdidész csapdája dinamikájának logikáját az *1. mátrixban* modellezzük. A továbbiakban az összes stratégiai mátrixra érvényes, hogy a modellezés végkifejletei a nemzetközi viszonyok kontextusában a kormányok stratégiai hasznossági preferenciát reprezentálják. Ezeket nem abszolút nyereségként, hanem relatív előnyökként definiáljuk, ahol az egyik kormány pozíciójának javulása a másik biztonságérzetének közvetlen romlását jelenti. A mátrixokban a preferencia-sorrendek hűen tükrözik a washingtoni és a pekingi döntéshozók fenyegetettségérzetét, a belpolitikai túlélés kockázatait és a nemzetközi presztízsveszteség politikai költségeit. Ebből következően a racionális stratégiaválasztás nem csupán matematikai kalkuláció, hanem a nemzeti érdek és a szuverenitás védelmének leképezése.

1. mátrix

A Thuküdidész-csapda 1.0 logikája

Spárta → Athén ↓	(C) Fenntartja a status quót, konfliktuscsökkentő politikai-katonai irányvonalat érvényesít	(D) Az egyoldalú előnyszerzésre, a status quo megváltoztatására irányuló, konfliktusnövelő politikai-katonai irányvonalat érvényesít.
(C) Fenntartja a status quót, konfliktuscsökkentő politikai-katonai irányvonalat érvényesít.	R, R (3, 3)	S, T (–5, 5)
(D) Az egyoldalú előnyszerzésre, a status quo megváltoztatására irányuló, konfliktusnövelő politikai-katonai irányvonalat érvényesít	T, S (5, –5)	P, P (–2, –2)

Forrás: A szerző összeállítása Snyder et al. (1977) módszertana alapján, ordinális (sorrendi), szemléltető adatok.

Ha Spárta tiszteletben tartja a status quót, ám Athén mégis megelőző háborút indít, akkor ezzel Athén megszerzi a görög világ feletti abszolút politikai vezető szerepet (T = 5), míg Spárta a totális kiszolgáltatottság állapotába kerül (S = –5). Mivel mindkét hatalom a megelőző háborút tekinti domináns stratégiájának (hiszen T > R és P > S, azaz 5 > 3 és –2 > –5), ezért interakciójuk feltartóztathatatlanul a (D, D) Nash-egyensúly felé konvergál. Bár az egymás ellen vívott háború (P, P = –2, –2) mindkettőjüknek pusztulást hoz, a fogolydilemma könyörtelen logikája miatt ezt a végkifejletet még mindig inkább racionálisan jobbnak tekintik annál, mint hogy el kelljen tűrniük a rivális városállam politikai vezető szerepét (P > S). A konfliktushelyzet struktúrája kényszeríti ki a katasztrofális következményekkel járó háborút, függetlenül a korabeli államférfiak erkölcsi meggyőződésétől vagy békés szándékaitól. Athén meghátrálása a háború elől a szövetséges államok lázadását, majd a szövetség széthullását vonná maga után. Spárta azért kényszerül bele a háborúba, hogy fenntarthassa stratégiai vezető szerepét és megőrizhesse belpolitikai berendezkedését.

A fogolydilemma típusú konfliktushelyzetekben a dilemma lényege abban ragadható meg, hogy az egyéni és a kollektív racionalitás között feloldhatatlan ellentét feszül (Mearsheimer & Rosato, 2023: 39–42). Ugyanők megkülönböztetnek egyéni racionalitást és államracionalitást (Mearsheimer & Rosato, 2023: 83–86.). A racionális kormányfő érdeke ebben a helyzetben az, hogy az államának fennmaradását biztosítsa, a következményeket pedig a másik államra hagyja. Mivel azonban mindkét kormány ebben érdekelt, így a végén mindketten rosszabbul járnak, mintha előre megegyeztek volna abban, hogy egyikük sem borítja fel a status quót. A fogolydilemma típusú konfliktushelyzetekben a mikroszintű racionális döntések makroszinten irracionalitáshoz vezetnek. Strukturális értelemben a fogolydilemma valódi dilemmája abban rejlik, hogy az egyénileg teljesen racionális döntések kollektív szinten katasztrofálisnak bizonyulnak. A politikai vezetők azért képtelenek kilépni a nem optimális egyensúlyi helyzetből, mert racionális önérdeküket követik, és ez megsemmisíti közös együttműködésük lehetőségét. Reálpolitikai szempontból a dilemma lényege a bizalmatlanság. A kormányok abba a kísértésbe esnek, hogy a másik kormány bizalmát kijátsszák, *csaljanak*. Az együttműködésre való hajlandóságuk nem nemes erény, a kormányok kénytelenek egymást megbüntetni, miközben mindketten a kölcsönös bizalmatlanság áldozataivá válnak. Ebből következően a dilemma nem az alternatív stratégiák hiányát jelenti, hanem magának a struktúrának a csapdáját: a kormányok politikai vezetői tudatosan és racionálisan hozzák meg azokat a döntéseiket, amelyekkel a katasztrofális közös végkifejlet felé sodorják az

országukat. A stratégiai interakciók értelmében vett dilemma ilyeténképpen nem a politikai döntéshozók határozatlanságát tükrözi, hanem valójában maga a racionalitás csapdája. Athén és Spárta politikai vezetői pontosan látják együttműködésüknek az előnyeit, a rendszer struktúrájának anarchiája miatt azonban mégis arra kényszerülnek, hogy domináns stratégiájukként az egyéni racionalitást válasszák. Sem Athén, sem Spárta nem volt képes megmenekülni Thuküdidész csapdájából. Vajon az USA és Kína megtalálják-e a kiutat belőle?

A Thuküdidész-csapda 1.0 politikai értelmezése szerint a háború elkerülhetetlen. A Spárta és Athén rendszerszintű konfliktusát modellező *1. stratégiai mátrixban* a két ellentétes Nash-egyensúly eltűnik, a rendszer kérlelhetetlenül bezuhan az egyetlen, stabil (D, D) egyensúlyi pontba. A biztonsági dilemma abszolút győzelmet arat, hiszen a fogolydilemmában az államok nem azért háborúznak egymás ellen, mert gonoszok vagy irracionálisak, hanem azért, mert maga a rendszerszintű struktúra bünteti a politikai vezetők jóindulatát. Ha Spárta békét akar, ám Athén fegyverkezik, akkor Spárta kiszolgáltatottá válik és elveszíti politikai-stratégiai vezető szerepét, ez a konfliktus legrosszabb végkifejlete: S = –10. A domináns stratégia mindkét állam számára az, hogy fegyverkezzen és megelőző csapást mérjen. Thuküdidész csapdája időtlen logikájának lényege a következőkben fogalmazható meg: egyéni szinten mind Periklész (Athén), mind II. Arkhidamosz (Spárta királya) teljesen racionális államférfiúi döntést hoz saját állama biztonságának maximalizálása érdekében. A rendszer szintjén azonban ezek a racionális döntések mindkét állam számára totális háborúhoz (D, D) = –7 vezetnek. A *gyáva nyúl* típusú interakcióban az elrettentés azért működhet, mert a háború kockázata annyira borzalmas, hogy az egyik állam végül racionálisan inkább meghátrál. A fogolydilemmában viszont az elrettentés politikája azért mond csődöt, mert mindkét állam felfogása szerint a vezető politikai-stratégiai szerep elvesztése (–10) sokkal félelmetesebb kilátás, mint magának a háborúnak a megvívása (–7). Spárta inkább vállalta a háború költségeit, mint hogy megvárja Athén gazdasági, politikai felemelkedésének megváltoztathatatlan bekövetkeztét. Matematikailag Thuküdidész csapdájának metaforája pontosan azt a strukturális kényszert bizonyítja, amely a kormányokat a racionális félelem talaján a Pareto-optimális békéből (3, 3) a háború egyensúlyi pontjába (–2, –2) taszítja. Amíg a *gyáva nyúl* típusú elméleti konfliktushelyzetekben a két ellentétes Nash-egyensúly lehetőséget biztosít a sikeres aszimmetrikus elrettentési politikára és a béke fenntartására, addig a rendszerszintű Thuküdidész-csapda esetében már egy tiszta fogolydilemmával állunk szemben. Ebben a struktúrában a kettős egyensúlyi pontok megszűnnek: a strukturális bizalmatlanság és az erőegyensúly relatív eltoló-

dása miatti félelem a konfrontációt, a háborút teszi az egyetlen domináns stratégiává. A történelmi korszakokon átívelő rendszerszintű automatizmus időtlen logikájának lényege az, hogy az egyénileg racionális túlélési döntések elkerülhetetlenül a kollektív, állami szintű háborús katasztrófa egyetlen, stabil egyensúlya felé kényszerítik a kormányokat. Az antik konfliktushelyzetek determinisztikus struktúrák. A modern konfliktushelyzetek stratégiai mátrixai azonban már a véletlentől függő struktúrák, a hadviselés képletébe belép a *p* valószínűségi változó. Ha egy amerikai romboló áthajózik a Tajvani-szoroson, és a kínai radar befogja, a háború kirobbanását már nem egyértelmű politikai, hanem a technológia és a véletlen döntések határozzák meg.

A 21. század elejére Thuküdidész csapdája technológiai és módszertani értelemben új szintre lépett. A modern amerikai–kínai rivalizálásban a technológiai és a szervezeti rutineljárások következtében az interakciók végkifejletei valószínűségivé váltak. A stratégiai nyereségeket/veszteségeket már nem statikus számok, hanem a véletlenszerűen bekövetkező *katonai válságok* határozzák meg. Ezzel minden a helyére kerül: a klasszikus Görögországban a tiszta emberi döntések determinisztikus jellege a meghatározó, a modern korban a technikai-technológiai rendszerek és a véletlenek vezetnek nemzetközi politikai drámákhoz. A nemzetközi politika mozgatórúgója az emberi természetben gyökerező folyamatos harc a hatalomért. A politikai realizmus időtlen logikájának az a lényege, hogy a hatalmi politika az emberi viselkedés örök törvényszerűségeként hat. Periklész athéni államférfi, II. Arkhidamosz spártai király, Donald Trump amerikai elnök és Hszi Csin-ping kínai államfő stratégiai döntéseit a hatalmi politika, a Thuküdidész-csapda időtlen logikája kapcsolja össze. Az ókori városállamok helyzete kísértetiesen hasonlít a Tajvani-szoros geopolitikai helyzetére, az USA és Kína a maguk racionális kényszerpályái révén ugyanúgy képesek belesodródni egy ottani lokális konfliktusba, azaz Thuküdidész csapdájába.

A Peloponnészosz-félszigettől a Csendes-óceánig

A peloponnészoszi háborút megelőző *válság anatómiája* nem csupán egy antik történeti emlék, hanem egyben a modern amerikai–kínai konfliktus strukturális előképe is. Amikor a klasszikus Görögországból a 21. század elején a Csendes-óceán térségébe (a Tajvani-szorosba) helyezzük át az elemzés fókuszát, azt látjuk, hogy Thuküdidész csapdájának dinamikája 2500 év után is a lényegét tekintve azonos rendszerszintű kényszerpályák mentén érvényesül. A nemzetközi rendszer anarchikus állapota, a vezető szerepet betöltő USA relatív hatalmi hanyatlásától való félel-

me, valamint a felemelkedő kihívó (Kínai Népköztársaság) strukturális terjeszkedése ugyanazt az elméleti csapdát hozza működésbe, mint amelyik egykor Spártát és Athént a háborúba vezette (Mearsheimer, 2001). A Kr. e. 5. században ez a csapdahelyzet egy viszonylag tiszta, katonai szövetségesi dimenzióban jött létre, a csendes-óceáni térségben a konfliktus viszont beágyazott döntési kényszerpályák rendszerévé alakult át. A térség helyzetét leíró átfogó struktúra egy olyan aszimmetrikus, *gyáva nyúl* típusú stratégiai interakció, amelynek alapjait a geoökonómiai fogolydilemma alkotja. Tajvan geopolitikai és a félvezető iparágban élvezett technológiai autonómiája feletti ellenőrzés megszerzése vagy megvédése megfelel a klasszikus elrettentési politikának. A *gyáva nyúl* típusú helyzetben Peking és Washington teszteli egymás hitelességét és katonai elszántságát. Az ókori helyzethez képest azonban az újdonságot a gazdasági dimenziók jelentik, amelyek radikálisan felülírják a kormányok stratégiai nyereségeit és veszteségeit. Spártának és Athénnak nem voltak kritikus értékláncaik; az USA és Kína kapcsolatrendszerét ezzel szemben a kölcsönös gazdasági összefonódás jellemzi. A *gyáva nyúl* típusú interakciójukban egyidejűleg érvényesül a geoökonómiai vámháborúk és a technológiai leválás szuboptimális fogolydilemmája. A racionális homo oeconomicus szintjén mindkét kormány felismeri, hogy a gazdasági szakítás paretói értelemben nem optimális egyensúlyt teremt, és mindkét ország gazdasági jólétét rombolja, ám a rendszerszintű bizalmatlanság miatt domináns stratégiájukként mégis a protekcionizmust választják. Az ókori racionalitási csapda közvetlen elméleti és strukturális analógiát mutat a formálódó kétpólusú amerikai–kínai (Group 2) világrenddel (Czin, 2026; Láng, 2026). A globális világrend alapjai megrengenek, ha a hatalmi átmenet az USA és a Kína között elkerülhetetlenül a végéhez közeledik (Campbell, 2026; Kirshner, 2026). Pekingnek van egy nagyon is tudatos, évtizedek óta szisztematikusan felépített átfogó stratégiája az amerikai világrend leváltására (Doshi, 2024). Kína egy olyan világrendre törekszik, amelyben vétójoga van a globális ügyekről hozott döntésekben (Gaddis, 2025). A technológiai, gazdasági és katonai dimenziók ugyan nagyságrendekkel összetettebbé váltak, a stratégiai interakciók mélystruktúrája azonban változatlan maradt. A biztonsági dilemmát illetően a modern rendszerben a Tajvani-szoros, a Dél-kínai-tenger szigetei vagy éppen a félvezetőipar globális értékláncai képezik azokat a törésvonalakat, ahol a lokális, véletlentől függő események rendszerszintű háborúval fenyegetnek. A peloponnészoszi háború történelmi tanulságában nem determinisztikus végzetet, hanem figyelmeztetést látunk: ha az USA és Kína nem épít ki intézményes, feszültségcsökkentő rutineljárásokat, akkor Thuküdidész csapdájának logikáját megismételve *háborúra lesznek ítélve*.

A klasszikus Thuküdidész-csapda 1.0 dinamikája a Csendes-óceán térségében új intézményi és belpolitikai tényezőkkel bővült. Itt folytatódik a kiszorítósdi, az USA szövetségesi hálózatokat épít ki. Kína a saját térségében, az első *szigetláncon* belül katonailag már képes megszorítani az amerikai haderőt, ezért Washington a szövetségesi rendszereinek hálózatosításával próbálja Kínát elszigetelni. A folyamatok visszafordíthatatlanok, a két szuperhatalom külpolitikai döntéseit ma már nem a szándékaik, hanem a bipoláris rendszer kényszerei diktálják (Ratner & Danby, 2026). Kína több kulcsterületen is átvette a vezetést: a kritikus technológiák és kutatás terén negyvennégy kritikus technológia (köztük a fejlett akkumulátorok, hiperszonikus fegyverek, 5G és kvantumkommunikáció) közül Kína közel 80 százalékban vezet a magasan hivatkozott tudományos kutatások és szabadalmak terén az USA-val szemben. Kína valószínűleg először a saját földrajzi térségében (a Dél-kínai-tengeren) válik dominánssá, mielőtt valódi globális katonai kihívóvá válna. A mesterséges intelligencia (MI) és a kvantuminformatika nem csupán technológiai vívmányok, hanem a jövőbeli katonai és gazdasági dominancia kulcsai. Az MI terén Kína jelenleg előnyben van a nagy adatok (big data) terén, ezek képezik ugyanis az *MI üzemanyagát*. A kvantuminformatika még kritikusabb az USA számára, ugyanis egy kvantumszámítógép másodpercek alatt feltörné a mai világ összes titkosított rendszerét (banki és katonai kódrendszereket). A kvantumkommunikáció, a lehallgathatatlan műholdas kapcsolatok terén Kína előrébb tart. Az az ország, amelyik először éri el a *kvantumfölényt,* egy csapásra védtelenné tudja tenni ellenfele összes digitális hálózatát. Kína jelenleg a világ egyik abszolút éllovasa a kvantuminformatikának, és több részterületen közvetlenül az USA-val vív ádáz harcot a globális elsőségért. Kína versenyelőnyét növeli, hogy nemcsak a világ legnagyobb ismert ritkaföldfém-készletével rendelkezik, hanem a globális feldolgozási kapacitásuk körülbelül 85 százalékát is uralja. Ennek révén Kína ezekben az értékláncokban jelentős stratégiai szerepet játszik a globális gazdaságban (Xiong & Weiss, 2026). Az USA egzisztenciális félelme Kína felemelkedésétől a tények által igazolt strukturális kényszer. Az USA-nak hegemón szerepet betöltő hatalomként minden oka megvan, hogy a csapdahelyzet dinamikájának logikája alapján fenyegetésként észlelje Kína felemelkedését. Rivalizálásuk mellett mindkét ország túlzott magabiztossága is konfliktushoz vezet közöttük (Rovner, 2026).

A külpolitikai döntéshozatal klasszikus modelljei

A külpolitikai döntéshozatal klasszikus modelljei képezik a modern geopolitikai kontextus lényegét. Összekapcsoljuk Allison & Zelikow (1999) külpolitikai döntési modelljeit a stratégiai interakciós mátrixokkal. A közgazdaságtani homo oeconomicus elméleti modelljében (az I. külpolitikai döntési modellben) az állam/kormány egységes, racionális döntéshozó, a meghozott külpolitikai döntés egy nemzetközi stratégiai problémára adott optimalizált reagálás, az államigazgatási döntéshozatali struktúrák és folyamatok központosítottak, racionálisak (Allison & Zelikow, 1999: 13–77). Mearsheimer & Rosato (2023) álláspontja szerint a racionalitás lényege a világ értelmezése, és magában foglalja annak magyarázatát is, hogy hogyan működik a világ, és miért úgy működik, ahogyan működik. A nemzetközi politika elemzése megtette a nagy ugrást a mikroökonómiától a külpolitikáig és a racionalitás modellezéséig (Morin & Paquin, 2018: 218–219 és 226–232.; Alden & Aran, 2017; Allison & Zelikow, 1999:25).

A II. külpolitikai döntési modellben a kormányzati döntéshozatal struktúrái és folyamatai decentralizáltak, dinamikusak, az államigazgatási gépezet részrendszerei viszonylag autonóm szerepet játszanak a döntéshozatalban. Az elemzésben használatos kulcsfontosságú magyarázó fogalmak között kiemeljük a szervezeti struktúrákat és szerepköröket, a kormányszervezetekben kialakult sajátos szubkultúrát (például a külügyminisztériumban, a védelmi minisztériumban, a hírszerzésben) és a munkatevékenységek hatékony elvégzését biztosító szervezeti rutineljárásokat (Allison & Zelikow, 1999: 143–196). Ebben a modellben a külpolitikai döntések a szervezeti rutineljárások produktumaként születnek meg (Hudson, 2014: 92–94; Savigny & Marsden, 2011).

A III. külpolitikai döntési modell keretében a külpolitikai döntések a belpolitikai aréna szereplői (állam- és kormányfők, külügy- és védelmi miniszterek, titkosszolgálatok vezetői, nagykövetek, nemzetbiztonsági tanácsadók, tábornokok, lobbicsoportok) közötti folyamatos alkuk, hatalmi játszmák és kompromisszumok eredményeként születnek meg (Allison & Zelikow, 1999: 255–324). A nemzetközi politikai válságok során a kormányzati vezetők döntéseit a politikai hatalmuk megtartása, a választási ciklusok és a rendszerlegitimáció kényszerei határozzák meg (Fearon, 1995; Bueno de Mesquita, 2006, 2014; McCarty & Meirowitz, 2007). A belpolitikai büntetőtétel a legitimációs és választási kockázatot, a politikai arcvesztés költségét számszerűsíti. Ennek következményeit a politikai vezetőnek akkor kell viselnie a hazai porondon, ha a nemzetközi válsághelyzetekben inkább a diplomáciai meghátrálást választja.

A klasszikus külpolitikai döntési modellek modern geopolitikai kontextusban

A *3. stratégiai mátrix* az USA és Kína rivalizálásának gazdasági dimenzióját modellezi. Mindkét kormány politikai vezetői egységes, racionális szereplőként hozzák meg döntéseiket, az egyik lehetőségük a szabad kereskedelem fenntartása, a másik pedig az egyoldalú védővámok és exporttilalmak kivetése. Ennek az interakciónak a végkimenetele a szakadatlan gazdasági hidegháború és az ezzel járó jóléti veszteségek forgatókönyve. Washington és Peking egy olyan geoökonómiai színtéren találkozik, ahol a stratégiai vezető szerep azé az országé, amelyik a kereskedelmi kapcsolatok és a kritikus technológiák (félvezetők, mesterséges intelligencia, ritkaföldfémek, kvantumszámítógépek) feletti ellenőrzést megszerzi. Bár a közvetlen katonai összecsapást mindkét kormány igyekszik racionálisan elkerülni, a két gazdaság strukturális összefonódottsága a nem kooperatív játékelmélet logikája szerint egy klasszikus kereskedelmi fogolydilemmát eredményez. Az amerikai és a kínai kormány az alábbi gazdasági stratégiák közül választhat: 1) szabad kereskedelem, technológiai transzfer, a globális értékláncok zavartalan, piacalapú fenntartása; 2) büntetővámok, technológiai exporttilalmak, a nemzetbiztonságon alapuló technológiai leválás. A stratégiai nyereségek/veszteségek formális felírásához az alábbi strukturális változókat vezetjük be: G a globális szabad kereskedelemből és komparatív előnyökből származó jóléti nyereség ($G > 0$). A a protekcionizmusból, piacvédelemből és a technológiai korlátozásokból fakadó relatív stratégiai előny ($A > 0$); (–K) a vámháború, a szankciók és az értékláncok mesterséges megszakításának közvetlen nemzetgazdasági költsége és $K > 0$ a jóléti veszteségek. A kereskedelmet és az értékláncokat illetően mindkét kormány arra törekszik, hogy a stratégiai fontosságú termékek (félvezetők, orvosi eszközök, gyógyszerek, kritikus nyersanyagok) ne egyetlen domináns külföldi országtól származzanak. Ennek érdekében a termelést hazatelepítik vagy áthelyezik a szövetséges országokba. A technológiai leválás különösen hangsúlyos a digitális és a technológiai szektorban. Az USA és Kína saját, egymástól elzárt technológiai és szabványrendszereket (G5), valamint önálló kutatás-fejlesztési bázisokat építenek ki. A racionális homo oeconomicus szintjén a piacgazdasági politika helyett a protekcionizmus és a geoökonómiai vámháborúk hozzák létre a Nash-egyensúlyt. Bár a teljes technológiai leválás kivitelezhetetlen és katasztrofális következményekkel járna a globális gazdaságra nézve, a gyakorlatban sokkal inkább a kockázatcsökkentés elve érvényesül, amely szelektíven – csak a legfontosabb nemzetbiztonsági és stratégiai szektorokban – lassítja vagy korlátozza az együttműködést, ahelyett, hogy a teljes kereskedelmi forgalmat

leállítaná. Az amerikai–kínai geoökonómiai vámháborúk és technológiai leválás folyamatát a *2. mátrix* modellezi.

2. mátrix

Amerikai–kínai geoökonómiai vámháborúk és technológiai leválás

Kína → USA ↓	(C) Szabad kereskedelmet folytat, támogatja a technológiai transzfert és a globális értékláncok zavartalan, piacalapú működését.	(D) Egyoldalúan védővámokat vet ki, technológiai exporttilalmakat, szankciókat vezet be, nemzetbiztonsági megfontolásokon alapuló technológiai leválásra törekszik; akadályozza a globális értékláncok zavartalan, piacalapú működését.
(C) Szabad kereskedelmet folytat, támogatja a technológiai transzfert és a globális értékláncok zavartalan, piacalapú működését.	G, G (4, 4)	–K, G+A (–2, 6)
(D) Egyoldalúan védővámokat vet ki, technológiai exporttilalmakat, szankciókat vezet be, nemzetbiztonsági megfontolásokon alapuló technológiai leválásra törekszik; akadályozza a globális értékláncok zavartalan, piacalapú működését.	G+A, –K (6, –2)	G–K, G–K (1, 1)

Forrás: A szerző összeállítása Bueno de Mesquita (2006) módszertana alapján, ordinális (sorrendi), szemléltető adatok.

A technológiai leválást azért azonosítjuk a fogolydilemma struktúrájával, mert a liberális interdependencia felszámolása során a kölcsönös bizalmatlanság miatt a relatív előnyök megszerzése (a csalás) vonzóbb, mint a sebezhetőséget rejtő kooperáció. Ezzel szemben, mint majd látni fogjuk, a Tajvani-szoros biztonságpolitikai dimenziója azért követi a gyáva nyúl típusú konfliktushelyzet logikáját, mert egy nukleáris elrettentés (MAD – Mutually Assured Destruction), a frontális katonai ütközés végkifejlete az államok teljes megsemmisülésével lenne egyenlő. A két interakció elméleti szintézise így rámutat arra, hogy a Thuküdidész-csapda működési mechanizmusa szakterületenként eltérő racionális alkalmazkodást és egyensúlyi stratégiákat kényszerít ki a kormányokból.

A stratégiai nyereségek/veszteségek mátrixának nemzetközi politikai értelmezése utal a racionális homo oeconomicus modelljének belső, strukturális tragikumára. Ha mindkét kormány a szabad kereskedelem (C, C) mellett dönt, akkor elérik a kölcsönös jólétnek azt a maximumát (G, G = 4, 4), amely biztosítja a globális piacok hatékonyságát és a kritikus értékláncok működését. Ha azonban az USA szabad kereskedelmet folytat ugyan, Kína azonban áttér a protekcionista politikára, akkor Peking elkönyvelheti magának a protekcionizmusra irányuló kísértésből fakadó maximális stratégiai nyereséget (G + A = 6), miközben az USA elszenvedi az egyoldalú kiszolgáltatottság és az egyoldalú piacvesztés veszteségét (–K = –2). Ugyanez a logika fordítva is működik: az amerikai exportkorlátozások, a félvezetőgyártó berendezések stb. Kínába irányuló exportjának tilalma az USA számára biztosít relatív stratégiai előnyt (G + A = 6), ha Peking nem vezet be azonnali megtorló intézkedéseket. A stratégiai interakció racionalitása talaján mindkét kormány elutasítja a kompromisszumot, s szilárdan kitart az általa képviselt politikai irányvonal mellett, a (D) stratégiát a maguk részéről mindketten szigorúan dominánsnak tekintik. A G + A > G, a relatív előnyök megszerzésére irányuló kísértés nagyobb a békés együttműködésnél, azaz 6 > 4 és G – K > –K. A kölcsönös gazdasági megtorlás és a geoökonómiai vámháború még mindig jobb az USA és Kína számára annál, mint ha a jóhiszeműségük strukturális büntetését kellene elviselniük, azaz 1 > –2, ezért mind Washington, mind Peking a kereskedelmi korlátozások és a büntetővámok kivetése, a vámháborúk mellett dönt. Következésképp a stratégiai interakciójuk feltartóztathatatlanul a nem optimális (D, D) Nash-egyensúlypontba konvergál. Ebben a helyzetben a kormányok stratégiai nyeresége (G - K, G – K = 1, 1). Állandósult gazdasági hidegháborúval, beszűkült piacokkal és növekvő jóléti veszteségekkel kell számolniuk.

Katonai rutineljárások a Tajvani-szorosban

A 21. század elején az amerikai–kínai rivalizálás egyik legveszélyesebb törésvonala a Tajvani-szoros, amelynek stratégiai súlyát nem csupán a szuverenitási viták, hanem a globális geoökonómiai interdependencia példátlan sűrűsödése adja. Tajvan a fejlett félvezetőgyártás, különösen a legfejlettebb félvezető-architektúrák döntő többségét előállító TSMC (Taiwan Semiconductor Manufacturing Company) révén a világkereskedelem és a modern digitális gazdaság szűk keresztmetszetét képezi. A Tajvani-szoroson áthaladó tengeri kereskedelmi útvonalak megbénulása vagy egy katonai konfrontáció a globális GDP azonnali, drámai zuhanását eredményezné, szétzilálva a globális értékláncokat. A TSMC működése és Tajvan geopolitikai

helyzete elválaszthatatlanul összefonódik, meghatározva a modern világpolitikát a technológia terén. A *szilíciumpajzs* fogalma azt a geopolitikai elméletet jelöli, amely szerint a TSMC globális nélkülözhetetlensége védi meg Tajvant a kínai inváziótól. Mivel a világ legfejlettebb (3 nanométeres vagy kisebb) félvezető elemeinek több mint 90 százalékát a TSMC gyártja, a Tajvan elleni külföldi invázió vagy a gyárak leállása azonnali globális gazdasági összeomlást és a világ GDP-jének akár 5–10 százalékos zsugorodását okozná. Bár Kína saját tartományaként tekint Tajvanra, a kínai gazdaság és a hazai technológiai szektor is kiemelkedő mértékben függ a TSMC félvezetőtermékeitől. Egy háború elpusztítaná a gyárakat, ez Kína saját gazdasági növekedését is visszavetné. Ebben a kritikus geoökonómiai környezetben éled újjá a Thuküdidész-csapda által okozott strukturális feszültség, a feltörekvő Kína és a regnáló USA közötti hegemóniaváltás dinamikája. Ebben a struktúrában a feltörekvő kínai hatalom és a status quót védő hegemón USA közötti strukturális feszültségek olyan rendszerszintű kényszerpályákat teremtenek, amelyek a két kormány közötti stratégiai bizalmatlanságot, még a katonai feszültségek nem szándékolt kiélezését is, lokálisan racionális döntéssé alakíthatják át.

Tajvan Washington számára a liberális nemzetközi rend és a csendes-óceáni szövetségesi rendszer hitelességének szimbóluma. Peking szemszögéből Tajvan a nemzeti újraegyesítés, az elkerülhetetlen stratégiai tengeri kijárat (az első *szigetlánc* áttörése) és a Kínai Kommunista Párt (KKP) belpolitikai legitimitásának sarokköve. A valóságban a Tajvani-szorosban érlelődő konfliktushelyzet egy kétszintű és többrétegű csapdahelyzetet takar: 1) a tengeri és a légi erődemonstrációk, valamint a mesterségesintelligencia-alapú fegyverrendszerek alkalmazása miatt a katonai automatizmusok és a szervezeti rutineljárások hordozzák a politikai-katonai feszültség akaratlan kiélezésének és a véletlentől függő harci cselekmények bekövetkezésének kockázatát; 2) a kormányzati döntéshozókat gúzsba kötik a belpolitikai túlélési kényszerek és a hazai nacionalista nyomás, amelyek súlyos büntetőtétellel sújtják a kormányok diplomáciai meghátrálását. A Tajvani-szoros, a Dél-kínai-tenger szigetei vagy éppen a félvezetőipar globális értékláncai képezik azokat a törésvonalakat, ahol a lokális véletlentől függő események rendszerszintű háborúval fenyegetnek (Wang, 2026).

A külpolitikai döntéshozatal szervezeti magatartás és folyamatok (II. modelljének) kereteiben a politikai döntések végkifejleteit nagymértékben a kormányzati apparátusok és katonai szervezetek működésének belső logikája és rutineljárásai határozzák meg. *Akut geopolitikai válságban* a katonai gépezetek rugalmatlan rutineljárásai önálló életre kelhetnek, kiragadva az irányítást a politikai vezetők kezéből. A Tajvani-szoros kontextusában ez a szervezeti tehetetlenség az amerikai és a kínai haditengerészet

rendszerszintű rutinjainak az interakcióiban érhető tetten. Amikor valamely amerikai hadihajó áthajózik a Tajvani-szoroson, a kapitány és a legénység nem egyedi politikai utasításokat mérlegel, hanem előre meghatározott katonai szervezeti rutineljárásokat hajt végre. A kínai haditengerészet (PLAN) és a rakétaegységek tevékenységét a terület- és légtérelzárás (Anti-Access/Area Denial, A2/AD) doktrína határozza meg. Ha az amerikai és a kínai haditengerészet éles helyzetben találkozik egymással, akkor interakciójuk végkifejletét már nem a stratégiai nyereségek és veszteségek, hanem a szervezeti reflexekből fakadó valószínűségi változók döntik el. A Tajvani-szorosban zajló FONOP és A2/AD katonai rutineljárások összetalálkozása a terepen olyan valószínűségi változókat vezet be a koordinációs folyamatokba, amelyek a feszültség növekedésével ($p \rightarrow 1$) a véletlentől függő harci cselekmények felé kényszeríthetik a rendszert erőszakos katonai beavatkozás formájában. A *3. stratégiai mátrixban* szakítunk a monolitikus állami racionalitással, az amerikai és kínai haditengerészeti apparátusok (US Navy, PLAN) belső szervezeti rutineljárásainak valószínűsíthető konfliktusát modellezzük. Az USA és Kína vezetőinek stratégiai választási lehetőségei a konfliktuscsökkentő protokollok és a merev katonai rutineljárások között feszülnek. A kialakult sztochasztikus egyensúly a technokrata automatizmusok által dominált, akaratlan katonai incidens forgatókönyve *(3. mátrix).*

3. mátrix

Kínai A2/AD katonai rutineljárások *versus* amerikai FONOP rutineljárások

USA (US Navy) → Kína (PLAN) ↓	(C) A politikai-katonai feszültségek csökkentését célzó nemzetközi szabályokat és rutineljárásokat alkalmaz.	(D) Háborúval fenyegető katonai rutineljárásokat (FONOP, A2/AD) alkalmaz.
(C) A politikai-katonai feszültségek csökkentését célzó nemzetközi érintkezési szabályokat és rutineljárásokat alkalmaz.	V, V	0, 2V
(D) Háborúval fenyegető katonai rutineljárásokat (FONOP, A2/AD alkalmaz.	2V, 0	p(–E)+(1–p)V, p(–E)+(1–p)V

Forrás: A szerző összeállítása Bueno de Mesquita (2006) módszertana alapján, szemléltető adatok.

Ebben a helyzetben a stratégiai előnyök és veszteségek már nem determinisztikus értékek, hanem a valószínűség logikáján alapuló várható értékek: $p(–E) + (1-p)$

V. A képlet értelmezése rávilágít a II. külpolitikai döntési modell legmélyebb csapdájára. Amíg a Tajvani-szorosban nyugodt a légkör, az USA és Kína úgy érzi, hogy maximalizálhatja a haditengerészet működésének szervezeti sikerét (2V), miközben az összetűzés esélye elenyésző (p→0). Ekkor a képlet jobb oldala dominál, és a várható végkifejlet megközelíti a tiszta politikai-katonai nyereség (V) értékét. Amint azonban a szorosban növekszik a feszültség, a katonai rendszerek és rutineljárások önálló életre kelnek. A radarok automatikus célkövetése és a másodpercek alatt meghozandó védelmi döntések miatt a technikai-technológiai struktúra tevékenysége eléri a kritikus tömeget: a fegyveres összetűzés esélye hirtelen szinte biztossá válik, azaz a valószínűsége megközelíti a maximumot (p→1). Matematikailag ez azt jelenti, hogy a békés siker esélye, a (1-p)V a nullával lesz egyenlő és eltűnik. Az elvárt hasznosságmaximalizálás mérlege ekkor teljesen átbillen a bal oldalra, és a rendszer kényszerűen bezuhan az erőszakos katonai beavatkozás –E negatív tartományába. A rugalmatlan szervezeti rutineljárások képesek olyan vágányra kényszeríteni a kormányokat, ahol a technológia és a katonai szervezeti rutineljárások felülírják a legfelsőbb politikai szint józan fékrendszereit, és akaratlanul is a háború stratégiai végkifejlete felé sodorják a politikai vezetőket. Ez azt bizonyítja, hogy matematikai értelemben Thuküdidész csapdája igenis létezik, a stratégiai gondolkodás alapszerkezete lényegében 2500 éve változatlan. Ha a US Navy végrehajtja a FONOP rutineljárását, a kínai PLAN pedig aktiválja az A2/AD szervezeti rutineljárásait, ezzel mindkét kormány a konfrontáció terére lép. Mivel a katonai protokollok nem teszik lehetővé a visszavonulást, ezért mindkét mechanizmus önálló életre kel. Amint p→1, a kölcsönös konfrontálódás várható értéke p(–E) + (1-p)V meredeken lecsökken mélyen a negatív tartományba. A rugalmatlan szervezeti rutineljárások a kormányokat a *válságok felé* ösztönzik, kiszakítva a döntéshozatal lehetőségét a politikai vezetők kezéből. A politikai vezetők konfliktuscsökkentő jószándékait a hadszíntéren összeütköző katonai doktrínák és szervezeti reflexek írják felül.

Kína stratégiája a nemzeti szuverenitás feltétlen védelmére, a történelmi sérelmek orvoslására és a *nagy újjászületés programjára* épül. A Tajvani-szorosban a tét immár nem a GDP, hanem a kommunista párt legitimációja és Kína egysége (V). Ha az amerikai hadihajók (FONOP) behatolnak a kínai felségvizekre, és Peking meghátrál, akkor ez a megalázottság évszázadát idézné fel a kínaiakban, amelyet a kommunista párt nem élne túl, a meghátrálás stratégiai haszna a nullával lenne egyenlő. Ha Kína beveti A2/AD rendszereit és az amerikaiak futamodnak meg, az megduplázná Kína presztízsét és totális győzelmét (2V). De mi van, ha Washington sem tágít, és mindkét kormány a konfrontációt választja? Ebben az esetben a

modern fegyverrendszerek, a rakétaütegek és a flotta rutineljárásai veszik át az irányítás szerepét. Az USA és Kína belép a *p* valószínűségű események világába. Ha a szerencse Kínát pártolja (1-p), akkor a feszültség megmarad a tengeri hadgyakorlat szintjén anélkül, hogy a háború kirobbanna. Ha azonban a katonai rutineljárások következményeként eldördül az első nem szándékolt ágyúlövés a Tajvani-szorosban, a politikai ellenőrzés lehetősége azonnal megsemmisül. A képlet átbillen, és a rendszer tehetetlenül bezuhan a nyílt harci cselekmények és a pusztító háború közvetlen költségeibe (–E). Kína nem mutathat gyengeséget, mert a belpolitikai kényszerei ($–C_{KÍNA}$) nagyok: a konfrontáció politikai ára rögzített, de a katonai gépezet automatizmusai mindkét szuperhatalmat a háború felé sodorják. S ezzel a kép teljessé válik: Periklész ókori athéni államférfi, Donald Trump amerikai elnök és Hszi Csin-ping kínai elnök politikai stratégiájának ugyanaz a logikai alapja.

Belpolitikai túlélési kényszerek: a politikai legitimáció ára

A *4. stratégiai mátrixban* a kormányzati elitek egyéni hatalomtechnikai és túlélési motivációit emeljük be a modellbe (amerikai választási matematika versus kínai pártlegitimáció). A választható két stratégia a belpolitikai arcvesztéssel járó diplomáciai kompromisszumválasztása, a másik pedig a belpolitikai közönségnek szóló radikális kiállás. A belpolitikai bukástól való félelem miatti kollektív, nemzetközi hazardírozás forgatókönyvét modellezi. A *4. mátrix* nemzetközi politikai értelmezéséhez vegyük a belpolitikai erőviszonyok által módosított *gyáva nyúl* típusú konfliktushelyzetet. A mátrixban feltüntettük a rögzített belpolitikai büntetőtételeket az USA ($–C_{USA}$ és Kína ($–C_{KÍNA}$) esetében.

4. mátrix

A belpolitikai erőviszonyok által módosított *gyáva nyúl* típusú interakció

Kína (Főtitkár) → USA (Elnök) ↓	(C) Belpolitikai arcvesztéssel járó diplomáciai kompromisszum.	(D) A belpolitikai választóknak szóló radikális diplomáciai álláspont.
(C) Belpolitikai arcvesztéssel járó diplomáciai kompromisszum.	0, 0 (0, 0)	$–C_{USA}$, $B_{KÍNA}$ (–8, 4)
(D) A belpolitikai választóknak szóló radikális diplomáciai álláspont.	B_{USA}, $–C_{KÍNA}$ (4, –8)	–W, –W (–6, –6)

Forrás: A szerző összeállítása Snyder et al. (1977) módszertana alapján, szemléltető adatok.

A *4. mátrix* elméleti hátterét a kétszintű interakciók és a hazai arcvesztés költsége, a presztízsveszteség ára és a belpolitikai elszámoltathatósági költségek *(audience costs)* alkotják. Ez utóbbi fogalom azt a mechanizmust ragadja meg, amelynek révén a hazai politikai elit utólag keményen megbünteti (leváltja, megbuktatja, börtönbe veti, kivégezteti) a kormányfőt, ha a nemzetközi diplomáciai porondon gyengének mutatkozik. A belpolitikai elszámoltathatósági költségek radikálisan eltorzítják a vezetők számára a stratégiai hasznossági értékeket. A hazai politikai eliten a választókat, a médiát, Kína esetében a párt belső köreit és a nacionalista közvéleményt értjük. A kétszintű játszma elmélete és a belpolitikai elszámoltathatósági költségek koncepciója rávilágít arra, hogy a nemzetközi interakcióikban a politikusok nem vákuumban cselekszenek. A hazai politikai túlélés kényszerét kifejező –C = –8 tényező strukturálisan eltorzítja és radikálisan átírja a tiszta külpolitikai racionalitást. A klasszikus *gyáva nyúl* típusú interakciókban a kölcsönös konfrontáció a legroszszabb végkifejlet, míg a meghátrálás egy vállalható diplomáciai kompromisszum a háború elkerülése érdekében. A belpolitikai erőviszonyok által módosított *gyáva nyúl* típusú interakciókban azonban a belpolitikai arcvesztés, a gyengeség látszata és az ebből fakadó politikai bukás kockázata akkora büntetéssel jár, hogy a politikusok egyéni kalkulációjában a meghátrálás relatív hasznossága drámaian lecsökken. Az amerikai tagállamokban a rozsdaövezetek *matematikája* alapján a külpolitikában a Kínával szembeni engedékeny fellépés azonnali politikai öngyilkosságot jelentene az elnök számára. A Kongresszus kétpárti Kína-ellenes konszenzusa és a kritikus ingadozó államok *rozsdaövezeteinek* ipari munkássága azonnal megbüntetné a Fehér Házat. Az amerikai elnök számára a diplomáciai meghátrálás felér az elnökválasztás elvesztésével. A Kínai Kommunista Párt (KKP) hatalmi monopóliuma és legitimitása két pilléren nyugszik: a gazdasági növekedésen és a nacionalista büszkeségen, azaz a *kínai álom* és a nemzeti megaláztatás századának lezárásán . Peking számára Tajvan nem pusztán egy geopolitikai térség, hanem a szent és sérthetetlen szuverenitás kérdése. Ha Hszi Csin-ping és a KKP vezetése egy amerikai katonai demonstráció után a passzív visszavonulást választja, akkor annak belpolitikai elszámoltathatósági költsége katasztrofális nagyságú lenne. A párt számára a belső stabilitás megrendülése veszélyesebb a nemzetközi katonai válsághelyzetek megkockáztatásánál. Ennek az interakciónak a tragédiája abban áll, hogy mivel mind az amerikai, mind a kínai elnök esetében figyelembe kell venni a súlyos belpolitikai elszámoltathatósági költséget (–C), a tiszta *gyáva nyúl* típusú konfliktus ekkor átalakul egy kényszerített fogolydilemmává.

Hogyan alakul át a gyáva nyúl típusú interakció fogolydilemma típusú helyzetté? A válság kezdetben a gyáva nyúl típusú interakciót tükrözi. Mindkét kormány erőfitogtatással próbálja meghátrálásra kényszeríteni a másikat (próbálják elérni a T értéket), de a nyílt háborút és a katonai összecsapást mindketten kerülendőnek tartják (S > P). Ez az interakció akkor alakul át fogolydilemmává, amikor megjelenik a belpolitikai büntetőtétel (C), a politikai hitelességvesztés ára. Ha egy szuperhatalom vezetője egy nyílt válságban egyoldalúan meghátrál, a hazai vétójátékosok és a közvélemény politikai megsemmisüléssel büntetik őt (C). Az egyoldalú meghátrálás hasznossági értéke lezuhan: az egyoldalú meghátrálás valós kárértéke S helyett (S - C) lesz. A preferencia-rangsor ekkor megfordul: (S - C < P). Amint a belpolitikai/stratégiai büntetés olyan magasra nő, hogy a vezető számára a diplomáciai meghátrálás (S - C) politikai és egzisztenciális szempontból rosszabbá válik a katonai incidens felvállalásánál (P), az interakció szerkezete azonnal átbillen. Ennek eredménye az, hogy amint S - C < P, akkor ennek következményeként a diplomáciai meghátrálás lehetősége eleve megsemmisül. Ebben a pillanatban a politikai döntéshozók számára a meghátrálás kényelmetlen stratégiai alternatívából elfogadhatatlan alternatívává válik, a gyáva nyúl elrettentési logikáját pedig felváltja a fogolydilemma elkerülhetetlen, konfrontatív Nash-egyensúlya. Mindkét kormány számára a konfrontáció válik domináns stratégiává. Azaz, a koordinációs interakció (gyáva nyúl) átalakul strukturális csapdává (fogolydilemma), ahol a kölcsönös konfrontáció az egyetlen szigorú Nash-egyensúly. Másképpen megfogalmazva, az amerikai–kínai eszkalációs dinamika elméleti lényege az, hogy a struktúra endogén módon átalakul. A válság kezdeti szakaszában a kormányok közötti interakciók a gyáva nyúl konfliktushelyzet logikáját követik, amelyben a kölcsönös katonai összecsapás a legrosszabb végkimenetel (T > R > S > P), így a racionális stratégia a másik kormány elrettentése, de szükség esetén akár még a meghátrálás is. Amint a preferencia-rangsor átfordul (T > R > P > S - C), a konfliktushelyzet szerkezetileg átalakul fogolydilemmává. Ebben a helyzetben a belpolitikai túlélésért küzdő vezetők számára a diplomáciai meghátrálás már rosszabb stratégiai választás, mint a katonai támadás vállalása, amely a konfrontatív stratégiát szigorúan dominánssá teszi. A belpolitikai bukás (–10) olyan mély sebet ejt, hogy mindkét kormány számára a konfrontáció válik az egyetlen domináns stratégiává.

Az USA és Kína nem azért sodródik a háborús szakadék szélére, mert vezetői irracionálisan viselkednek, hanem azért, mert saját belpolitikai túlélésük racionális maximalizálása nemzetközi szinten kollektívan a konfliktust élező csapdába sodorja őket. Ha a belpolitikai túlélés tétje akkora, hogy a meghátrálás belpolitikai költsége

eléri vagy meghaladja a háborús pusztítás szubjektív politikai hasznosságát (azaz –W > –C, számszerűen –6 > –8), akkor a stratégiai nyereségek/veszteségek struktúrája megváltozik. Mivel a politikai vezető számára a belpolitikai bukás (–C = –8) sokkal rosszabb végkifejlet a háború megkockáztatásánál (–W = –6), ezért a kiúttalanságot tükröző stratégia mindkét állam politikai vezetője számára szigorúan dominánssá válik (hiszen 4 > 0 és –6 > –8). A stratégiai interakciójuk így kényszerpályára kerül, és a diplomáciai tárgyalások megszakadása felé konvergál.

A konfliktust élező kétszintű összetett csapdahelyzet

Az *5. stratégiai mátrixban* egyetlen, komplex struktúrában egyesítjük az eddig különállóan vizsgált gazdasági, szervezeti és belpolitikai tényezőket. Az USA és Kína a konfliktus átfogó csökkentése és a totális konfrontáció közül választhat. A kapott zárt, determinisztikus egyensúly a Thuküdidész-csapda 2.0 legsúlyosabb, többszintű stratégiai satuhelyzetének forgatókönyve. Ebben az integrált modellben a nemzetközi porond (első szint) és a hazai politikai-bürokratikus aréna (második szint) stratégiai nyereségei/veszteségei egymásba csúsznak. A kormányok döntéseit már nem csupán a rendszerszintű stratégiai végkifejletek vezérlik, hanem az is, hogy a katonai apparátusaik automatizmusai milyen valószínűséggel torzítják el az eredeti szándékokat, és a diplomáciai arcvesztés mekkora belpolitikai büntetéssel (a hatalom elvesztésével) jár. Ez a csapda nem más, mint a nemzetközi hitelesség kényszerének és a belpolitikai elszámoltathatósági költségeknek a halálos kombinációja. A kormányok azért nem tudnak megállni a lejtőn (Putnam, 1988), mert a hazai politikai túlélésük (a kétszintű játszma II. szintjén) ellehetetleníti a nemzetközi diplomáciai rugalmasságukat (a kétszintű játszma I. szintjén). Az *eddig meghozott áldozatok csapdája (sunk cost)* esetében a kormányok már rengeteg pénzt, presztízst vagy emberéletet áldoztak fel a konfliktusban, ezért a vezetők politikai öngyilkosságnak éreznék, ha meghátrálnának. Hitelességük megőrzése érdekében a kormányok akkor is élezik a konfliktust, ha tudják, hogy a helyzet még drámaibb fordulatot vesz. Az állam- és kormányfők *globális béketeremtőként, felelős államférfiként* tüntetik fel magukat a hazájukban, azt állítva, hogy megmentették országukat a pusztulástól. Egy diplomáciai kompromisszumkötést a belpolitikai ellenzék azonnal *árulásnak* vagy *megadásnak* bélyegezne meg, ezért a hatalmuk megtartása érdekében a politikai vezetőknek mindenképpen keményvonalas irányvonalat kell folytatniuk.

5. mátrix

A konfliktust élező kétszintű összetett csapdahelyzet: az interakciók integrált modellje

Kína → USA ↓	(C) A status quo fenntartására irányuló, a konfliktust csökkentő stratégia.	(D) Az egyoldalú előnyszerzésre vagy a status quo megváltoztatására irányuló, a konfliktust növelő politikai-katonai stratégia.
(C) A status quo fenntartására irányuló, a konfliktust csökkentő stratégia.	G, G (4, 4)	$-K-C_{USA}$, G+A (–10, 6)
(D) Az egyoldalú előnyszerzésre vagy a status quo megváltoztatására irányuló, a konfliktust növelő politikai-katonai stratégia.	G+A, $-K-C_{KÍNA}$ (6, –10)	$p(-E)+(1-p)(G-K)-C_{USA}$, $p(-E)+(1-p)(G-K)-C_{KÍNA}$ Ha p→0, akkor (–7, –7) Ha p→1, akkor (–18, –18)

Forrás: A szerző összeállítása Bueno de Mesquita (2006) módszertana alapján, szemléltető adatok.

A kétszintű, konfliktust élező összetett csapda integrált modelljében a totális szembenállás (D, D) stratégiapárosa alkotja tanulmányunk elméleti lényegét. Ez a képlet sűríti egybe Allison & Zelikow (1999) mindhárom külpolitikai döntési modelljét. A (D, D) stratégiapáros által meghatározott végkifejlet képletét az alábbi összetevő részekre bontjuk: [p(–E) {ez az 1. logikai összetevő elem: a háború} + (1-p) (G-K) {ez a 2. logikai összetevő elem: a geoökonómiai realitás}] - C_{USA} {3. logikai összetevő elem: ez szimbolizálja a belpolitikai fékrendszert}.

A képlet logikai összetevő elemeinek politikai értelmezése a következő. Az első logikai összetevő elem – p(–E) – a katonai erő véletlentől függő fokozatos növelésének (II. külpolitikai döntési modell) felel meg, és az amerikai és a kínai haditengerészet rugalmatlan rutineljárásainak a következményeit szimbolizálja. A fegyveres összetűzés bekövetkezésének esélyét a *p* változó jelzi, ebben az esetben a kormányoknak a harci cselekmények súlyos költségeivel (–E) kell számolniuk.

A képlet második logikai összetevő eleme – (1-p)(G-K) – a geoökonómiai állóháborút szimbolizálja (I. külpolitikai döntési modell); ez megfelel a kormányzati racionális homo oeconomicus döntéshozó szintjének. Ha a kormányoknak szerencséjük van, és elkerülik a nem szándékolt, a véletlentől függő harci cselekményeket (ennek esélye 1-p), akkor a konfliktushelyzet megmarad a saját geoökonómiai medrében. A globális gazdasági haszonból (G) le kell vonni a vámháború és a technológiai leválás stabil, de fájdalmas költségeit (–K).

A képlet harmadik logikai összetevő eleme – ($–C_{USA}$), illetve ($–C_{KÍNA}$) – megfelel a belpolitikai túlélési kényszernek (III. külpolitikai döntési modell). Ez az elem kívül áll a zárójelen és a valószínűségeken, mert a politikai vezetőkre nehezedő belpolitikai nyomás (a rozsdaövezetben élő szavazók az USA-ban, a rezsimlegitimáció Kínában) konstans értékű. Akár békés geoökonómiai adok-kapok zajlik, akár kitör a háború, a politikai vezetőknek a nyílt háborúval fenyegető pozíciójuk fenntartásáért és a hazai arcvesztés elkerüléséért ezt az árat mindenképpen be kell kalkulálniuk stratégiai számításaikba. A fenti dinamikus egyensúly jelentősége abban rejlik, hogy megmutatja, a katonai feszültség növekedésével miként csúszik ki az ellenőrzés a politikai vezetők kezéből.

Békés időszakban a mérleg nyelve jobbra billen: p→0. Ebben a helyzetben a Tajvani-szorosban nincs *akut válság,* a véletlentől függő harci cselekmények esélye elenyésző, lényegében a nullához közelít (p→0). Ekkor a képlet első logikai összetevő eleme [0x(–E)] teljesen eltűnik. A második logikai összetevő elemben ez a változó eléri a maximumát [(1-0) = 1], így a képlet leegyszerűsödik a gazdasági csatározások és a belpolitikai költségek egyenletére: (G - K) - C_{USA}. Számszerűen ez 4-3-8 = –7, ami ugyan igen fájdalmas, de még menedzselhető hidegháborús status quo. *A válság második fázisában* a mérleg nyelve balra billen: p→1). Amint a Tajvani-szorosban felizzik a feszültség, a II. külpolitikai döntési modell rutineljárásai, automatizmusai (agresszív hajókísérések) miatt a nem szándékolt harci cselekmények valószínűsége szinte biztossá válik (p→1). Ekkor a második logikai összetevő elem, vagyis a békés gazdasági folyamatok esélye nullára csökken [(1-1) x (G-K) = 0] és megsemmisül. A mérleg nyelve átbillen a bal oldalra, és az első logikai összetevő elem válik uralkodóvá [1 x (-E)]. A stratégiai hasznosság értéke meredeken csökken, a tiszta katonai tragédia és a belpolitikai kényszerek költségét fejezi ki: –E-C_{USA}. Számszerűen: –10-8 = –18, azaz a rendszer kényszerűen bezuhant a katasztrofális kárértékek tartományába.

A (D, D) nyílt háborúval fenyegető stratégiapárosban az USA és Kína stratégiai kárértéke egy olyan dinamikus, a véletlentől függő Thuküdidész-csapda, amelyben a feszültség növekedésével (p→1) a menedzselhető geoökonómiai adok-kapok lehetősége automatikusan megsemmisül, és a rendszer tehetetlenül beleesik a totális katonai és belpolitikai katasztrófa állapotába, megsemmisítve mindazt, amit a politikai vezetők mindeddig fontosnak tekintettek: a biztonságot, a büszkeséget, a politikai túlélést, a nyugalmat és a jó hírnevet. Az *5. mátrix* matematikai pontossággal bizonyítja a Thuküdidész-csapda 2.0 valódi mélységeit. Az amerikai és a kínai politikai vezetők saját belpolitikai túlélésük és a nemzetközi elrettentési kényszerek miatt ra-

cionális döntéseket hozva menetelnek a konfliktushelyzet irracionális, katasztrofális végkifejlete felé: a gazdasági racionalitást feláldozzák a szervezeti rutineljárások és a belpolitikai túlélési ösztöneik oltárán.

Thuküdidész csapdájának feloldása: megvalósulhat-e az amerikai–kínai *nagy alku*?

A *6.,* egyben utolsó *stratégiai mátrixban* a végtelenül ismételt interakciók és a neoliberális institucionalizmus keretében mutatjuk be a csapdahelyzet feloldásának lehetőségét. Az amerikai és a kínai vezető a hosszú távú átfogó stratégiai és a rövid távú egyoldalú csalás közül választ. A jövő árnyéka által stabilizált, önmegvalósuló egyensúly a tartós béke állapotának a forgatókönyve. Ez azt bizonyítja, hogy létezik elméleti és matematikai kiút a Thuküdidész-csapda 2.0 variánsából. Az egyperiódusos (statikus) interakciók azért vezetnek politikai tragédiákhoz, mert a kormányok rövid távon kalkulálnak. Ha viszont az interakcióikat kiterjesztik a végtelenül ismételt együttműködés dimenziójába, akkor megjelenik a *jövő árnyéka*. Ez a tényező radikálisan átértékeli a politikai preferenciákat: az egyoldalú konfrontáció azonnali haszna eltörpül a jövőbeli, hosszú távú együttműködésből származó kumulált nyereségek mellett. A *nagy alku* elméleti lényege az, hogy az USA fokozatosan és feltételesen csökkenti a Tajvannak nyújtott katonai vállalásait, cserébe Kína hivatalosan és nemzetközileg ellenőrizhető módon lemond a Tajvani-szoros katonai dominanciájára irányuló törekvéseiről, elfogadja az USA globális tengeri szerepét, és garantálja Tajvan békés autonómiáját. A rendszerszintű kényszerpályák az USA-t és Kínát rendszerint a konfliktust élező stratégiai döntések felé hajtják. Amennyiben azonban a statikus interakciókat felváltják a végtelenül ismételt interakciók, a *jövő árnyéka* felülírhatná a kormányok preferenciáit, lehetőséget teremtve a Pareto-optimális egyensúly elérésére. Ezen elméleti feloldás legígéretesebb keretrendszere a realizmus liberális elemekkel átszőtt irányzata, jelesül a *nagy alku* koncepció (Glaser, 2025). Ez elvezetheti a rendszert a Pareto-optimumhoz, ahol a status quo fenntartására irányuló kölcsönös konfliktuscsökkentő stratégia nyeresége (R_{USA}, $R_{KÍNA}$) szigorúan nagyobb értéket vesz fel, mint az elszigetelés és a technológiai háború szuboptimális Nash-egyensúlya. A *nagy alku* intézményesítése felülírhatja a szervezeti rutineljárások merevségét. Ez egy olyan kölcsönös, rendszerszintű és hiteles biztonságpolitikai engedményekre épülő kompromisszumos struktúra, amely képes lehetne az USA és a Kína közötti interakciókat kimozdítani a szuboptimális hideg-

háborús egyensúlyukból. Az USA és Kína a hosszú távú stratégiai kompromisszumkötés és a rövid távú *csalás* stratégiája közül választhatnak. Stratégiai és gazdasági érdekeik hosszú távon egybeesnek, ezért ezek érdekeik a magatartási szabályokat meghatározó formális nemzetközi egyezménnyé alakíthatók. A tartós gazdasági status quo fenntartására irányuló, konfliktuscsökkentő stratégia keretében a *jövő árnyéka* stabilizálná és kikényszerítené az USA és Kína között az erőegyensúlyra törekvést.

6. mátrix

Intézményesített amerikai–kínai együttműködés a *nagy alku?*

Kína → USA ↓	(C) Tiszteletben tartja a nemzetközi jogi és diplomáciai kereteket, nem alkalmaz katonai erőt és nem tesz provokatív lépéseket.	(D) Egyoldalú előnyszerzésre, a status quo megváltoztatására irányuló, a konfliktust élező politikai-katonai irányvonalat folytat.
(C) Tiszteletben tartja a nemzetközi jogi és diplomáciai kereteket, nem alkalmaz katonai erőt és nem tesz provokatív lépéseket.	R, R (4, 4)	S, T (–10, 6)
(D) Egyoldalú előnyszerzésre, a status quo megváltoztatására irányuló, a konfliktust élező politikai-katonai irányvonalat folytat.	T, S (6, –10)	P, P (–7, –7)

Forrás: A szerző összeállítása Snyder et al. (1977) módszertana alapján, ordinális (sorrendi), szemléltető adatok.

A stratégiai nyereségek/veszteségek teljesítik a fogolydilemma strukturális feltételét: T > R > P > S, (6 > 4 > –7 > –10). Ha az egyik kormány kezdetben a status quo fenntartására irányuló, a konfliktust csökkentő stratégiát folytat, de amint első alkalommal észleli, hogy a riválisa kormány megszegi a megállapodást azzal, hogy protekcionista gazdaságpolitikára tért át, akkor ezután örökös és visszafordíthatatlan konfrontációval bünteti. A vámháborúk során a kormányok gyakran beragadnak a *szemet szemért (tit-for-tat)* konfliktusos stratégiába (Axelrod, 1984). A konfliktust csökkentő kompromisszumkötés keretében az egyik kormány egyoldalúan eltöröl vagy felfüggeszt bizonyos vámokat, ami nem a megadás jele, hanem egy erős diplomáciai jelzés: demonstrálja a jóindulatot és lépéskényszerbe hozza a másik kormányt, tárgyalási asztalhoz kényszerítve a kölcsönös megegyezés érdekében. Az

USA egyoldalúan eltörli az acélvámokat, cserébe Kína nem hoz nyilvános megtorló gazdasági intézkedéseket, vagy titokban kötelezettséget vállal arra, hogy növeli a beruházásait az USA-ban, esetleg engedményeket tesz egy teljesen más területen (például geopolitikai vagy biztonságpolitikai kérdésekben). A status quo fenntartására irányuló, a konfliktust csökkentő stratégia jelenértéke (VC) akkor haladja meg az egyszeri csalásra és az azt követő örökös büntetés jelenértékét (VD), ha a politikai vezetők esetében ez a diszkonttényező eléri vagy meghaladja a (T - R) / (T - P) kritikus küszöbértéket, akkor az alábbi számszerűsített értéket kapjuk: 0,154. Ha az USA és Kína vezetői elég hosszú távra kalkulálnak, vagyis a delta diszkonttényező nagyobb, mint a csalás kísértésének és a katonai konfliktus méreteinek fokozatos csökkentésével elért nyereségnek a hányadosa, akkor a nagy alku önműködően fenntartható egyensúllyá válik. A nemzetközi szervezetek és a transzparencia pontosan arra szolgálnak, hogy növeljék a delta értékét, és azonnal jelezzék a csalást, így a racionális kormányoknak matematikailag sem éri meg felrúgni a békét. Mivel az együttműködés fenntartásához szükséges diszkontküszöb matematikailag kimondottan alacsony (hozzávetőlegesen 0,154), ez azt bizonyítja, hogy az USA és Kína vezetőinek csupán minimális jövőorientáltsággal kellene rendelkezniük ahhoz, hogy a hosszú távú stratégiai partnerség racionálisan előnyösebbé váljék a rövid távú egyoldalú előnyöknél. A *6. mátrix* struktúrája a *jövő árnyékán* keresztül szisztematikusan képes felülírni a korábbi fejezetekben azonosított részmodellek csapdáit. A szervezeti rutineljárások feloldása érdekében a hosszú távú horizont miatt a politikai vezetők elkötelezettek lennének a *nagy alku* fenntartása mellett. A konfliktust csökkentő politikával szembeni legnagyobb kihívás azonban éppen az, hogy az amerikai és a kínai kormány közötti mély bizalmatlanságra épül. A valóságban a hazai politikai vétójátékosok és a bizalmatlanság mesterségesen lenyomják a politikai döntéshozók valós diszkonttényezőjét, és ezért a gyakorlatban politikailag bukásra van ítélve a *nagy alku* koncepciója.

Összefoglalás és következtetések: van-e kiút Thuküdidész csapdájából?

A tanulmány célja az volt, hogy interdiszciplináris keretekben megvizsgálja, hogyan hat a Thuküdidész-csapda dinamikája az amerikai és a kínai politikai vezetők stratégiai döntéseire a két ország gazdasági és biztonságpolitikai rivalizálásában. A tanulmány tudományos újszerűsége mindenekelőtt abban áll, hogy a nemzetközi politikai gazdaságtan, a külpolitikai döntéshozatal és a nem kooperatív játékelméleti

modellek interdiszciplináris keretében értelmezte a kortárs nemzetközi viszonyok legmeghatározóbb törésvonalát, az USA–Kína rivalizálást kísérő Thuküdidész-csapda hatásmechanizmusait. Kimutatta, hogy a strukturális feszültségek nem egy determinisztikus sorsszerűség, hanem a gazdasági és a biztonságpolitikai területeken érvényesülő stratégiai kényszerpályák eredői. Az USA és Kína stratégiai döntési mechanizmusai racionális preferencia-struktúrákon alapulnak. A fogolydilemma típusú konfliktushelyzetben a Nash-egyensúly gazdasági szempontból költséges (szuboptimális), de biztonságpolitikai szempontból stabil, mert megszünteti a másik kormánynak való kiszolgáltatottságot.

Elméleti szempontból a tanulmány újszerűsége Thuküdidész csapdája időtlen logikájának lényegében nyilvánul meg: az amerikai és a kínai politikai vezetők egyéni szinten racionális döntéseket hoznak államuk biztonságának maximalizálása érdekében. A rendszer szintjén azonban fennáll a veszélye annak, hogy ezek az egyéni racionális döntések mindkét állam számára totális háborúhoz vezethetnek. A statikus stratégiai modellek korlátait feloldó jövő árnyékának fogalma elméleti alapot ad a determinisztikus háborús narratívák meghaladására.

Gyakorlati szempontból az amerikai–kínai rivalizálás eszkalációjának elsődleges hajtóereje nem a rendszerszintű reálpolitikai kalkuláció, hanem a politikai döntéshozók belpolitikai legitimációs és túlélési kényszerei, amelyek a stratégiai preferenciáikat az együttműködésük felől a konfrontáció irányába torzítják el. A geoökonómia szintjén az USA és Kína közötti rivalizálásban a protekcionizmus és a technológiai leválás domináns stratégiává válik. A Tajvani-szorosban hadrendbe állított amerikai és kínai katonai rutineljárásokat modellező valószínűségi változó hatása olyan folyamatokban nyilvánul meg, amelyek a véletlentől függő harci cselekmények tartománya felé kényszerítik mindkét kormányt. A belpolitikai túlélési kényszerek, az amerikai választások (a rozsdaövezet választóinak politikai nyomása) és a kínai rendszer legitimációs félelmei olyan belpolitikai büntetőtételeket szabnak meg, amelyek mellett a háború megkockáztatása elfogadhatóbbá válik a vezetők számára a belpolitikai bukásuk elfogadásánál. A belpolitikai büntetési konstansok radikálisan leértékelik a diplomáciai kompromisszumok stratégiai előnyeit. A klaszszikus háború elkerülésének értelmében a csapdahelyzetből létezik kiút. A technológia szférájában azonban a csapdahelyzet feloldhatatlannak tűnik. Az USA és Kína a kereskedelmi és technológiai háborújukban a gazdasági hatékonyságot feláldozzák a nemzetbiztonság oltárán, belpolitikai és szerkezeti kényszereik miatt megrekednek a Pareto-szuboptimális, sztochasztikusan veszélyes egyensúlyi pontban.

A tanulmány azt a gondolatot közvetíti, hogy az USA és Kína gazdasági és technológiai rivalizálása a 21. század elején valós időben zajló konfliktus, amelynek a lényege az, hogy Kína megnövekedett gazdasági és katonai hatalma félelemmel tölti el az USA-t. A Thuküdidész-csapda hatásmechanizmusai 2500 év után napjainkban is azonos rendszerszintű kényszerpályák mentén fejtik ki dinamikájukat. Ez a csapdahelyzet az USA és Kína közötti rivalizálás egzisztenciális állapota, magának az anarchikus nemzetközi viszonyok rendszerének a létezési módja. A Thuküdidész-csapda gyakorlati szempontú feloldását szinte ellehetetleníti, hogy a globális értékláncok miatt a harmadik országok (EU, Dél-Korea, Japán, ASEAN) biztonságpolitikai téren az USA-hoz kötődnek, ám gazdasági túlélésük és a globális értékláncok integrációja Kínától teszi függővé őket.

Célszerű lehet további kutatásokat végezni a Thuküdidész-csapda dinamikájával szorosan összefüggő kérdések vizsgálatára. Vajon Kína készen áll-e a hegemónváltásra; képes-e és akar-e stabil globális közjavakat nyújtani, miként az USA teszi 1945 óta egészen napjainkig? Hogyan reagálnának a világ regionális tömörülései és országai (az EU, India, Oroszország, a Globális Dél, Latin-Amerika) a *Pax Sinica* projektre?

Hivatkozások

Alden, C., & Aran, A. (2017*). Foreign policy analysis. New approaches*. Second edition. Routledge

Allison, G. (2023). *Háborúra ítélve. Megmenekülhet-e Amerika és Kína Thuküdidész csapdájától?* Magyar Vezetőképző Alapítvány. Budapest.

Allison, G., & Zelikow, P. (1999). *Essence of decision. Explaining the cuban missile crisis.* Second Edition. Longman.

Axelrod, R., & Keohane, R. (1985). Achieving cooperation under anarchy: Strategies and institutions. In O. Kenneth (Ed.), *Cooperation under anarchy.* Princeton University Press.

Axelrod, R. (2006). *The Evolution of cooperation*. (Rev. ed.). Basic Books.

Brown, C., & Ainlex, K. (2009). *Understanding International Relations* (4th ed.). Palgrave.

Bueno de Mesquita, B. (2006). Principles of international politics: People's Power, Preferences, and Perceptions. Washington, D.C.: CQ Press. https://archive.org/details/principlesofinte0000buen_s4h6/page/668/mode/2up

Bueno de Mesquita, B. (2014). *Principles of international politics* (5th ed). CQ Press. https://www.goodreads.com/book/show/26335515-principles-of-international-politics

Campbell, K. M. (2026, May 11). The stakes of Trump vs. Xi. How the summit could change the course of U.S.-China competition. *Foreign Affairs*. https://www.foreignaffairs.com/united-states/stakes-trump-vs-xi-kurt-campbell

Cooper, A. F., Heine, J, & Thakur, R. (Eds.) (2013). *The Oxford handbook of modern diplomacy*. Oxford University Press.

Czin, J. A. (2026, June 15). The false promise of U.S.-China stability. Washington will come to regret its stalemate with Beijing. *Foreign Affairs*. https://www.foreignaffairs.com/us-chinese-relations/false-promise-us-china-stability

Doshi, R. (2024). *A hosszú játszma. Kína átfogó stratégiája az amerikai világrend leváltására*. Osiris.

Fearon, J., D. (1995): Rationalist explanations for war. *International Organization, 49*(3), Summer, 379–414. https://doi.org/10.1017/S0020818300033324

Gaddis, J. L. (2025). *A nagystratégiáról.* MCC Press.

Glaser, C. (2010). *Rational theory of international politics: The logic of competition and cooperation*. Princeton University Press.

Glaser, C. (2025). *Retrench, defend, compete: Securing America's future against a rising China*. Cornell University Press. https://cornellpress.cornell.edu/book/9781501784842/retrench-defend-compete/

Hudson, V. M. (2014). *Foreign policy analysis: Classic and contemporary theory* (2nd ed.). Rowman & Littlefield. https://books.google.hu/books/about/Foreign_Policy_Analysis.html?hl=id&id=rpXkTim77U4C&redir_esc=y

Kirshner, J. (2026, July 3). The strong do what they can—and suffer what they must. What Thucydides really thought about power. *Foreign Affairs*. https://www.foreignaffairs.com/united-states/strong-do-what-they-can-and-suffer-what-they-must

Láng, L. (2026). Birodalmak kora – Kína az új bipolaritásban. *Külgazdaság, 70*(5–6), 87–117. https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.5-6.87

McCarty, N., & Meirowitz, A. (2007). *Political game theory: An introduction*. Cambridge University Press.

Mearsheimer, J. J. (2022). *A nagy téveszme. liberális álmok és nemzetközi kilátások*. Századvég.

Mearsheimer, J. J., & Rosato, S. (2023). *A külpolitika logikája*. Századvég.

Morin, J. F., & Paquin, J. (2018). *Foreign policy analysis: A toolbox*. Palgrave Macmillan.

Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and domestic politics: The logic of two-level games. *International Organization, 42*(3), 427–460, https://www.jstor.org/stable/2706785

Ratner, E., & Danby, N. (2026, July–August). The fault lines in China's power: America must build—and use—leverage against Beijing. *Foreign Affairs, 105*(4). https://www.foreignaffairs.com/china/fault-lines-chinas-power-ratner-danby

Rovner, J. (2026, April 14). The real Thucydides trap: How overconfidence could draw America and China into a war. Foreign Affairs. https://www.foreignaffairs.com/united-states/real-thucydides-trap

Sands, L. (2026, May 14). Xi warned of the 'Thucydides Trap': What is it? *The New York Times*. https://www.nytimes.com/2026/05/14/world/asia/trump-xi-thucydides-trap-us-china.html

Savigny, H., & Marsden, L. (2011). *Doing political science and international relations: Theories in action.* Palgrave Macmillan.

Schelling, T. C. (1960). *The strategy of conflict*. Harvard University Press .

Snyder, G. H., & Diesing, P. (1977). *Conflict among nations: Bargaining, decision making, and system structure in international crises.* Princeton University Press.

Spegele, B. (2026, May 14). Why did Xi mention the 'Thucydides Trap'? *The Wall Street Journal*. https://www.wsj.com/livecoverage/iran-us-china-news-2026/card/why-did-xi-mention-the-thucydides-trap--EPLgdBTdqDrBwUXrPiMP

Thuküdidész (2023). *A peloponnészoszi háború*. Osiris.

Wang, Z. (2026, May 26). The G-2 reality: America and China cannot dominate or exclude each other. *Foreign Affairs*. https://www.foreignaffairs.com/united-states/g-2-reality

Xiong, G., & Weiss, J., C. (2026, September–October). How China found its most potent weapon. The real history of Beijing's rare-earth dominance. *Foreign Affairs, 105*(5). https://www.foreignaffairs.com/china/how-china-found-most-potent-weapon-xiong-weiss

Külgazdaság, LXX. évf., 2026. szeptember–október (87–99. o.)

ÚJ KÖNYVEK

Magyar szemmel, amerikai szemüvegen át – két könyv Kínáról

Gondolatok és megjegyzések Rush Doshi: A hosszú játszma. Kína átfogó stratégiája az amerikai világrend leváltására.

Fordította Felcsuti Péter. Osiris Kiadó, Budapest, 2024, 648 oldal,

valamint

Elizabeth C. Economy: Kína szerint a világ.

Fordította Bojtár Péter. MCC Press, Budapest, 2025, 332 oldal

című könyvéről

KRAJCZÁR GYULA*

Az írás Rush Doshi A hosszú játszma és Elizabeth C. Economy Kína szerint a világ című könyvét vizsgálja, különös tekintettel a szerzők nézőpontjára és magyarországi jelentőségükre. Mindkét mű az amerikai Kína-gondolkodás azon átrendeződését tükrözi, amelyben a gazdasági integrációtól remélt politikai közeledés várakozását a stratégiai versengés és a tartós politikai különállás kérdései váltották fel. Doshi a kínai külpolitika több évtizedét az amerikai dominancia visszaszorítására irányuló átfogó stratégiaként értelmezi, Economy pedig Xi Jinping korszakának belső átalakulását és nemzetközi következményeit helyezi előtérbe. Az írás szerint Doshi túlértékeli a kínai stratégia folytonosságát és tudatosságát, Economy pedig kevésbé tárja fel a fordulat előzményeit és okait. A két könyv összevetése alapján Kína politikájának megértéséhez a nagyhatalmi versengés mellett a belső fejlődési problémák és az

* *Krajczár Gyula,* a Károli Gáspár Református Egyetem szerződéses oktatója.
E-mail: krajczar@hotmail.com

A kézirat 2026. szeptember 8-án érkezett a Külgazdaság szerkesztőségébe.

https://doi.org/10.47630/KULG.2026.70.9-10.87

intézményi alkalmazkodás vizsgálata is szükséges. A magyar nyelvű szakirodalom szűkössége különös jelentőséget ad e nézőpontok együttes megjelenítésének.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F50, P20, O53.
Kulcsszavak: Kína; kínai–amerikai kapcsolatok; átfogó stratégia; intézményi alkalmazkodás; magyarországi Kína-kép.

Abstract

From a Hungarian perspective, through American eyes – two books on China

Thoughts and comments on Rush Doshi: The Long Game. China's Grand Strategy to Displace American Order. Osiris Publishing, Budapest, 2024, 648 pages, and

Elizabeth C. Economy: The World According to China. MCC Press, Budapest, 2025, 332 pages

GYULA KRAJCZÁR

This paper examines Rush Doshi's *The Long Game* and Elizabeth C. Economy's *The World According to China,* with particular attention to the authors' perspectives and the books' significance in Hungary. Both works reflect a shift in American thinking about China, in which hopes that economic integration would bring political convergence have given way to questions of strategic competition and enduring political differences. Doshi interprets several decades of Chinese foreign policy as a grand strategy aimed at reducing American dominance, while Economy focuses on China's domestic transformation under Xi Jinping and its international consequences. The essay argues that Doshi overstates the continuity and intentionality of China's strategy, whereas Economy pays less attention to the antecedents and causes of the transformation. Comparing the two books suggests that understanding China's policies requires examining domestic development challenges and institutional adaptation alongside great-power competition. The limited range of scholarship available in Hungarian makes bringing these perspectives together particularly significant.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F50, P20, O53.
Keywords: China; China–US relations; grand strategy; institutional adaptation; Hungarian perceptions of China.

Az utóbbi években Magyarországon is megjelent néhány olyan Kínáról szóló könyv, amely a nemzetközi szakmai és politikai vitákban már jelentős visszhangot váltott ki. Közéjük tartozik Rush Doshi *A hosszú játszma* és Elizabeth C. Economy

Kína szerint a világ című műve. Ezek az írások új információk mellett kész Kína-olvasatokat is hoznak magukkal: megmutatják, szerzőik szerint milyen kérdéseket érdemes feltenni Kínával kapcsolatban. A magyar körülmények ebből a szempontból sajátosak. Az angol nyelvű szellemi térben ezek a könyvek kiterjedt, sokszereplős vitába illeszkednek, Magyarországon viszont jóval szűkebb szakmai környezetbe érkeznek. Kevesebb a hazai kutatás, ritkábbak a mélyebb szakmai viták, és jóval kevesebb egymással versengő magyarázat áll az olvasó rendelkezésére. Egy-egy lefordított munka ezért nálunk könnyen ölti általános magyarázat képét.

A helyzetet tovább erősíti, hogy miközben az elmúlt évtizedben Magyarországon látványosan megnőtt az érdeklődés a világrend átalakulása, a nagyhatalmi versengés és a multipolaritás kérdései iránt, a Kínára vonatkozó közvetlen tudásbázis jóval lassabban bővült. A magyar nyelvű Kína-szakirodalom terjedelme korlátozott maradt, és viszonylag kevés a kínai forrásokra és adatokra támaszkodó kutatás. A Kínát érintő geopolitikai viták jelentős része ezért nem a hazai Kína-kutatásból, hanem nemzetközi, elsősorban angol nyelvű közvetítőkön keresztül táplálkozott. Angolszász szakpolitikai műhelyek, think tankek, nemzetközi médiafelületek és amerikai stratégiai viták magyarázatai így jelentős szerepet kaptak abban is, ahogyan Magyarországon Kínáról gondolkodunk. A kínai gazdasági növekedés, a technológiai fejlesztések, az Övezet és út kezdeményezés vagy Xi Jinping hatalomkoncentrációja gyakran már egy Nyugaton kialakult történet részeként érkezett meg hozzánk.

Doshi és Economy könyve magyarul azért nem teljesen üres térbe érkezett. Az általuk elmondott Kína-sztorik már magyar megjelenésük előtt is jelen voltak a hazai geopolitikai és külpolitikai gondolkodásban. A kínai külpolitikát tudatos, hosszú távú stratégia megnyilvánulásaként értelmező megközelítés, illetve Xi Jinping korszakának minőségi fordulatként való leírása korábban is feltűnt a magyar elemzésekben. A két könyv inkább rendszerezett, részletes és tekintélyes formában adott olyan magyarázatokat, amelyek addig szórványosan, különböző közvetítőkön keresztül voltak jelen.

Nem állítható, hogy a könyvek magyar megjelenése valamiféle tudatos szellemi program része lett volna. Különböző kiadóknál, eltérő szerkesztői elképzelések mentén jelentek meg. Együttes jelenlétük persze elárul valamit arról a nemzetközi szellemi környezetről, amelyből a magyar Kína-kép jelentős része ma is táplálkozik. A két könyv ugyanis ugyanannak a történeti pillanatnak a terméke, amelyben a nyugati Kína-értelmezések súlypontja érzékelhetően eltolódott. Korábban elsősorban az volt a kérdés, hogyan illeszkedik be Kína a fennálló nemzetközi rendbe, milyen hatással van a gazdasági nyitás a kínai társadalomra, és milyen politikai következményei

lehetnek a modernizációnak. A 2010-es évek végétől azonban egyre inkább megváltoztak a kérdések: hogyan alakítja át Kína a nemzetközi erőviszonyokat, milyen globális célokat követ, mit jelent Xi Jinping hatalomgyakorlása, s mi lett azokkal a várakozásokkal, amelyek a gazdasági integrációt fokozatos politikai közeledéssel kapcsolták össze.

Doshi és Economy eltérő módon, de ugyanebbe a gondolati átrendeződésbe illeszkedik. Doshi a nagyhatalmi versengésből indul ki, Economy pedig Xi Jinping Kínájának belső átalakulásából. Közös bennük, hogy már nem a közeledés lehetőségét, hanem a különállást, az eltérő fejlődési pályákat helyezik előtérbe. A két könyv ezért egyben annak a nyugati gondolkodásnak is a lenyomata, amely az elmúlt másfél évtizedben fokozatosan maga mögött hagyta a korábbi várakozásainak tekintélyes részét. Mielőtt azonban magukat a műveket közelebbről megvizsgálnánk, érdemes megnézni azt a két történetet, amelyre eltérő módon építenek: a stratégiai versengését és a politikai konvergencia elmaradásáét.

A nagyhatalmi versengés története

A kínai felemelkedés magyarországi értelmezései természetesen korántsem alkottak egységes egészet. Más hangsúlyok jelentek meg a kifejezetten Kínával foglalkozó akadémiai kutatásban, mások az átfogóbb külpolitikai elemzésekben, a gazdasági szakirodalomban vagy az ebből a szempontból elég szegényes geopolitikai tárgyú publicisztikákban. Mégis észre kell venni, hogy a 2010-es évek második felétől egy bizonyos történet egyre gyakrabban bukkant fel a Kínáról szóló magyarázatokban. Ennek középpontjában már nem a kínai gazdasági fejlődés, nem a modernizáció vagy a kereskedelem állt, hanem a nagyhatalmi versengés.

A fókusz lassan átúszott arra a kérdésre, hogy Kína miként alakítja át a nemzetközi erőviszonyokat, és milyen következményei lehetnek annak, hogy az Egyesült Államok mellett egy másik, hozzá mérhető súlyú hatalom is feltűnt a globális politikában. A kínai technológiai fejlesztések, az Övezet és Út Kezdeményezés, a Dél-kínai-tengeren folytatott politika vagy a nemzetközi intézményekben vállalt aktívabb szerep egyre gyakrabban ugyanannak a nagyobb történetnek a részeként jelent meg.

Ebben a kívülről érkező hatáson kívül valószínűleg szerepet játszott az is, hogy a geopolitikai gondolkodás mélyebb rétegeiben tovább éltek bizonyos, a hidegháború korszakából örökölt megközelítések. A kínai–amerikai kapcsolatok természetesen alapvetően különböznek az egykori amerikai–szovjet rivalizálástól, az újonnan ke-

letkező problémák mégis sok elemző és olvasó számára ismerősen hatottak. Akarja-e és képes lesz-e a felemelkedő hatalom kihívni a fennálló vezető pozíciót? Kié lesz a technológiai fölény? Milyen szerepet játszanak az eltérő politikai rendszerek a versengésben? Lehetséges-e tartós együttélés, vagy a rivalizálás szükségszerűen egyre élesebbé válik?

E kérdések megválaszolását gyakran egy másik, ritkábban kimondott feltételezés is átszínezte. A nemzetközi politikát magyarázva sokan hajlamosak a nagyhatalmi viszonyokat zéró összegű játszmaként szemlélni. Ha az egyik fél erősödik, a másik gyengül, ha az egyik nyer, a másik veszít. Noha a kínai és az amerikai gazdaság közötti összefonódás vagy a globális problémák kezelésének kényszere ennél jóval összetettebb képet mutat, a versengés logikája mégis egyre nagyobb magyarázó erőre tett szert.

Mire Rush Doshi könyve Magyarországon megjelent, ez a szemlélet már nem volt ismeretlen a magyar olvasó számára. A mű jelentősége nem is abban áll, hogy először vetette volna fel a stratégiai versengés gondolatát, hanem abban, hogy részletes, forrásokra épülő és rendkívül koherens magyarázatot kínál rá. A hosszú játszma azt állítja, hogy Kína nem pusztán reagál a nemzetközi környezet változásaira, hanem évtizedek óta tudatos stratégiát követ az amerikai dominancia korlátozására és saját befolyásának növelésére. A könyv ereje éppen abból fakad, hogy egyetlen nagy elbeszélésbe rendezi azokat a jelenségeket, amelyeket sokan korábban csak különálló fejleményekként láttak. Ebben az értelemben Doshi könyve már ismert történetet mondott el a magyar olvasóknak, nagyobb részletességgel és nagyobb magabiztossággal.

A konvergencia elmaradásának története

Ha a stratégiai versengés története arról szól, hogyan vált Kína a nagyhatalmi rivalizálás központi szereplőjévé, akkor a másik fontos sztori inkább azt magyarázza meg, hogyan változott meg maga a Kínáról való gondolkodás. Ez nem annyira a geopolitikai erőviszonyokról, mint inkább a korábbi várakozások fokozatos erózió járól szól. A kínai reform és nyitás időszakában Nyugaton széles körben elterjedt az a feltevés, hogy a gazdasági modernizáció, a piaci reformok és a globális integráció idővel politikai közeledést is hoz majd. Nem mindig fogalmazták ezt meg ilyen nyíltan, de hosszú időn keresztül ott húzódott a Kínáról szóló gondolkodás hátterében.

A feltételezés egyszerű volt: a növekedés, a nyitás és a nemzetközi beágyazódás végső soron valamilyen politikai átalakulás felé mutat.

Ez a várakozás Magyarországon is jelen volt. Sok Kínáról szóló elemzés mögött ott munkált az a hallgatólagos elképzelés, hogy a gazdasági fejlődés előbb-utóbb a politikai rendszer fokozatos változását is magával hozza, hogy a piacgazdaság nem lesz képes politikai reformok nélkül működni. A gyors vagy látványos demokratizálódáshoz fűződött remények idővel elültek, de a nyugati modellekhez való valamiféle lassú közeledésben sokan sokáig bíztak. Xi Jinping hatalomra kerülése ezt a várakozást nem egyik napról a másikra számolta fel, de fokozatosan hiteltelenítette. A párt szerepének megerősítése, a politikai centralizáció, az ideológiai kontroll erősítése és az állami koordináció kiterjesztése egyre nehezebbé tette annak a nézetnek fenntartását, hogy Kína szükségszerűen a nyugati modernizációs pályák valamelyikét követi. Ezzel a Kínáról szóló kérdések is megváltoztak. A hangsúly egyre kevésbé azon volt, hogy mikor és milyen formában közeledik Kína a nyugati politikai modellekhez. Sokkal fontosabbá vált annak megértése, hogy Xi Jinping alatt egyáltalán milyen irányt vesz a kínai fejlődés, és ez mit jelent Kína világhoz való viszonya szempontjából.

Lényegében ez a gondolkodási közege Elizabeth C. Economy könyvének. A *Kína szerint a világ* pontosan erre a fordulatra próbál magyarázatot adni. Economy nem elsősorban azt vizsgálja, milyen stratégiát követ Kína kifelé, hanem azt, hogyan alakult át maga a kínai rendszer Xi Jinping alatt. A könyv központi állítása szerint a kínai vezetés, miközben nagyobb befolyásra törekszik a nemzetközi rendszerben, a saját működését is mélyen átalakította: megerősítette a párt szerepét, újradefiniálta az állam és a piac viszonyát, és jóval aktívabban kezdte alakítani saját külső környezetét.

Economy könyvének magyar jelentőségét részben az adja, hogy világos és jól követhető formában foglalta össze azt a felismerést, amely addig már sok elemzésben megjelent: Xi Jinping korszaka egyértelműen új fejezet Kína történetében, ugyanakkor sok szempontból töréspont is. Ebben az értelemben Economy sem teljesen új történetet hozott, hanem inkább nevet, szerkezetet és átfogó magyarázatot adott egy már létező felismerésnek.

Átfogó stratégia nyomában

Rush Doshi könyve már megjelenésének pillanatában nagyobb figyelmet kapott annál, mint amekkora egy első könyves, fiatal Kína-kutatónak rendszerint kijut. Természetesen a munka önmagában is figyelemkeltő, tekintélyes mennyiségű kínai forrást dolgozott fel, és ambiciózus célt tűzött maga elé: bő három évtized kínai stratégiai gondolkodását próbálta egyetlen, követhető történetté rendezni. De nagy súlyt adott a könyvnek, hogy 2021-es megjelenésekor Doshi már Joe Biden Nemzetbiztonsági Tanácsában dolgozott Kína-igazgatóként, vagyis annak az apparátusnak lett befolyásos tagja, amely az akkor új kormányzat Kína-politikájának alakításában központi szerepet játszott. A könyv kutatása és megírása persze megelőzte a kormányzati szolgálatot, így az nyilván nem tekinthető valamifajta hivatalos programnak, de azért senki nem olvasta egy tetszőleges tudományos monográfiaként.

A könyv sok szempontból indokolja a rá irányuló figyelmet. Három évtized vezetői megnyilatkozásait, pártdokumentumait, intézményi változásait, katonai fejlesztéseit és külpolitikai lépéseit igyekszik egyetlen stratégiai ívbe rendezni. Felcsuti Péter magyar fordítása a „*grand strategy"* kifejezésre az „átfogó stratégia" terminust használja, véleményünk szerint nagyon helyesen. A megoldás nemcsak magyarul szerencsésebb a „nagystratégia" tükörfordításánál, hanem Doshi állításának lényegét is pontosan megragadja. Nem egyszerűen azt mondja, hogy a kínai vezetés stratégiailag gondolkodik, hosszú távú célokat követ, vagy igyekszik korlátozni az amerikai hatalom mozgásterét. Tézise ennél erősebb: e törekvések egy több évtizeden átívelő, kellően egységes **átfogó stratégiává** állnak össze. S ez talán a könyv legnagyobb problémája is. A felrajzolt stratégia horizontján szinte kizárólag az Egyesült Államok van. Az elemzés során az amerikai–kínai viszony fokozatosan a teljes kínai stratégiai gondolkodás rendezőelvévé válik. Mintha a kínai politika teljes egészében a nagy versengésnek lenne alárendelve. A kínai stratégiai célokat azonban szerzői egészen más architektúrában építik ki. Azok középpontjában Kína áll, a maga belső célkitűzéseivel: az ország fejlődése és modernizációja, a politikai rendszer stabil fenntartása, a technológiai képességek növelése, a területi egység biztosítása. Ahogy a pártdokumentumok fogalmaznak, a nemzet megújítása. Tulajdonképpen a régi dicsőség helyreállítása az új körülményeknek megfelelően, ha kívülről nézzük, s a kínai nép boldogulása, ha belülről. Ennek persze jelentős következményei vannak a külpolitika vagy a katonapolitika megfogalmazásában, de azok nem a célok, hanem a célok megvalósításának feltételei.

Doshi magyarázatának erejét a három egymást követő szakasz adja. Az elsőben, amelyet a szerző tompításnak (blunting) nevez, a még viszonylag gyenge Kína elsősorban azt próbálja megakadályozni, hogy Washington érvényesíthesse vele szemben a kétségtelenül birtokolt katonai, politikai és intézményi fölényét. Ahogy azonban Kína gazdasági és politikai súlya növekszik, a tompítást felváltja az építkezés (building): Peking saját katonai képességeket, gazdasági kapcsolatokat és nemzetközi intézményeket épít ki. Xi Jinping időszakában pedig a kiterjesztés (expansion) szakasza, amikor az addig létrehozott képességek már új regionális, majd azon jóval túlterjeszkedő, bizonyos értelemben a globalitás jeleit is hordozó rend alapjaivá válhatnak. A három korszakot ugyanaz a cél köti össze, a kínai erő növekedésével elsősorban az eszközök és a lehetőségek változnak.

A szerző nem a semmiből építi fel ezt a konstrukciót, nehéz is lenne tagadni az eleganciáját. A kínai katonai fejlesztések, amelyek az amerikai katonai fölényt akarják korlátozni, vagy az új nemzetközi intézmények felépítése, az Övezet és Út Kezdeményezés vagy a Xi-korszak jóval rámenősebb külpolitikája, mind táplálják az elképzelést. Kérdés azonban, hogy a felsoroltak valóban egy évtizedeken átívelő stratégia egymást követő lépései-e, netán utólag ismerünk fel benne valamilyen irányt, s azt a kínai vezetők fejében eredendően megszületett koncepciónak minősítjük. Doshi az Egyesült Államok felől nézi Kínát, ezért a kínai stratégiai gondolkodás különböző elemei nála szinte szükségszerűen az amerikai hatalomhoz való viszonyuk alapján nyernek jelentést. Az ő olvasatában Kína korlátozni akarja az amerikai hatalmat, és ennek érdekében fejleszti katonai képességeit, növeli technológiai önállóságát, tesz mindent, amit felsoroltunk. A pekingi szemüvegen át viszont az ország fejlődni akar, modernizálódni, növelni a biztonságát és a cselekvési szabadságát – s ennek során ütközik mind gyakrabban az Egyesült Államokba. Az egyik szemüvegen át hosszú távú amerikai–kínai játszmát látunk, a másikon a felemelkedő ország változó külpolitikáját.

Különösen jól látszik a különbség, ha az 1990-es és a 2000-es éveket nézzük. Kína igyekezett csökkenteni a kiszolgáltatottságát az amerikai katonai és politikai hatalommal szemben, miközben korábban szinte elképzelhetetlen mértékben épült be az alapvetően az Egyesült Államok által formált világgazdasági rendbe. Szüksége volt az amerikai piacokra, tőkére és technológiára. Hosszas tárgyalások útján belépett a Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO). Vagyis fejlődésének talán legfontosabb külső feltétele éppen az a nemzetközi rendszer volt, amelynek hatását Doshi elemzése szerint már ekkor „tompítani" igyekezett. A két törekvés nem zárta ki egy-

mást, de ha együtt vesszük, az egy jóval ambivalensebb viszonyt vázol fel, mint amilyenre Doshi jut.

Hasonló kettősség figyelhető meg a biztonságpolitikában is. Peking érthetően nem lelkesedett az amerikai katonai jelenlétért Kelet-Ázsiában, és különösen érzékenyen reagál minden momentumra, amely Tajvan ügyében korlátozza a mozgásterét. Az amerikai szövetségi rendszernek ugyanakkor vannak Kína számára hasznos elemei is. A kialakult amerikai–japán viszonyrendszer biztosította Washington tartós jelenlétét a térségben, egyúttal viszonylag kiszámítható rendbe kényszeríti Japán biztonságpolitikáját. Hasonló ambivalenciát látunk a nemzetközi intézmények kapcsán. Létrehozták az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bankot (AIIB), de ez messze nem jelentette azt, hogy elfordultak volna a Világbanktól vagy a Nemzetközi Valutaalaptól (IMF). Nincs jele annak sem, hogy a renminbi nemzetközi szerepének növelésére irányuló kísérletek párosulnának a dolláralapú pénzügyi rendszerből való kivonulással. És az Övezet és Út Kezdeményezés – minden kellemes és kellemetlen geopolitikai következményei ellenére – sem egy komplett alternatív világrend intézményi tervrajza.

Így már Doshi három szakaszának határai is halványabbak. A tompítással, az építkezéssel és a kiterjesztéssel inkább egymásra rakódó eszközöket látunk, amelynek belső arányai dinamikusan változnak a környezet és a lehetőségek függvényében. Van ennek egy sokkal egyszerűbb magyarázata. Kína gazdagabb lett, kereskedelme és befektetései révén kiterjedtek az érdekeltségei, s ezzel egyrészt növekedtek a képességei. Ezzel párhuzamosan természetesen nőtt a külső függősége, új és új sebezhetőségei keletkeztek. Ez a folyamatosan kibomló struktúra intenzívebb és kiterjedtebb diplomáciai jelenlétet igényelt, növekvő katonai képességeket, szerteágazó külföldi kapcsolatokat, idővel pedig új intézményeket is. Mindez pedig megint újabb és újabb lehetőségeket teremtett.

Doshi erőfeszítése és teljesítménye jelentős: ebből a nagyon összetett, nagyon ellentmondásos folyamatból felismerhető történetet faragott. S itt van szerintünk a gyenge pontja is: a saját történetének koherenciáját úgy kezeli, mintha az a kínai stratégia koherenciája lenne. Az, hogy visszafelé tekintve lerajzolható egy stratégiai ív, az egyáltalán nem bizonyítja azt, hogy valaha létezett egy olyan stratégia, amelynek megvalósulása lenne ez az ív. Arról nem is beszélve, milyen érdekes eredményeket kaphatna egy kínai elemző, ha az amerikai stratégiát a Kínával szembeni tompítás, építkezés, kiterjesztés fogalmi hármasával kezdené analizálni.

Hol kezdődik Xi Jinping Kínája?

Elizabeth C. Economy más háttérrel kapcsolódik a Kína-kérdéshez, mint Doshi. Amikor a *Kína szerint a világ* megjelent, már évtizedek óta jeles szereplője volt az amerikai Kína-kutatásnak. Hosszú ideig dolgozott a Council on Foreign Relations nevű intézetben, több mint egy évtizeden át vezette annak Ázsia-programját, korábbi könyveiben pedig a környezeti problémáktól Kína globális nyersanyagigényén át a politikai rendszer átalakulásáig igen különböző oldalakról vizsgálta az országot. A könyv megjelenésekor már ő is a Biden-adminisztrációban dolgozott, 2021 és 2023 között a kereskedelmi miniszter vezető Kína-tanácsadója volt.

Economy könyve sokkal kevésbé szól az amerikai–kínai versengésről, még ha folyamatosan ott bujkál is benne. A kérdése szélesebb: milyen lenne az a nemzetközi környezet, amelyet a megerősödött Kína a szíve szerint létrehozna, hogyan változna meg a világ, ha Kínának nagyobb lehetősége lenne saját elképzelései érvényesítésére. Komolyan veszi Xi Jinping kijelentéseit Kína jelentősebb globális szerepéről, s mérlegeli is, hogy az ország jelenlegi gazdasági, technológiai és katonai súlya mire képes máris ebben az átalakításban. Az a könyv erőssége, hogy nem menekül egy megnyugtatónak szánt ellenforgatókönyv mögé. Számol azzal a lehetőséggel, hogy Kína különösebb liberális-demokratikus reformok nélkül is folytatja a felemelkedését, és egyre több területen válik domináns szereplővé. Ez keserűre sikerült szakítás azzal a korábbi várakozással, amely a politikai konvergenciát a sikeres modernizáció előfeltételének tekintette.

Leírása meggyőző. Felvázolja a párt visszatérését a gazdaság és a társadalom legkülönbözőbb területeire, a politikai hatalom centralizációját, az ideológia hangsúlyosabb szerepét, a technológiai önállóság igényét és az aktívabb külpolitikát. Átütő magyarázat viszont nincs. Nagyon részletesen foglalkozik azzal, mi változott meg, s kevésbé azzal, hogy miért az, s miért úgy. Homályban marad, hogy melyek lehettek azok a fő problémák, amelyekre válaszként születtek meg az ismertetett változások. Pedig, ha innen néznénk a történetet, a fordulat kezdetével hamar visszacsúsznánk 2012, vagyis Xi hatalomra kerülése elé. A megelőző tíz év, a Hu Jintao–Wen Jiabao-időszak már korántsem volt egyszerű folytatása annak a reformlendületnek, amelyet az azt megelőző, Jiang Zemin, és különösen Zhu Rongji neve által fémjelzett ciklus elindított. A nyugati percepció akkor az volt, hogy a piac térnyerése, a WTO-tagság elérése, a világgazdasági integráció a gazdasági liberalizáció, majd a politikai felpuhulás irányába vezet. A Hu-Wen-duó alatt azonban már látszott, hogy olyan prioritások kerülnek előtérbe, amelyek egy másik utat jelölnek majd ki.

Ezek között jelent meg először a liberalizáció valamiféle ellentételezésének igénye. Ezt a fokozatosan kibomló társadalmi, jövedelmi, regionális és intézményi feszültségek váltották ki. Nagy, látható vagyoni különbségek bukkantak fel, az állami szektor átalakítása milliók életét bolygatta meg, a magánszektor kivirágzása erős belső migrációt indított el, amely új társadalmi problémákat hozott, a helyi kormányzatok és a központ viszonyában új érdekek, újfajta függőségek alakultak ki. A Hu által kreált „harmonikus társadalom" és a „tudományos alapokon való fejlődés" jelszavai nem puszta retorikai attrakciók voltak. Elkezdték a piaci reformok következményeit állami társadalompolitikával és koordinációval ellensúlyozni.

Ebbe a folyamatba robbant bele a 2008-as globális pénzügyi válság. A válságkezelési programok kidolgozása során vált meghatározóvá a felismerés, hogy a fejlődés következő szakasza már nem épülhet pusztán az olcsó munkaerőre, a külföldről így-úgy átvett technológiákra és az alacsony hozzáadott értékű gyártó iparágakra. A tudomány, a felsőoktatás és a technológiai kutatások fejlesztése a tervek szerint magasabb szintre kellett, hogy lépjen, piedesztálra emelték az önálló innovációt, stratégiai ágazatokat jelöltek ki, s egyre határozottabb iparpolitika körvonalazta az általános célokat. Ezek voltak a magok, amelyek aztán Xi idején szökkentek igazán szárba, kaptak erőteljes politikai hangsúlyt, majd határozott nemzetbiztonsági tónust. Az Egyesült Államokból induló válság azt is üzente a kínai vezetőknek, hogy egyáltalán nem nyilvánvaló a nyugati pénzügyi intézményrendszer tökéletessége vagy kívánatossága. A saját út keresése itt komoly megerősítést kapott.

Nem szabad megfeledkezni a Hu–Wen-korszak végének politikai válságáról sem. Az akkor kirobbant Bo Xilai-ügyet sokan akkor is, később is a vezetésért folytatott személyes harcnak fogták fel, amelynek során Xi Jinping eltávolította a vezetésből és bebörtönözte ellenlábasát, a chongqingi párttitkárt. A történet jelentősége ennél nagyobb volt. Bár nehéz belelátni a kínai politika világába, azt biztosan állíthatjuk, hogy abban nincsenek magányos harcosok. Bo igazi, önálló politikai egzisztencia, „kígyófej" volt, minden irányba és mélységbe kiterjedt bázissal, plusz figyelemre méltó addigi teljesítménnyel, karizmával, ambícióval. Fellépése ténylegesen megkérdőjelezte a vezetés egységét, s annak „rémálmát" vetítette előre, hogy versengő politikai központok alakulhatnak ki. Xi centralizációs törekvéseinek – legalábbis kezdetben – ez a szituáció is fontos hátterét adta. Nyilván más megoldásokat is el tudtunk volna képzelni mi, európai esszéisták, de a problémahalmaz, vagyis a gazdasági modell egyre világosabb korlátai, a liberalizáció kézzelfogható társadalmi következményei, a fojtogató technológiai függőség, a kormányzási képességgel kapcsolatos aggodalmak és végül az egység kérdésének megoldása a centralizációt dob-

ta ki. Több ez Xi személyes ideáinál, ahogy a támogatottsága is több, mint félelem a keménykezű embertől.

A 2000-es évek második felében meginduló átalakítási folyamat megértéséhez talán hasznos kapaszkodó lehet az intézményi alkalmazkodóképesség (Douglass Northnál adaptive efficiency) fogalma. Itt nem azt az intézményi minőséget kell keresni, amely egy optimális állapothoz közelít vagy nem közelít, hanem azt, amely tanulni, kísérletezni, korrigálni képes, amely új válaszokat hoz létre a körülmények megváltozásakor, vagy amikor a saját működése termel új problémákat. A kínai reformfolyamat egyik legfontosabb sajátossága eddig biztosan ez a fajta alkalmazkodóképesség. Innen nézve Xi Jinping újdonsága az, hogy megváltoztatta magának az alkalmazkodásnak a politikai mechanizmusát. A korábban sok szempontból decentralizált, helyi kísérletekre és bürokratikus alkukra nagyban támaszkodó korrekciót egy jóval centralizáltabb, pártvezéreltebb és ideológiailag feszesebb rendszer váltotta fel. Ezzel persze megjelent egy új kérdés is, nevezetesen, hogy ez a korrekciós mód hosszabb távon is javítja-e a működést, képes-e rugalmasan gyorsítani például, vagy stratégiai irányt váltani a megfelelő időben. De ezt majd csak utólag lehet megítélni. Jelenleg ezzel kapcsolatban világszerte találgatások zajlanak, minden logikailag lehetséges verziónak vannak képviselői, s majd lehet, hogy valaki meg is dicsőül egyszer.

Economy könyve mindenesetre igen pontos látleletet ad arról a Kínáról, amely Xi Jinping alatt kialakult, és komolyan veszi annak lehetőségét is – ha nem is kerít nagy feneket neki –, hogy ez a Kína tartósan és sikeresen is átalakíthatja a saját nemzetközi környezetét. Kevésbé bontja ki azt a problématörténetet, amelyből ez a korszak megszületett, s ezért nagyon erős választóvonallá válik maga Xi Jinping. Doshinál ellenkezőleg, talán túlságosan is folytonos, túlságosan is tudatos a három évtized stratégiai alakulása. A kínai fejlődésben viszont, ha csak önmagában nézzük, akkor a folytonosság és a törés egyszerre van jelen, s a kettő közötti folyamatos alkalmazkodás árul el a legtöbbet a rendszer működéséről.

Néhány következtetés

Rush Doshi és Elizabeth C. Economy könyve nyilván nem tudatos válogatás eredményeként került egymás mellé magyarul. Más kiadó, más szerző, más könyv. Együttes jelenlétük azért szépen megmutatja, milyen Kína-kép jut el ma könnyen a magyar olvasóhoz. Mindkét munka abból az amerikai szellemi és szakpolitikai

közegből érkezik, amelyben az elmúlt másfél évtizedben az integráció és a politikai közeledés reményét fokozatosan felváltotta a stratégiai versengés, a tartós politikai különállás és Kína növekvő nemzetközi hatalmának kérdése. Mindkét könyv jelentős teljesítmény. Doshi hatalmas forrásanyagot rendez többé-kevésbé meggyőző történetté, Economy pedig érzékletesen mutatja meg a Xi Jinping alatt átalakuló Kínát és a változások nemzetközi következményeit. Fenntartásaink inkább a feltárt tények elrendezésére vonatkoznak. Doshi több évtized változásaiban Amerika visszaszorítására irányuló átfogó stratégiát ismer fel, míg Economy Xi hatalomra kerülésében olyan fordulatot lát, amelynek sem az előtörténetét, sem az okait nem vizsgálja kellő hangsúllyal. Doshi a folytonosság, Economy a törés szóvivője.

A magyar közegben fontos lenne mindezt szemmel tartani, mert a magyar nyelvű Kína-irodalom szűkössége miatt egy-egy lefordított munka jóval nagyobb súlyt kaphat, mint az eredeti környezetében. Ezek a művek a saját, eredeti élőhelyükön kiterjedt, egymással vitatkozó szakirodalom részei. Magyarul viszont – legalábbis részben – invazívak, hiszen a körülöttük lévő vitát is helyettesítik. A mai Kína természetének vizsgálatában ezek az értelemszerűen az amerikai politika nézőpontjaival átitatott kérdések rendkívül fontosak, de nem kizárólag lehetségesek. Nézhetjük Kínát az amerikai–kínai versengés felől, de nézhetjük a saját fejlődésének, belső problémáinak és intézményi alkalmazkodásának irányából is. A kettőből együtt biztosan sokkal érdekesebb történet rajzolódna ki. A magyar Kína-kép gazdagodásához ezért nem ezek helyett, hanem ezek mellett lenne szükség más nézőpontokra is.